

Maltepe'de **Enerji Yoksulluğu** Görünümleri

MALTEPE'DE **ENERJİ YOKSULLUĞU** GÖRÜNÜMLERİ

Kasım 2025

Yayımlayan

Mekanda Adalet Derneği

Proje Ekibi

Yağız Eren Abanus, Hülya Çeşmeci, Duygu Dağ,
Süleyman İlteber Uçar

Proje Danışmanları

Ceylan Engin, Sinan Erensü

Araştırma Şirketi

Adhoc Araştırma

Tasarım ve Dizgi

Duygu Dağ

Katkıda Bulunanlar

Nilüfer Akkaya, Murat Çılgın, Doğukan Çınar,
Bahadır Keşan, Hanife Arzu Toker, Ayça Yüksel

Mekanda Adalet Derneği

Kemankuş Karamustafapaşa Mah. Halil Paşa Sok.
Ömer Abed Han 23/2 Kat:4 No:416 Karaköy
34425 Beyoğlu, İstanbul
mekandaadalet.org
info@mekandaadalet.org

İçindekiler

4 YÖNETİCİ ÖZETİ

10 ENERJİ YOKSULLUĞU

15 MALTEPE İLÇESİ

24 METODOLOJİ

25 Araştırmanın amacı

25 Niceliksel saha

32 Niteliksel saha

34 Görüşmecilerin profil özellikleri

36 Görüşmecilerin sosyo-ekonomik durumu

42 Konut durumu

47 BULGULAR

48 Enerji yoksulluğu endeksi

52 Enerji kaynaklarına erişim ve yaklaşım

56 Enerji maliyetleri

70 Enerjide devlet desteklerine yaklaşım

73 Konutun niteliği

88 Yenilenebilir enerji ve iklim değişikliği

95 Kamusal alanlara ve yeşil alanlara erişim

97 SONUÇLAR VE ÖNERİLER

98 Sonuçlar

103 Öneriler

107 SONNOTLAR

Yönetici Özeti

Ayşe Hanım 38 yaşında, ev hanımı. Eşi ve üç çocuğu ile Maltepe'nin E-5 aksının kuzeyinde kalan ve görece az bilinen bir mahalle olan Fındıklı'da, 1990'lı yılların başından kalma üç katlı bir apartmanda eşi ve üç çocuğu ile birlikte yaşıyor. 95 metrekare büyüklüğündeki daireleri kuzeye bakıyor, giriş katı ve pek güneş almıyor. "Kışın sobayı yakmadan önce çocukları bir odaya topluyorum" diyor Ayşe Hanım. Küçük salonun kapısı kapalı, pencerenin altına yerleştirilmiş tek gözlü bir soba var. "En azından nefesleri birbirine karışsın, oda biraz ısınsın" diye ekliyor. Yakıt ve elektrik giderlerini sorunca faturaların geldiği zarfları masanın kenarına bırakıyor. Duvardaki rutubet izlerine, sobanın yanına dizilmiş boş kömür torbalarına bakarken sessizce gülümsüyor: "Faturaları düşündükçe üşüyorum zaten."

Ayşe Hanım'ın sözleri ve sözlerine yansıyan mahcubiyeti, karşılanamayan enerji faturalarının sadece bir maliyet sorunu olmadığını hatırlatıyor. Isınmak, serinlemek, yemek pişirmek, evi aydınlatmak... Bunlar yalnızca teknik ya da ekonomik ihtiyaçlar değil; insanın sağlığıyla, huzuruyla, ikili ilişkilerle, aile saadetiyle, güven ve haysiyet duygularıyla, hatta gündelik iyilik haliyle doğrudan bağlantılı pratikler. Ev içi sıcaklık seviyesiyle ilgili memnuniyet, bir yanıyla yaşam kalitesi göstergesi olurken, bir yanıyla da geleceğe güvenle bakabilmek anlamına geliyor. Bu nedenle enerji yoksulluğu -yani güvenilir ve karşılanabilir enerjiye erişememe durumu- maddi eksikliklerin ötesinde, ev içi iyilik halinin ve toplumsal içerilmenin temel bir belirleyicisi olarak karşımıza çıkıyor.

Enerji yoksulluğu kavramı gündelik kullanıma henüz tam olarak yerleşmemiş olsa da aslında enerjiye erişim, 21. yüzyılın en görünmez ama en kritik eşitsizlik alanlarından biri. Yakın zamana kadar Asya ve Afrika'nın elektrik bağlanmamış, ısınma ve pişirme ihtiyaçlarını ilkel yöntemlerle çözmeye çalışan bölgeleri için kullanılan bu kavram, bugün enerji maliyetlerinin tüm dünyada artmasıyla gelişmiş ülkeler için de yaygın olarak kullanılıyor. Dolayısıyla enerji hizmetlerinin yokluğunun ötesinde artık daha çok bir

karşılanabilirlik meselesine işaret eden enerji yoksulluğu kavramı, toplumsal eşitsizlikleri ve kırılganlıkları ortaya çıkarması bakımından da sivil toplum ve politika yapıcılar için önemli bir analiz imkânı sunuyor.

Enerji yoksulluğu üzerine yapılan araştırmalar, üşüme ve terleme gibi oldukça kişisel olduğu düşünülen deneyimlerin dahi gelir düzeyi, konut kalitesi, hane yapısı ve cinsiyet gibi toplumsal farklar ile şekillendiğini ortaya koyuyor. Bu etkileşim iki yönlü çalışıyor. Isınma ve soğutma olanaklarının sınırlı olması yalnızca konforu değil, fiziksel ve ruhsal sağlığı, çocukların ders çalışabilme koşullarını, yaşlıların hareket kabiliyetini, kadınların ev içi yükünü ve nihayetinde yaşam doyumunu etkiliyor. Enerji ve toplum arasındaki ilişkinin en önemli değişkenlerinden biri olan maliyetler de sabit kalmıyor. Küresel ölçekte savaş ve çatışmalar enerji faturalarını yukarı iterken, refah devletinin zayıflaması sonucu daraltılan sosyal yardımlar, yükü hane halkının omzuna yüklüyor. İklim değişikliği de yeni bir belirsizlik kaynağı. Artan sıcak dalgaları yaz ayları boyunca enerji talebini artırırken, yağış rejimindeki bozulmalar hidroelektrik santrallerden alınan verimi düşürüyor. Öte yandan, ısınma için kullanılan kömür ve doğal gazın iklim değişikliğine sebebiyet veren en temel iki fosil yakıt türü olması, enerji yoksulluğunu sadece ekonomik değil, aynı zamanda ekolojik bir çıkmaz haline getiriyor. Böylece, bir yanda artan enerji ihtiyacıyla baş etmeye çalışan haneler diğer yanda iklim krizinin sonuçlarını derinleştiren bir tüketime mecbur bırakılıyor; bu kısır döngü enerji yoksulluğunu çağın en görünmez ama en belirleyici adaletsizliklerinden biri haline getiriyor. Hızla yaşanan bu değişimlerin bir neticesi olarak enerji yoksulluğu, yoksulluğun yeni yüzlerinden biri olarak hem sosyal politika hem de iklim adaleti çerçevesinde ele alınması gereken bir konu olarak karşımıza çıkıyor.

Kentsel eşitsizlik ve kırılganlıklara enerji yoksulluğu üzerinden ışık tutmayı hedefleyen bu çalışma, Mekânda Adalet Derneği (MAD) tarafından Maltepe Belediyesi iş birliğiyle yürütülen *Maltepe Enerji Yoksulluğu Araştırması*'na dayanıyor. Saha çalışması Ocak-Mart 2025 döneminde gerçekleştirilen bu çalışma, İstanbul'un hızla dönüşen bir ilçesinde, farklı sosyo-ekonomik profillere sahip mahallelerde gerçekleştirilen anket, derinlemesine görüşme ve mekânsal gözlemlerden oluşuyor. Çalışma temel olarak; enerji kullanım biçimlerinin ve yoksulluk deneyimlerinin nasıl iç içe geçtiğini anlamayı, enerji yoksulluğu kavramını kullanıma sokmayı, yerel düzeyde enerji adaleti, kırılgan haneler ve dayanışma temelli çözüm olanakları üzerine yeni bir tartışma açmayı amaçlıyor. Çalışma enerji yoksulluğunu yalnızca gelir yetersizliği olarak değil; çok bo-

yutlu bir kırılgnlık hali olarak ele alıyor. Bu çerçevede, hanedeki ekonomik kapasite kadar, konutun fiziksel özellikleri, altyapı koşulları, kullanılan enerji kaynaklarının türü ve fiyatı, enerji verimliliği olanakları ve yerel hizmetlere erişim düzeyini de masaya yatırıyor. Böylelikle kentsel politika, yerel yönetimler ve halk sağlığı alanlarının kesişiminde; araştırmacı, yerel yönetici ve enerji uzmanlarına katkı sağlıyor.

Araştırmanın en özgün katkısı, kavramı yalnızca teknik bir ölçüt olarak değil, toplumsal eşitsizliklerin içinden okunabilecek çok boyutlu bir olgu olarak yeniden tanımlaması. Çalışma, enerji harcamalarının gelirin yüzde 10'unu aşmasını esas alan gele-neksel göstergiyi temel alarak ama onun da ötesine geçerek, yurttaşların faturalarını ödeyememesi, ısınma giderlerini karşılayamaması ya da kamu desteğine başvurmak zorunda kalması gibi somut yaşam deneyimlerini de birer enerji yoksulluğu göstergesi olarak hesaba katan bir endeks geliştirdi. Bu sayede enerji yoksulluğu, yalnızca gelir yetersizliğine indirgenmeyip, bakım yükü, eğitim düzeyi, çalışma durumu ve mekânsal ayrışma gibi yapısal faktörlerle birlikte analiz edilebildi.

Bu çok boyutlu endeks, Maltepe'deki hanelerin üçte birinin enerji yoksulu olduğunu, bu oranın alt sınıf mahallelerde neredeyse iki semt sakininin birini etkileyecek şekilde yaygınlaştığını gösteriyor. Hanede bakım gerektiren birinin bulunması enerji yoksulluğu riskini artırırken, eğitim düzeyinin yükselmesi kısmen koruyucu bir etki yaratıyor. Buna rağmen üniversite mezunu hanelerin dahi dörtte birinin enerji yoksulu olması, gelir güvencesiyle eğitim arasındaki bağın zayıfladığını yansıtıyor. Rapor bu verilerle, enerjiye erişimdeki eşitsizliklerin bireysel tercihlerden çok yapısal koşullarla ilişkili olduğunu, enerji yoksulluğunun kent yoksulluğunun yeni bir yüzü haline geldiğini güçlü biçimde ortaya koyuyor. Dolayısıyla araştırma, enerji faturalarının yalnızca en yoksul haneler için değil, gelir düzeyi Türkiye ortalamasının üzerinde sayılabilecek Maltepe gibi bir ilçede yaşayan çok sayıda kent sakini için de önemli bir kaygı kaynağı haline geldiğini somut verilerle gösteriyor.

İklim değişikliği algısı bağlamında araştırma, iklim değişikliğinin varlığına dair güçlü bir inancın Maltepe'de de yaygın olduğunu göstermesi bakımından umut verici bir bulgu ortaya koyuyor. Katılımcıların büyük çoğunluğu iklim değişikliğini bilimsel bir gerçek olarak kabul ediyor ve bunun yaşamlarını etkileyecek ciddi sonuçlar doğuracağını düşünüyor. Ancak bu farkındalık, nedenler ve öncelikler söz konusu olduğunda zayıflıyor. Kömürün iklim değişikliğine yol açtığı bilgisi genel kabul görürken, doğal gaz

söz konusu olduğunda algı tersine dönüyor; birçok kişi bu kaynağın iklim krizine neden olmadığını düşünüyor. Bu durum, enerji kaynaklarına dair farkındalığın ekonomik tercihler ve gündelik alışkanlıklarla şekillendiğini gösteriyor. Araştırma ayrıca iklim değişikliğine yönelik kaygının güçlü ama kırılgan olduğunu ortaya koyuyor. Katılımcıların çoğu iklim krizini gerçek bir tehdit olarak algılasa da, ekonomik sıkıntılar, barınma sorunları ve deprem riski gibi gündelik krizler bu kaygıyı gölgeliyor. “Bu kadar sorunun arasında iklim değişikliğini dert etmek bana anlamlı gelmiyor” diyenlerin oranı, bu görüşe karşı çıkanlarla neredeyse eşit. Bulgular, bu alanda yapılan çalışmalar tarafından da ortaya konan Türkiye’de iklim değişikliğine dair yüksek farkındalığın altında belirli kırılganlıklar olabileceği tespitleri ile örtüşüyor.

Araştırma bulguları, bu algı farkının yalnızca bilgi düzeyindeki eksikliklerle değil, enerji kaynaklarına yüklenen toplumsal anlamlarla da ilişkili olduğunu gösteriyor. Doğal gaz, katılımcıların gözünde yalnızca bir enerji kaynağı değil; temizlik, konfor, medeniyet ve yaşam kalitesiyle özdeşleşen bir sembol olarak öne çıkıyor. Bu nedenle, doğal gazın iklim değişikliği gibi olumsuz bir olgu ile ilişkilendirilmesi, birçok kişi için sezgisel olarak zor görünüyor. Buna karşılık, kömür kullanımı yoksullukla ve geri kalmışlıkla özdeşleştiriliyor; “kömürsüz bir ev” ifadesi özellikle kadınlar arasında daha güvenli, modern ve itibarlı bir yaşam arzusunu temsil ediyor. Ancak altyapı maliyetleri, abonelik giderleri ve kiralardaki artış gibi engeller, hanelerin bu dönüşümü gerçekleştirmesini güçleştiriyor. Böylece, kömür yardımları kısa vadede bir geçim kolaylığı sağlasa da uzun vadede yoksulluğu, bağımlılığı ve toplumsal cinsiyet eşitsizliklerini yeniden üreten bir döngü yaratıyor.

Araştırma, İstanbul’da enerji yoksulluğu ile mücadeleye yönelik her türlü girişimin, kentsel dönüşüm gündeminin gölgesinde şekillendiğini gösteriyor. İlçede yapılan görüşmeler, yeşil enerjiye geçiş, yalıtım ya da enerji verimliliği gibi konulara dair farkındalığın yüksek olmasına karşın, bu alanlarda harekete geçmenin çoğu zaman mümkün olmadığını ortaya koyuyor. Deprem riski ve kentsel dönüşüm beklentisi, hanelerin enerjiyle ilgili konularda yatırım yapma isteğini bastıran en güçlü etkenlerden biri. Pek çok katılımcı için oturdukları binanın güvenliği, yaşam koşullarını iyileştirmekten önce geliyor. Ancak kentsel dönüşüm, hem maliyetli hem de örgütlenme gerektiren bir süreç olduğu için çoğu bina sakini bu adımı atamıyor; “paramız yok, biz ekstra para ödeyemeyiz” diyenler çoğunlukta. Bu hayati kaygı, enerji verimliliği yatırımlarının erelenmesine neden oluyor, enerji yoksulluğu döngüsünü kıracak adımların atılmasını

engelliyor. Böylece İstanbul'un birçok mahallesinde, konutunun yıkılması tehlikesiyle yaşayan hane halkları, aynı zamanda yüksek enerji giderleriyle baş etmek zorunda kalıyor; kentsel dönüşümün hayaleti, enerji dönüşümünün de önünde görünmez bir duvar gibi beliriyor.

Araştırma, enerji sübvansiyonlarına dair kamu politikası ile yurttaş algısı arasındaki mesafeyi görünür kılıyor. Pandemi döneminde genişleyen ve enerji maliyetlerinin bir bölümünün kamu bütçesi tarafından üstlenilmesini öngören politikaların kamuoyu nezdinde fark edilmediği, hatta çoğu zaman inandırıcı bulunmadığı görülüyor. Bu güvensizliğin temelinde pek çok katılımcının sübvansiyonların iç ve dış politikada kullanılan bir araç olduğunu düşünmesi yatıyor. Bu tablo, merkezi yönetimin enerji yoksulluğunu azaltmaya yönelik politikalarının sahada aynı şekilde algılanmadığını ve sınırlı bir etki yarattığını gösteriyor. Bu bulgular, enerji desteklerinin tasarımıyla hedefleme ve iletişim eksikliğinin yarattığı adaletsizlikleri de gündeme getiriyor. Mevcut durumda sübvansiyonların tüm tüketicilere eşit biçimde uygulanması verimsiz sonuçlar doğururken, tüketim miktarına göre kademelendirme politikaları da sağlık sorunları ya da bakım ihtiyacı olan veya yapısal konut sorunları nedeniyle daha fazla enerji harcamak zorunda kalan haneleri dışarıda bırakabiliyor. Öte yandan, kamuoyundaki olumsuz algıya rağmen, sübvansiyonların birden ve geniş kesimleri kapsayacak biçimde kaldırılmasının, özellikle alt ve orta gelir gruplarında ciddi ekonomik sıkıntıya neden olacağıve toplumsal gerilim riski yaratacağı unutulmamalı. Araştırma, bu nedenle enerji sübvansiyonlarının yeniden tasarlanması halinde; sosyal tarife, enerji etütleri ve onarım hibeleri gibi araçlarla hem kırılgan hanelerin korunması hem de kamu kaynaklarının daha adil ve verimli kullanılmasının sağlanması gerektiğine dikkat çekiyor.

Bu araştırma ile enerji yoksulluğunu yalnızca teknik bir mesele olarak değil, kentte derinleşen eşitsizliklerin ve görünmez adaletsizliklerin bir aynası olarak ele almayı amaçladık. Maltepe örneği, enerjiye erişimin gelir, cinsiyet, bakım yükü ve konut koşulları gibi değişkenlerle nasıl iç içe geçtiğini; bu çok katmanlı yoksulluğun kent yaşamının dokusuna nasıl sindiğini açıkça gösteriyor. Maltepe Fındıklı sakini Ayşe Hanım'ın bu yazının girişinde yer verdiğimiz "Faturaları düşündükçe üşüyorum" sözü, bu adaletsizliğin en sade ama en çarpıcı ifadesi. Umudumuz, bu raporun yerel yönetimlerden sosyal politika yapıcılara, araştırmacılardan sivil toplum aktörlerine kadar pek çok kesim için yol gösterici olması ve kentte adil, erişilebilir, iklimle uyumlu bir enerji politikasının inşasına katkı sunmasıdır.

Enerji Yoksulluğu

Enerji hakkı tüm bireylerin sağlık, iyilik hâli, toplumsal içirme ve katılım için gerekli enerji hizmetlerine erişebilmelerine yönelik belirli hak ve yetkilere sahip olmaları anlamına gelir.¹

Enerji hakkının korunması; sosyo-ekonomik dinamikler, çeşitli ölçütler (değerlendirmek, izlemek ve geliştirmek için kullanılan kriterler veya göstergeler) ve veri odaklı stratejiler hakkında kapsamlı bir bilgi gerektirir. Enerji hakkının korunması kapsamında şu başlıklar önemlidir:

- Güvenilir enerji altyapısına erişim, enerji arzının sürekliliğinin sağlanması ve hizmet kesintilerine karşı korunma
- Uygun fiyatlı, çevreye ve insan sağlığına dost enerji çözümlerinin bulunması
- Enerji demokrasisinin teşvik edilmesi, yani siyasi karar alma süreçlerine katılım, enerji topluluklarına katılım ve bilgiye ve adalete erişim
- Bu hakları korumak ve savunmak, olası ihlallere karşı düzeltici önlemler almanın kritik önemi vardır.² Ancak bu önlemlerin hayata geçirilmesindeki ilk adım, enerji yoksulluğunu anlamak ve enerji yoksulluğunu tetikleyen faktörleri belirlemektir.

ENERJİ YOKSULLUĞU NEDİR?

“Enerji yoksulluğu” kavramı geçmişten günümüze değişime uğramış, tanımlandığı dönemin enerji sorunlarının anlaşılma ve ele alınış biçimiyle şekillenmiştir. Enerji yoksulluğu, 1970’li yıllarda yaşanan petrol krizi sonrasında artan enerji fiyatlarının yol açtığı sorunlar bağlamında literatürde ilk kez ele alınmıştır.³ Kriz sonrası farkındalık dönemi olarak genelleyebileceğimiz bu dönem tartışmalarında gelişmekte olan ülkelerde halkın bir kesiminin başta elektrik olmak üzere çağdaş enerji ürünlerine erişememe, bu hizmetleri kullanım olanağına fiziki olarak sahip olamama hali ilk olarak enerji yoksulluğu olarak ifade edilmiştir.⁴

Enerji yoksulluğunun en erken tanımlarından biri Richardson (1978)⁵ tarafından yapılmıştır. Bu tanıma göre haneler, ısınma, aydınlatma ve yemek pişirme için gerekli yakıt masraflarını karşılayamıyorlarsa, kaynak yetersizliği nedeniyle enerji yoksulu sayılmaktadır.⁶

1990’lı yıllardan başlayarak bazı gelişmiş merkez ülkelerdeki (İngiltere ve İrlanda)

yoksul hane halklarının enerji kaynağına erişim sorunu olmadığı halde enerjiyi mevcut gelir düzeyi ile karşılayamama durumu ortaya çıkmış ve bu durum da **enerji yoksulluğu** terimi ile ifade edilmeye başlanmıştır. Günümüzde bazı çalışmalarda enerji yoksunluğu ve enerji yoksulluğu farklı kavramlar olarak ele alınsa da, literatürde kavramların eşanlamlı olarak kullanılması durumu yaygındır. Nitekim Bouzarovski ve Petrova⁷ hem gelişmiş hem de gelişmekte olan ülkelerde enerji ve yakıt yoksulluğunun tüm biçimlerinin temelinde ortak bir koşulun yattığını savunmaktadır. Yazarlara göre bu ortak koşul, sosyal ve maddi açıdan gerekli enerji hizmeti seviyesini güvence altına alma yetersizliğidir.⁸

Enerji yoksulluğu, farklı faktörlerden etkilenen karmaşık bir mesele olduğundan, literatürde veya politika üreten kuruluşlar tarafından evrensel olarak kabul edilen bir tanım bulmak zordur. Örneğin Bouzarovski (2018)⁹ enerji yoksulluğunu “*hanelerin temel konut enerji hizmetlerine sosyal ve finansal olarak erişememe durumu*” olarak tanımlar. Bir diğer yaygın tanım ise bir hanenin yeterli enerjiye erişememesi veya bunun maliyetini karşılayamaması durumudur. Belaïd (2018)¹⁰ enerji yoksulluğunu “*hanelerin yemek pişirme, ısınma, soğutma ve aydınlatma gibi temel hizmetler için gerekli olan yeterli enerjiyi temin edememesi*” olarak ifade eder. Daha geniş bir perspektifle, enerji yoksulluğu; enerji arzının yokluğu, tüketilebilecek miktarın sınırlılığı, enerji kalitesinin düşüklüğü veya arzın güvensizliği gibi nedenlerle ortaya çıkan yetersiz enerji erişimi şeklinde tarif edilebilir. Bu tanım, enerji yoksulluğunun çok boyutlu doğasını vurgular; sadece enerji miktarının azlığı değil, aynı zamanda enerjinin kalitesiz oluşu ya da sürekli erişilebilir olmaması da bu kapsama girer.

Saha araştırmasında, gündelik yaşamdaki görünümelerini ortaya koyabilmek amacıyla enerji yoksulluğu için en geniş ve somut tanım tercih edilmiştir. Bu tanıma göre enerji yoksulluğu; *ekonomik ve insani gelişmeyi destekleyecek, yeterli, karşılanabilir, güvenilir, yüksek kaliteli, güvenli ve çevreye zarar vermeyen enerji hizmetlerinde yeterli seçeneğin olmaması* durumudur.¹¹

ENERJİ YOKSULLUĞUNUN ÖLÇÜLMESİ

Enerji yoksulluğunun tanımı kadar ölçülmesi üzerine de geniş bir literatür oluşmuştur. Enerji yoksulluğunu ölçmede üç yöntem bulunur: Harcama yaklaşımı, beyana dayalı yaklaşım ve doğrudan ölçüm yaklaşımı.¹²

Harcama yaklaşımına şu iki örnek verilebilir: Birincisi, Brenda Boardman'ın¹³ (1991) yıllık gelirlerinin yüzde 10'undan fazlasını yakıta harcayan hanelerin de enerji yoksulu kabul edilmesi önerisi. İkincisi ise Hills'in önerdiği ve uzun süre İngiltere'de uygulamada kalan Düşük Gelir Yüksek Maliyet (Low-Income High Cost, LIHC) yaklaşımıdır. Buna göre; *bir hanenin gerekli enerji harcamaları ulusal ortancanın üzerindeyken, bu harcamaları yaptıktan sonraki geliri yoksulluk sınırının altına düşüyorsa o hane enerji yoksulu olarak kabul edilir.*¹⁴ Beyana dayalı yaklaşımda, hanelerin enerji yoksulluğunu nasıl algıladıkları anketler ve görüşmelerle ölçülür. Doğrudan ölçüm yaklaşımında ise evlerin yeterince ısınma ve aydınlatma imkanına sahip olup olmadığı doğrudan ölçülür.

Mekanda Adalet Derneği'nin 2025 yılı Ocak-Mart aylarında yürüttüğü "İstanbul Maltepe'de Enerji Yoksulluğu Görünümleri" araştırması, enerji yoksulluğunu ve bunun somut izdüşümlerini, harcama ve deneyime ilişkin beyanlara ve katılımcı gözleme dayalı olarak belirleme metodunu benimsemiştir. Harcama yaklaşımı için elde edilmesi gereken verilerin anket yöntemiyle elde edilmesine ilişkin zorluklar, bu hususla ilgili kültürel önyargılar, harcama yaklaşımı kapsamında geliştirilen yöntemlerin geniş kapsamlı ulusal verilere sahip olmayı gerektirmesi gibi sebepler, bu tercihin yapılmasında belirleyici olmuştur.

ENERJİ YOKSULLUĞUNA NEDEN OLAN ETMENLER

Analitik çalışmalarda enerji yoksulluğunun üç temel faktörden dolayı ortaya çıktığı öne sürülmektedir: 1) Düşük hane geliri, 2) Yüksek enerji tarifeleri 3) Konutların düşük enerji verimliliği.¹⁵ Bu üç etmen 1980'lerden sonra sosyal devlet anlayışının yerini alan neoliberalizmin yaygınlaşmasıyla geniş toplum kesimlerinin yaşam koşullarını derinden etkilemiştir. Neoliberalizmin gelir adaletsizliği üzerindeki etkisi ücretlilerin ekonomik büyümeden aldıkları payın azalması, iş güvencesinin azalması, esnek çalışma biçimleri ve işçi örgütlerini etkisizleştirme pratikleri üzerinden görünür hale gelmektedir.¹⁶ **Yüksek enerji tarifeleri** ise kamu hizmetlerinin özelleştirilmesi ile bağlantılıdır. Kamusal denetimin yetersiz olduğu durumlarda özelleştirmeler tekeli piyasalara yol açarak fiyatların yükselmesine sebep olmaktadır. Diğer yandan **barınma ihtiyacını karşılayacak konutların** finansal bir yatırım aracına dönüştürülmesi ve sosyal konut politikalarının eksikliğinden ötürü nitelikli konuta erişim neoliberal düzende sadece yüksek gelir grubuna ait bir ayrıcalık hâline gelmiştir. Bu durum ge-

niş toplum kesimlerince kullanılan binaların enerji performansının düşük olmasının altındaki temel sebeptir.¹⁷

Toplumsal eşitsizlikler, kamu sektöründeki kesintiler ve ekonomik gerileme, sistemik politika başarısızlıkları enerji yoksulluğunun arkasındaki diğer faktörler olarak akademik yazında öne çıkmaktadır. Bu durum neoliberalizmin enerji yoksulluğunu derinleştirici etkisinin anlaşılmasını kolaylaştırmaktadır. Bunların dışında sosyo-demografik ve coğrafi koşulların yanı sıra kronik solunum yolu rahatsızlıkları gibi sağlık sorunları, kiracılık ilişkileri açısından dezavantajlı kesimlerin haklarını koruyan hukuki düzenlemelerin eksikliği ve toplumsal cinsiyet eşitsizliği, enerji yoksulluğunu etkileyen diğer faktörlere örnek gösterilmektedir.¹⁸

Özetle, enerji yoksulluğunun oluşumunda ekonomik, toplumsal ve yapısal etkenler iç içe geçmiş durumdadır. Ancak bu olguyu yalnızca bu çerçevede ele almak yetersizdir; çünkü daha geniş ölçekli çevresel dinamikler de sürecin önemli belirleyicilerindendir. Bu anlamda literatürde giderek artan sayıda çalışma, iklim değişikliğinin enerji yoksulluğunu derinleştiren başlıca unsurlardan biri olduğunu ortaya koymaktadır.

İKLİM DEĞİŞİKLİĞİ VE ENERJİ YOKSULLUĞU

İklim değişikliği de sıcaklık ve yağışlardaki dalgalanmalarla karakterize edilen bir olgu olarak enerji yoksulluğunu etkiler. İklim değişikliği enerji arzı, talebi ve bunların dengesi üzerinde etkili olarak enerji yoksulluğunun kritik bileşenlerini şekillendirmektedir. Enerji arzı açısından bakıldığında; iklim değişikliği enerji altyapısının verimliliğini etkileyerek enerji üretim kapasitesini azaltabilir ve hatta durdurabilir. Örneğin Mukheibir (2013), artan sıcaklıkların buzulların erimesini hızlandırarak hidroelektrik üretimini düşürdüğünü bulmuştur.¹⁹

Enerji talebi açısından, birçok çalışma iklimsel dalgalanmaların konutlardaki enerji tüketimini nasıl etkilediğini incelemiştir. Örneğin; O'Brien (1970), Melbourne'da ısıtma derecesi günlerini hesaplamış ve ortalama dış sıcaklığın 0,5°C ile 1°C düşmesinin ısıtma talebini sırasıyla yüzde 9,6 ve yüzde 19,6 artırdığını bulmuştur. Zhang vd. (2022), Çin'de yaptıkları çalışmada, ortalama sıcaklığın 32°C'nin üzerinde olduğu bir günde, ortalama sıcaklığın 10°C ile 16°C arasında olduğu bir güne kıyasla elekt-

rik tüketiminin yüzde 8,9 arttığını tespit etmiştir. İklim değişikliği sıcak dalgalarının sıklığını ve şiddetini artırarak soğutma için enerji tüketimini de fazlalaştırmaktadır.²⁰

Enerji yoksulluğu üzerindeki iklim değişikliği etkilerinde, mevcut araştırmalar çoğunlukla sıcaklık değişimlerine odaklanmaktadır. Feeny vd. (2021), ekstrem sıcaklıkların enerji yoksulluğu üzerindeki etkisini ölçmek için sıcaklık sapmalarını kullanmış ve bunların enerji yoksulluğunun yoğunluğunu ve şiddetini yüzde 1,2 ile yüzde 2,5 artırdığını bulmuştur.²¹

Maltepe İlçesi

Maltepe, İstanbul'un Anadolu yakasında yer alan, kentsel dönüşüm, iç göç ve modern kentleşme dinamiklerinin iç içe geçtiği önemli ilçelerden biridir. İlçe, batıda Kadıköy, doğuda Kartal, kuzeyde Ataşehir ve Sancaktepe ilçeleriyle komşudur; güneyde ise yaklaşık 7 km'lik bir sahil bandı ile Marmara Denizi'ne açılmaktadır. Bu özellikleriyle oldukça işlek bir ana arter üzerine konumlanmıştır.

Maltepe ilçesinin coğrafi konumu ve komşuları

Sosyo-ekonomik eşitsizliklerin mekânsal düzeyde hissedildiği Maltepe'de D100 (Eski E5) karayolu bu ayrımın fiziksel sınırı olarak göze çarpmaktadır. “E5 üstü” ve “E5 altı” olarak ifade edilen mahalleler arasında nüfus, gelir, eğitim, kentsel dönüşüm, yeşil alan gibi konularda sosyolojik farklılıklar ve eşitsizlikler dikkat çekmektedir.

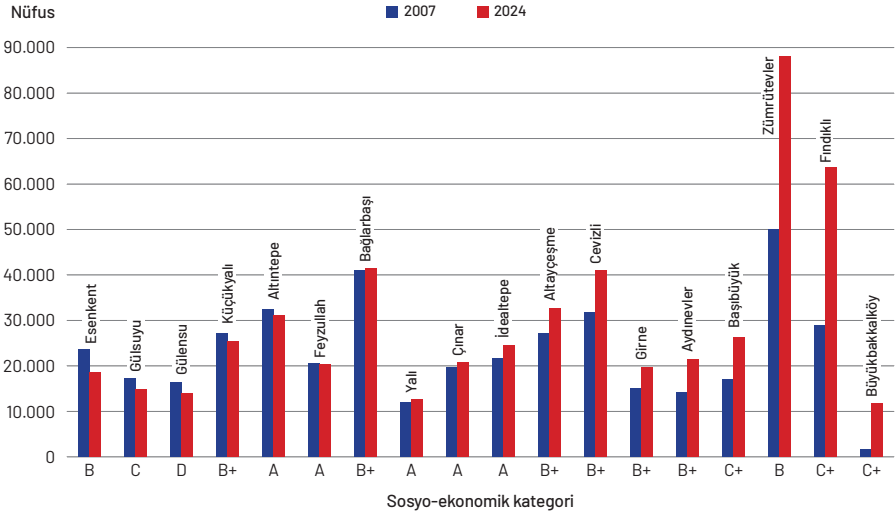
DEMOGRAFİK DURUM

Türkiye İstatistik Kurumu'nun Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi (ADNKS) 2024²² ve- rilerine göre Maltepe ilçesinin nüfusu 524 bin 921 kişidir. İlçenin 2023-2024 yılı nüfus artışı Türkiye geneli ile aynı hızda (binde 3,4) olmasına rağmen İstanbul'dan yüksektir (binde 2,9).²³

Nüfusun mahallelere dağılımına göre Maltepe’de nüfusun en yüksek olduğu mahalleler sırasıyla toplam nüfusun yüzde 16,6’sının yaşadığı Zümrütevler, Fındıklı (yüzde 12,2) ve Bağlarbaşı’dır (yüzde 7,9). Büyükbakkalköy, Yalı, Gülsusu ve Gülsuyu mahalleleri ise toplam nüfus içindeki payları yüzde 3’ün altında olan düşük nüfuslu mahallelerdir.

İlçede 2007 ve 2024 yılları için karşılaştırma yapıldığına nüfus artışının mahalleler arasında oldukça dengesiz bir şekilde dağıldığı görülür.²⁴ Öyle ki geçen 17 yılda nüfus Büyükbakkalköy’de yüzde 672,2, Fındıklı’da yüzde 120,1, Zümrütevler’de yüzde 76,5 ve Başbüyük mahallesinde yüzde 55,4 oranlarında artarken, Altayçeşme (yüzde 24,2), Esenkent (yüzde 21,9), Gülsuyu (yüzde 15,1) ve Gülsusu (yüzde 14,7) mahalleleri göç ile nüfus kaybetmiştir.

Maltepe Mahallelerinin 2007-2024 Nüfusları ve SES²⁵ Grupları

Maltepe’de nüfusun yaşa göre dağılımı da mahalleler arasında farklılık göstermektedir. 18 yaş üstü, yetişkin nüfusun en yüksek olduğu mahalle Büyükbakkalköy (yüzde 84,2)’dür. Bu mahalleyi Altntepe (yüzde 74), Feyzullah (yüzde 71,1) ve Küçükyalı (yüzde 71,1) mahalleleri izlemektedir. Çocuk ve genç nüfusun yoğun olduğu mahalleler ise Fındıklı (yüzde 47), Zümrütevler (yüzde 43,3) ve Girne (yüzde 41) mahalleleridir.

SOSYO-EKONOMİK GÖSTERGELER

İl ve ilçelerin sosyo-ekonomik düzeylerini karşılaştırmalı olarak analiz etmek amacıyla oluşturulmuş istatistiki bir endeks olan SEGE-2022 sonuçlarına göre Maltepe ülke çapında ilk 20 içinde ve “Birinci Kademe – En Gelişmiş Sosyo-Ekonomik İlçeler” kategorisinde yer almaktadır. Buna rağmen ilçe sosyo-ekonomik çeşitlilik gösteren bir yapıya sahiptir. İlçe mahalleleri sosyo-ekonomik statülerine göre incelendiğinde; **A grubunda** Altın-tepe, İdealtepe, Çınar, Feyzullah, Yalı mahalleleri; **B grubunda** Zümrütevler, Esenkent, Bağlarbaşı, Cevizli, Altayçeşme, Küçükyalı (Merkez), Aydınevler ve Girne mahalleleri; **C grubunda** Gülsuyu, Fındıklı, Başbüyük, Büyükbakkalköy mahalleleri ve **D grubunda** Gülsu mahallesi yer almaktadır.²⁶

Mahallelerin nüfus artış durumları sosyo-ekonomik kategorilendirme ile bir arada değerlendirildiğinde ilçede yüksek sosyo-ekonomik sınıfı temsil eden A grubu mahallelerinde nüfusun genel olarak stabil olduğu görülmektedir. Orta sınıfı temsil eden B grubu mahallelerinde nüfus artışında ciddi bir kutuplaşma görülmektedir. Bu grupta Esenkent yüzde 21,9 ile ciddi nüfus kaybederken, Zümrütevler yüzde 76,5 artışla patlama yaşamıştır. Nüfusun en hızlı yükseldiği ekonomik grup orta-alt sınıfı oluşturan C’dir. Bu grupta özellikle Büyükbakkalköy (yüzde 672,2) dramatik bir yükseliş göstermiştir. Düşük ekonomik sınıfın yoğun olduğu mahallelerde (Gülsuyu, Gülsu) ise nüfus göçlerle azalma trendine girmiştir.

EĞİTİM DURUMU

Maltepe ilçesinde TÜİK 2024 yılı verilerine göre nüfusun yüzde 35,6’sı lisans ve üstü eğitime sahiptir. Bunu yüzde 34,8 ile ilkökul ve ortaokul mezunları izlemektedir. Nüfusun yüzde 28,7’si ise lise düzeyinde eğitime sahiptir.²⁷ Özellikle lise ve üzeri eğitim seviyesinin Türkiye oranlarına yaklaştığı görülmektedir. Türkiye genelinde lise ve üzeri eğitim oranı yüzde 74,7 iken, Maltepe’de bu oran yüzde 64,7’dir.

İlçede eğitim düzeyinin en yüksek olduğu mahallenin İdealtepe olduğu görülmektedir. İdealtepe’yi, Altın-tepe, Feyzullah, Çınar, Altayçeşme, Aydınevler ve Küçükyalı mahalleleri izlemektedir. Temel eğitimin yüksek olduğu mahalleler ise Fındıklı, Gülsu (Gülsu), Büyükbakkalköy, Esenkent, Gülsuyu, Girne ve Aydınevler’dir.

KENTSEL DÖNÜŞÜM VE YEŞİL ALAN

Maltepe Belediyesi'nin hazırladığı 2025-2029 yılları Stratejik Planı'nda "Maltepe ilçesinde yaşam kalitesini artırmak için Maltepe Belediyesi'nin odaklanması istenen konular" anketine göre ilçe halkının yüzde 60,2'si ilçenin en önemli sorunlarından birini kentsel dönüşüm olarak tanımlamaktadır.²⁸ İlçede özellikle kuzeydeki Gülsuyu, Gülen su ve Başbüyük mahallelerinde kentsel dönüşüm güncel sorunların başında gelmektedir.²⁹

Maltepe ilçesinde kişi başına düşen yeşil alan miktarı (mahalle parkları, spor alanları ve meydanlar toplamı) 0,4 m²'dir.³⁰ İlçe yeşil alanlar konusunda hem İstanbul ortalamasının (7,2 m²) hem de uluslararası standartların (≥ 9 m²) oldukça altında kalmaktadır.³¹ Üstelik ilçedeki açık ve yeşil alanlar dengeli bir şekilde de dağılmamıştır. Çalışmalara göre Esenkent mahallesinde kişi başına düşen yeşil alan miktarı 2,2 m² iken bu rakam Başbüyük mahallesinde 0,9 m²'ye kadar gerilemektedir.³² Maltepe Belediyesi Stratejik Planı'nda Fındıklı, Başbüyük, Büyükbakkalköy gibi mahallelerde yaşayan nüfusun sadece yüzde 40'ı yeşil alanlardan memnuniyet duyduğunu ifade etmiştir. Sonuç olarak sosyo-ekonomik açıdan kırılgan mahallelerde, hem kentsel dönüşüm hem de yeşil alan eksikliği çifte dezavantaj yaratmaktadır.

KARBON EMİSYONU

İstanbul'da en yüksek emisyonu sahip ilçeler hariç tutulduğunda (Silivri; evsel depolama alanı, Pendik ve Arnavutköy; havalimanları) diğer ilçelerdeki ana emisyon kaynağı, hanelerde elektrik ve hane bazlı fosil yakıt tüketimidir. Maltepe ilçesinin 2022 yılı emisyon miktarı 1.240.986 MtCO₂/yıldır. İlçe bu değer ile emisyon üretimi bakımından 39 ilçe arasında 16. sıradadır. İlçe karbon emisyonunun -sırasıyla- yüzde 42'si ısınma, yüzde 31'i elektrik ve yüzde 27'si ulaşımdan kaynaklanmaktadır.³³ Bilimsel çalışmalar Maltepe ilçesinde orta vadede (2040) karbon emisyonunun azaltılması için ısınma ve elektrik tüketimine odaklanılması gerektiğini ifade etmektedir.³⁴

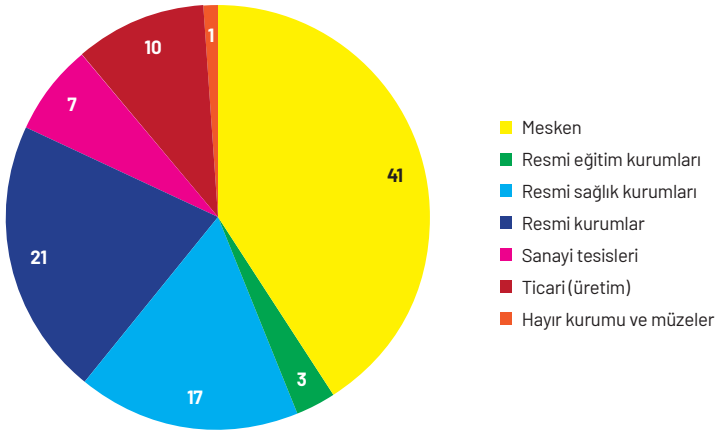
ENERJİ KAYNAKLARI VE ENERJİ TÜKETİMİ

Doğalgaz

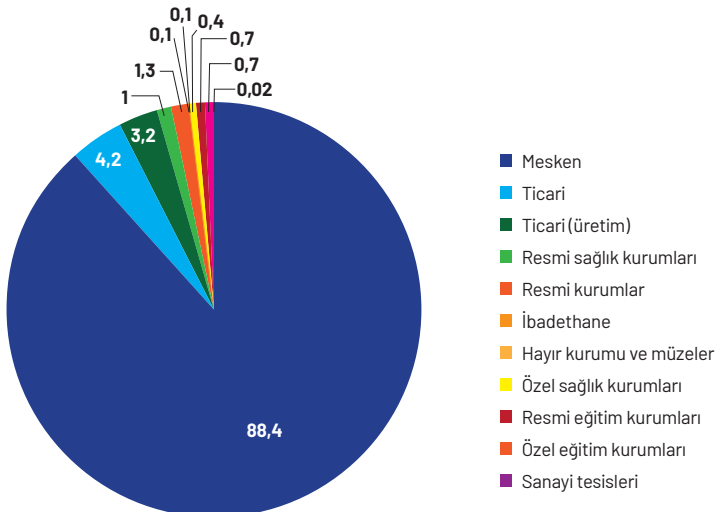
İGDAŞ verilerine göre Maltepe ilçesinde 2024 yılı doğalgaz tüketimi 19.804.798 Sm³/yıldır. Tüketicinin yüzde 41'i meskenlerde, yüzde 21'i resmi kurumlarda, yüzde 17'si sağ-

lık kurumlarında, yüzde 10'u ticari üretim tesislerinde, yüzde 7'si sanayi tesislerinde, yüzde 3'ü resmi kurumlarda ve yüzde 1'i hayır kurumları ve müzelerde gerçekleşmiştir.³⁵

Maltepe İlçesinde Doğalgaz Tüketiminin Kullanıcı Gruplara Göre Dağılışı (İGDAŞ 2004, %)

Maltepe İlçesinde Doğalgaz Abonelerinin Kullanıcı Gruplara Göre Dağılışı (İGDAŞ 2004, %)

İlçedeki toplam doğalgaz abone sayısı 243.985'tir. Abonelerin yüzde 88,4'ünü meskenler, yüzde 4,2'sini ticari kullanıcılar, yüzde 3,2'sini ticari üretim tesisleri oluşturur. Geri kalan abonelikler sağlık kurumları, eğitim kurumları, sanayi tesisleri, ibadethane gibi kullanıcı kategorileri arasında dağılmaktadır.

Araştırmada enerji yoksulluğu çalışmalarında dikkati çeken kırılğan gruplara ilişkin yalnızca 65 yaş üstü tüketici verilerine erişilebilmiştir. 2023 ve 2024 yıllarına ait verilere göre 2023 yılında 38 bin 312 65 yaş üstü doğalgaz abonesi var iken bu rakam 2024 yılında yaklaşık yüzde 0,6 artışla 38 bin 537 kişiye yükselmiştir. Aboneler 2003 yılında 24.237.125 Sm³ doğalgaz tüketirken 2024 yılında doğalgaz tüketim miktarı yüzde 2,9 artış ile 24.947.025 Sm³ olmuştur.³⁶

65 yaş üstü doğalgaz tüketicilerine ilişkin en çarpıcı veri toplam fatura bedelleridir. Bu abonelerin sayısı ve tükettikleri gaz miktarındaki artış oldukça sınırlı olsa da toplam fatura bedelleri sadece bir yıl için yüzde 50,4 artış göstermiştir.³⁷ 2023 yılında hiçbir abonenin doğalgaz arzi durdurulmazken, 2024 yılında 1412 abonenin doğalgaz arzi durdurulmuştur.

Doğalgaz kullanmayan hane/dükkanlar

İGDAŞ verilerine göre ilçede doğalgaz erişimi olmayan 3.444 daire/dükkan vardır. Doğalgaz olmayan daire/dükkan sayısının en yüksek olduğu mahalle Cevizli'dir (1.441). 100'ün üzerinde hane/dükkanın doğalgaz abonesi olmadığı mahalleler sırasıyla Aydınevler (725), Başbüyük (292), Zümrütevler (222), Gü lensu (220) ve Gü lsuyu (180) olarak devam etmektedir.

Cevizli ve Aydınevler mahalleleri birlikte toplam doğalgazsız birim stokunun yaklaşık yüzde 65'ini oluşturmaktadır. Orta derecede doğalgazsız stoğu olan mahalleler Başbüyük, Zümrütevler, Gü lensu ve Gü lsuyu olarak ifade edilebilir. Bu mahallelerin ortak özelliği, diğer mahallelere göre daha yoğun nüfusa sahip olmaları ve gecekondu/kentsel dönüşüm geçmişine sahip olmalarıdır. Bağlarbaşı (72), İdealtepe (56), Yalı (49), Girne (48), Büyükbakkalköy (42), Altayçeşme (35) gibi mahalleler orta-düşük düzeyde eksiklik gösterirken -bu mahallelerde doğalgaz erişimi neredeyse tamamlanmış durumdadır- Esenkent (16), Fındıklı (15), Altıntepe (14), Çınar (9), Küçükyalı Merkez (7) ve Feyzullah (1) gibi mahallelerde doğalgazsız stok yok denecek kadar azdır. Bu mahalleler doğalgaz

altyapısının en yüksek seviyede tamamlandığı bölgeler olarak gösterilebilir.

Veriler, doğalgaza erişimi olmayan hane/dükkanlara ilişkin her ne kadar genel olarak bilgi sahibi olunmasına katkı sağlasa da bu hanelerin enerji ihtiyacını hangi kaynaktan sağladığını anlamak, analizin kısıtlı kaldığı noktalardan biri olmaktadır.

Kömür

Araştırmada ilçede kömür kullanan hanelere ilişkin sayısal bilgi, kömür yardımları üzerinden elde edilmiştir ancak yardımların dışında kalan haneler araştırmanın kısıtlılığını oluşturan diğer bir alandır. Maltepe İlçesi Sosyal Dayanışma Vakfı verilerine göre 2024 yılında dayanışma kömürlerinden yararlanan hane sayısının en yüksek olduğu mahalle Gülensu'dur (272). Bu mahalleyi sırasıyla Gülsuyu (240), Başibüyük (206), Esenkent (77), Aydınevler (61), Zümrütevler (49), Fındıklı (18), Girne (15), Cevizli (12), Bağlarbaşı (7), Büyükbakkalköy (6), Küçükyalı (5), Yalı (4), Altayçeşme (2), Feyzullah (2), Altıntepe (1) mahalleleri izler. Çınar ve İdealtepe mahallelerinde ise dayanışma kömürlerinden yararlanan hane bulunmamaktadır.

Doğalgazın olmadığı hane/dükkan sayısı ile kömür dayanışmasından destek alan hane sayısı arasındaki ilişkisellik düşünüldüğünde; Gülsuyu, Gülensu, Başibüyük ve Zümrütevler mahalleleri gibi doğalgazsız stokun görece yüksek olduğu mahalleler aynı zamanda kömür yardımlarının da en yoğun olduğu mahalleler olarak öne çıkmaktadır.

Elektrik enerjisi

AYEDAŞ'a göre Maltepe ilçesinde 2024 yılı enerji tüketimi 981.554.272 kWh/yıl'dır. 2023 yılı ilçe enerji tüketimi (918.464.969 kWh) ile karşılaştırıldığında bir yılda elektrik enerjisi tüketiminin yüzde 6,8 arttığı görülmektedir. 2024 yılı toplam abone sayısı ise bir önceki yıla göre yüzde 1,1 artmıştır ve 296.173 kişi olmuştur.³⁸

Elektrik tüketimi istatistikleri aydınlatma, konut, sanayi, tarımsal sulama ve ticarethane kategorilerine göre düzenlenmektedir. 2024 yılında ilçede aydınlatma ihtiyacı için 15.771.287 kWh, konutta 486.364.884 kWh, sanayide 30.316.367 kWh, tarımsal sulamada 44.724 kWh, ticarethanelerde 449.057.010 kWh elektrik tüketimi gerçekleşmiştir. Top-

lam tüketimin yüzde 49,6'sına denk gelen konut, elektrik tüketiminin en yoğun olduğu gruptur. Konutu yüzde 45,7 ile ticarethaneler izlemektedir.³⁹

AYEDAŞ'ın Maltepe ilçesi elektrik tüketimi verilerine göre ilçede 2023'ten 2024'e elektrik tüketimi yüzde 6,9 artmıştır. Artışın en yüksek olduğu tüketim kategorileri sırasıyla ticarethaneler (yüzde 7,8) ve konutlardır (yüzde 7).⁴⁰ Elektrik tüketiminin en yüksek olduğu kategoriler olan konut ve ticarethaneler, mevsimsel tüketim oranları ile incelendiğinde ortaya dikkat çeken bir manzara çıkmaktadır. 2024 yılında yaz döneminde elektrik tüketimi bir önceki yıla göre konutlarda yüzde 38,4, ticarethanelerde ise yüzde 38 oranında artış göstermiştir. Meteoroloji Genel Müdürlüğü'nün 2024 yılı yıllık sıcaklık değerlendirmesi raporuna göre 2024 Türkiye genelinde en sıcak yıl olarak kayıtlara geçmiştir. Elektrik tüketimindeki artışın sıcaklık rekorları ile ilişkisi göz önünde bulundurulmalıdır.⁴¹ Elektrik tüketimi yüksekliğinde yaz dönemini sonbahar izler (konut yüzde 23,5, ticarethane yüzde 20,7).⁴²

Metodoloji

ARAŞTIRMANIN AMACI

“Maltepe’de Enerji Yoksulluğu Görünümleri” araştırması, İstanbul’un Maltepe ilçesinde yaşayan yurttaşların enerji yoksulluğu ile ilişkili deneyimlerini anlamayı, bu olgunun farklı biçimlerini ortaya koymayı ve enerji yoksulluğunun bölge sakinlerinin yaşam kalitesi üzerindeki etkilerini çok boyutlu bir yaklaşımla ortaya koymayı amaçlamaktadır.

Araştırma kapsamında, enerji yoksulluğu yalnızca ekonomik bir mesele olarak değil; aynı zamanda sosyal dışlanma, sağlık, çevresel sürdürülebilirlik ve barınma gibi çeşitli boyutlarla kesişen bir yaşam hakkı meselesi olarak ele alınmıştır. Bu yönüyle çalışma, hanelerin enerjiye erişim koşullarını değerlendirirken, bireylerin günlük yaşamlarını nasıl etkilediğini de incelemiştir. Araştırma, Türkiye’de enerji yoksulluğu üzerine yapılan sınırlı sayıdaki yerel örneklerden biri olma özelliği taşıırken aynı zamanda kamuoyuna, yerel yönetimlere, sivil toplum kuruluşlarına ve uluslararası kurumlara veri temelli politika geliştirme süreçlerinde rehberlik edecektir.

NİCELİKSEL SAHA

Mahalle sınıflandırmaları ve örnekleme stratejisi

Araştırma kapsamında, İstanbul’un Maltepe ilçesi sınırlarında yer alan mahalleler arasından temsiliyet kapasitesini azami ölçüde tutabilecek biçimde bir örneklem oluşturmak amacıyla çok aşamalı örnekleme yöntemi benimsenmiştir. Mahallelerin seçimi, hem sosyo-demografik çeşitliliği hem de mekânsal dağılımı gözетerek gerçekleştirildi.

Örneklem oluşturulurken şu değişkenlerden yararlanıldı:

- Nüfus büyüklüğü (2023 verileri)
- Hane sayısı
- Yaş dağılımı (özellikle 18 yaş üstü nüfus)
- Konut tipi ve yoğunluğu
- Kiracı – ev sahibi oranı
- Gelir düzeyi ve sosyo-ekonomik yapı
- Mekânsal konum (kıyıya yakınlık, E-5 kara yolu üzeri/altı ayrımı)

Türkiye İstatistik Kurumu veri tabanından derlenen bu veriler ışığında mahalleler önce benzer özelliklere göre kümelendi, ardından her kümeden en az bir mahalle olacak şekilde bir dağılım yapıldı. Bu sayede ilçenin farklı sosyo-mekânsal karakteristikleri örnekleme yansıtıldı.

Maltepe ilçesindeki mahalleler, yapısal ve sosyo-ekonomik özelliklerine göre beş gruba ayrıldı. Bu kümeler, mahallelerin konut tipi, yapılaşma dönemi, sosyal yardım oranı, kat yükseklikleri ve gelir düzeyleri gibi değişkenler temel alınarak oluşturuldu.

Kümeler ve temsil ettikleri özellikler şunlar:

1- Düşük Gelirli, Eski ve Dikey Yapılaşmış Mahalleler: Bu kümedeki mahallelerde düşük gelir düzeyi, yüksek sosyal yardım oranları ve 1980-2000 döneminde inşa edilmiş, genellikle çok katlı konutların hâkim olduğu bir yapılaşma söz konusudur.

2- Orta Gelirli, Düşük Yoğunluklu Mahalleler: Bu grup, orta düzey gelir profiline sahip, az katlı konutların çoğunlukta olduğu, mekânsal olarak daha yatay ve düşük yoğunluklu yerleşim alanlarından oluşmaktadır.

3- Orta-Yüksek Gelirli, Geleneksel Yapılaşmış Mahalleler: Bu küme, görece yüksek sosyo-ekonomik düzeye sahip; 1980 öncesi yapılaşmanın yaygın olduğu, müstakil veya az katlı geleneksel konut dokusunu barındıran mahallelerden oluşmaktadır.

4- Yoğun ve Yeni Gelişen Mahalleler: Kentsel dönüşümle hızla gelişen, çok katlı yapıların baskın olduğu, nüfus yoğunluğu yüksek ve görece heterojen bir sosyo-ekonomik yapıya sahip mahalleleri kapsamaktadır.

5- Lüks ve Modern Mahalleler: Bu gruptaki mahalleler, yeni ve modern konutların bulunduğu, yüksek gelir grubuna hitap eden, düşük sosyal yardım oranlarına sahip ve genellikle kıyıya yakın konumlanan alanlardan oluşmaktadır.

Maltepe İlçesi Mahalle Kümelemesi

Mahalle	Küme	Küme İsmi
Başibüyük	1	Düşük Gelirli, Eski ve Dikey Yapılaşmış Mahalleler
Esenkent	1	Düşük Gelirli, Eski ve Dikey Yapılaşmış Mahalleler
Gülensu	1	Düşük Gelirli, Eski ve Dikey Yapılaşmış Mahalleler
Gülsuyu	1	Düşük Gelirli, Eski ve Dikey Yapılaşmış Mahalleler
Aydınevler	2	Orta Gelirli, Düşük Yoğunluklu Mahalleler
Büyükbakkalköy	2	Orta Gelirli, Düşük Yoğunluklu Mahalleler
Girne	2	Orta Gelirli, Düşük Yoğunluklu Mahalleler
Bağlarbaşı	3	Orta-Yüksek Gelir, Geleneksel Yapılaşmış Mahalleler
Cevizli	3	Orta-Yüksek Gelir, Geleneksel Yapılaşmış Mahalleler
Fındıklı	4	Yoğun ve Yeni Gelişen Mahalleler
Zümrütevler	4	Yoğun ve Yeni Gelişen Mahalleler
Altayçeşme	5	Lüks ve Modern Mahalleler
Altın-tepe	5	Lüks ve Modern Mahalleler
Çınar	5	Lüks ve Modern Mahalleler
Feyzullah	5	Lüks ve Modern Mahalleler
İdealtepe	5	Lüks ve Modern Mahalleler
Küçükalyı Merkez	5	Lüks ve Modern Mahalleler
Yalı	5	Lüks ve Modern Mahalleler

Araştırma kapsamında toplam **600 kişi ile** kendi hanelerinde yüz yüze anket görüşmesi gerçekleştirildi. Örneklemin temsil gücünü artırmak amacıyla, sadece mahalle düzeyinde değil aynı zamanda yaş ve cinsiyet değişkenleri temelinde de kota örnekleme yöntemi uygulandı.

Bu doğrultuda, Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) tarafından yayımlanan ilçe düzeyinde güncel yaş ve cinsiyet dağılımları referans alınarak her mahalle için yaş grupları (18-24, 25-34, 35-49, 50+) ve kadın-erkek oranları doğrultusunda anket sayıları belirlendi.

Her bir mahalle için belirlenen alt kotalar şu esaslara göre oluşturuldu:

- **Yaş grupları** Maltepe ilçesindeki yetişkin nüfusun dağılımına paralel biçimde belirlendi.

- **Cinsiyet dengesi** kadın ve erkek nüfusun mahalle düzeyindeki dağılımı dikkate alınarak sağlandı.
- Tüm örneklem içerisinde yaş ve cinsiyete göre dağılım, Maltepe ilçesinin genel yapısını yansıtacak şekilde orantısal olarak uygulandı.

Bu kotalar sayesinde hem mahalleler arası mekânsal çeşitlilik hem de sosyo-demografik yapı dengelendi; araştırma sonuçlarının hem bütün ilçe hem de alt bölgeler için temsil kabiliyeti güçlendirildi.

Araştırmanın veri toplama süreci, Maltepe ilçesinde örnekleme dahil edilen 8 mahallede gerçekleştirildi. Uygulama sürecinde, belirlenen başlangıç noktalarından başlanarak aşağıda ayrıntılandırılan kriterlere uygun olarak ile tabakalandırılmış örnekleme erişildi. Anketlerin uygulanmasında hem mekânsal çeşitlilik hem de yaş ve cinsiyete göre tanımlanmış kotaların dengeli biçimde dağıtılması hedeflendi.

Serbest yürüme ve başlangıç noktaları

Her mahalle için kuzey-güney ve doğu-batı eksenlerinde olmak üzere toplam dört adet başlangıç noktası tanımlandı. Anketörler, bu sokaklardan başlayarak veri toplamaya başladı; belirlenen maksimum görüşme sayılarına ulaşıldığında çevre sokaklara geçildi. Bu sayede mahalle içinde coğrafi olarak homojen bir dağılım sağlandı. Görüşmelerin tamamı katılımcıların kendi evlerinde ve yüz yüze olarak gerçekleştirildi.

Mahalle Başlangıç Sokakları

Mahalle	Kuzey Başlangıç	Güney Başlangıç	Doğu Başlangıç	Batı Başlangıç
Bağlarbaşı	Sülün Sk.	İkinci İlkokul Sk.	Cemalbey Cd.	Ergenekon Sk.
Altayçeşme	Kandil Sk.	İstiklal Cd.	Kışlalı Cd.	Birsan Sk
Altıntepe	Akasyalı Sk.	Cevahirci Sk.	Cihadiye Cd.	Lale Sk.
Zümrütevler	Nil Cd.	Çelik Sk.	Mevlâna Sk.	Emek Cd.
Fındıklı	İpek Sk.	Hancıoğlu Cd.	Yasemin Sk.	Yalın Sk.
Gülsuyu	Karadut Sk.	Lefke Sk	Kazımkarabekir Cd.	Yeşil Sk.
Gülensu	Mesut Cd.	Ezel Sk.	Çiftlik Sk.	Güldeste Sk.
Aydınevler	Pınar Cd.	Çıpa Sokak	Durak Sk.	Aslanbey Cd.

Katılımcı seçim kuralları

Katılımcılar **yaş, cinsiyet ve mahalle kotalarına** uygun olarak seçildi. Görüşmelerde aşağıdaki kurallara dikkat edildi:

- Aynı sokakta en fazla 4 anket yapıldı.
- Aynı hanede yalnızca 1, aynı apartmanda en fazla 2 anket yapıldı.
- Apartman içi çeşitlilik için farklı katlardan görüşme talebinde bulunuldu.
- Görüşülen kişi ile aynı hanede yaşayan veya yakın arkadaş gruplarından bireylerle ikinci görüşme yapılmadı.
- Kotası eksik yaş ve cinsiyet grupları hedeflenerek katılımcı seçimi yapıldı. (Örneğin, bir gençle yapılan görüşmenin ardından orta yaşlı veya yaşlı birey hedeflendi.)
- Aynı hanede birden fazla uygun birey olması durumunda, anket yapmaya en açık olan katılımcı ile görüşme yapıldı.

Görüşme zamanlaması ve denetim

Görüşmeler Pazar günü hariç haftanın altı günü ve yalnızca sabah 10:00 ile akşam 21:00 saatleri arasında gerçekleştirildi. Süreç boyunca saha süpervizörleri, anketörleri daha önce ziyaret edilmemiş sokaklara yönlendirdi ve tüm görüşmelerin konum bilgileri kaydedilerek kurallara uygunluk dijital olarak izlendi.

Tüm anket verileri, saha sürecine paralel olarak Limequerry sistemine dijital biçimde kaydedildi. Her görüşmenin konum bilgileri ve başlangıç-bitiş süreleri sistemde otomatik olarak işlendi; bu sayede saha kurallarına uygunluk sürekli olarak denetlendi. Veri güvenilirliğini artırmak amacıyla, her anketörün gerçekleştirdiği görüşmelerin **en az yüzde 10'u telefonla geri aranarak teyit edildi**. Görüşme yapılan kişilerin beyanlarıyla örtüşmeyen, eksik veya şüpheli bulunan anket kayıtları detaylı biçimde incelendi ve **kurallara uygun olmayan kayıtlar veritabanından çıkarıldı**. Tüm görüşmelerin ortalama süresi **20 dakika**, medyan süresi ise **21 dakika** olarak gerçekleşti.

Örneklem yapısı

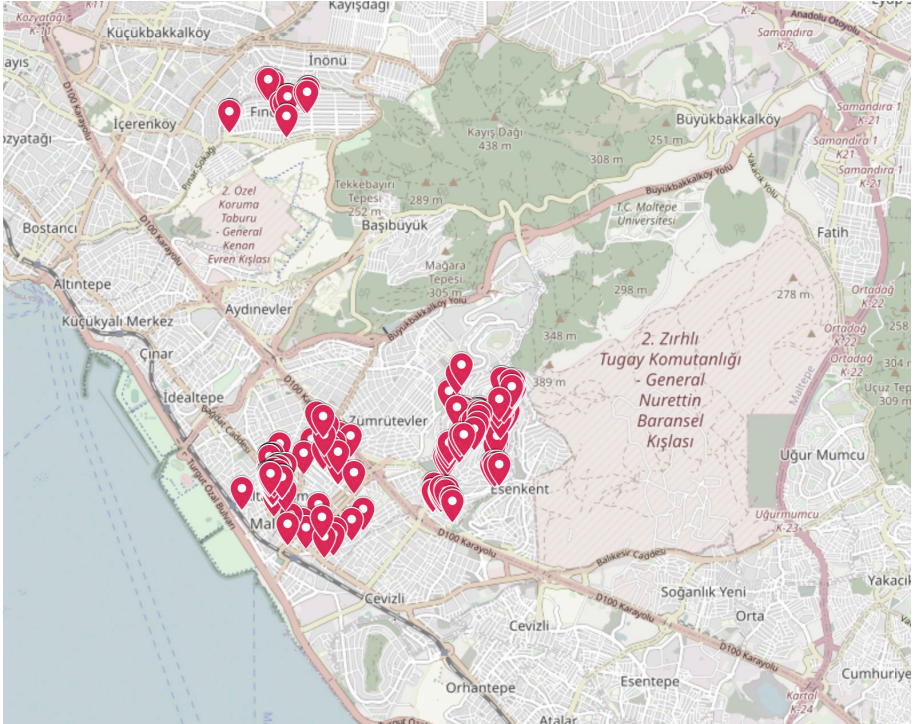
Araştırma kapsamında, Maltepe ilçesine bağlı sekiz mahallede toplam 600 yüz yüze anket gerçekleştirildi. Mahalle seçimi, sosyo-mekânsal farklılıkları yansıtacak biçimde kümeleme analizine dayalı olarak yapıldı. Her mahalle için o mahallenin dağılımlarına uygun olarak yaş ve cinsiyet kotaları oluşturuldu (*kotalı örnekleme*). Aşağıda, örneklemdeki katılımcı sayılarının mahallelere göre dağılımı yer alıyor.

Mahallelere Göre Görüşme Sayıları⁴³

	Frekans	Yüzde
Altayçeşme	96	16
Altintepe	93	15,5
Aydınevler	59	9,8
Bağlarbaşı	95	15,8
Fındıklı	86	14,3
Gülensu	42	7
Gülsuyu	42	7
Zümrütevler	87	14,5
Toplam	600	100

Saha çalışması boyunca gerçekleştirilen tüm anketlerin konumları GPS üzerinden takip edildi. Görüşmelerin konumları alttaki haritada gösteriliyor.

Anket Yapılan Konumlar

Araştırma örneklemini, Maltepe ilçesindeki beş farklı sosyo-mekânsal kümenin dengeli biçimde temsiline olanak sağlayacak şekilde dağıtıldı. En yüksek temsil oranı yüzde 31,7 ile **lüks ve modern mahalleler** kümesine aittir. Altayçeşme, Altıntepe, İdealtepe, Küçükyalı Merkez ve Yalı gibi kıyıya yakın, yüksek gelir grubuna hitap eden bu mahalleler, modern konut dokusunun, düşük sosyal yardım oranlarının ve yüksek konfor beklentilerinin bir araya geldiği kentsel alanları temsil ediyor.

Yüzde 28,8 oranıyla Fındıklı ve Zümrütevler gibi mahalleleri kapsayan **yoğun ve yeni gelişen mahalleler** kümesi, kentsel dönüşüm süreçlerinin hızla şekillendirdiği, çok katlı yapıların baskın olduğu ve demografik açıdan daha heterojen bölgeleri içeriyor.

Orta-yüksek gelirli, geleneksel yapılaşmış mahalleler yüzde 15,8 ile üçüncü sırada yer alıyor. Bağlarbaşı ve Cevizli gibi görece eski yapı stokuna sahip, ancak sosyo-ekonomik olarak daha avantajlı konumda bulunan mahalleler bu gruba dahil. Bu kümeye ait katılımcıların enerji yoksulluğu deneyimleri, yapı kalitesi ve mülkiyet tipiyle yakından ilişkili.

Örneklemin yüzde 14'ü ise **düşük gelirli, eski ve dikey yapılaşmış mahalleler** kümesinden geliyor. Güleusu ve Gülsuyu gibi mahalleler, yüksek nüfus yoğunluğuna sahip, 1980 sonrası inşa edilmiş yapıların hâkim olduğu ve sosyal yardım oranlarının yüksek seyrettiği mahalleler.

Son olarak, **orta gelirli, düşük yoğunluklu mahalleler** kümesi yüzde 9,7 ile örnekleimde en az temsil edilen grup. Bu küme, Aydınevler, Girne ve Büyükbakkalköy gibi daha yatay yapılaşmaların olduğu, düşük yoğunluklu yerleşim alanlarını içermekte ve görece dengeli bir sosyo-ekonomik profil sunmakta.

Mahalle Kümelerine Göre Görüşme Sayıları

	Frekans	Yüzde
Lüks ve modern mahalleler	190	31,7
Yoğun ve yeni gelişen mahalleler	173	28,8
Orta-yüksek gelir, geleneksel yapılaşmış mahalleler	95	15,8
Düşük gelirli, eski ve dikey yapılaşmış mahalleler	84	14
Orta gelirli, düşük yoğunluklu mahalleler	58	9,7
Toplam	600	100

Örnekleme bu ölçüde bir çeşitliliğin hedeflenmesinin nedeni, enerji yoksulluğu olgusunun gelir düzeyi, tarife yapısı ve konut niteliği gibi çok boyutlu unsurlarla yakından ilişkili olmasıdır. Araştırma tasarımının geliştirildiği dönemde, enerji tarifelerinde uygulanan sübvansiyonların kademeli olarak kaldırılmasına yönelik politika gündemi de örneklem çeşitliliğini gerekli kılan bir diğer etken olmuştur. Bu kapsamda, ortalamanın üzerinde elektrik tükettiği için orta ve üst gelir gruplarında olduğu varsayılan mesken abonelerine yönelik sübvansiyonların azaltılması veya kaldırılması sonucunda, bu kesimlerin daha yüksek fatura bedelleriyle karşılaşacağı öngörülmüştür. Son yıllarda izlenen kemer sıkma politikalarının özellikle gelir politikaları üzerinden orta sınıf üzerindeki baskıyı artırması da dikkate alındığında, enerji yoksulluğunun toplumun geneline yayılma riski belirginleşmiştir. Nitekim, 2023 ve 2024 verilerine göre enerji faturalarını ödemede gecikme yaşayan nüfus oranının Türkiye’de AB ortalamasının çok üstünde olması da bu kanıları desteklemiştir (2024 yılı için AB ortalaması yüzde 6,9, Türkiye yüzde 14,1; 2023 için ise sırasıyla yüzde 6,9 ve yüzde 20).⁴⁴

NİTELİKSEL SAHA

Çalışmanın niteliksel verileri, Maltepe ilçesinde enerji yoksulluğunun çok boyutlu etkilerini ortaya koymak amacıyla 22 Mayıs – 1 Haziran 2025 tarihleri arasında yüz yüze ya da çevrimiçi olarak gerçekleştirilen 30 derinlemesine mülakata, muhtar görüşmelerine ve belediyeye ait sosyal tesislerde gerçekleştirilen etnografik gözlemlere dayanıyor.

Niteliksel saha çalışmasına, mahalle profilleri ve ilçe profiline dair ön tespit ve görüşleri almak ve mahalleliye ulaşmak amacıyla Zümrütevler, Fındıklı, Gülsensu ve Altayçeşme mahallelerinin muhtarları ile yapılan görüşmelerle başlandı. Mahallelerin fiziksel yapısı, genel sorunları, mahallelinin kullandığı enerji türleri, geçim koşulları, konut stokunun durumu, sosyo-demografik veriler gibi bilgilerle genel çerçevesi çizilen muhtar görüşmeleri, mahallelerde gerçekleştirilen gözlemlerle zenginleştirildi. Aynı zamanda muhtarlardan destek alınarak görüşmecii profillerinin yeterli çeşitliliğe sahip olması sağlandı.

Niteliksel araştırmanın temel amacı, Maltepe’deki hanelerin enerji kullanım alışkanlıklarını, enerjiye erişim koşullarını, fatura yükünü yönetme stratejilerini, kamusal destek mekanizmalarına dair farkındalık ve değerlendirmelerini, enerji yoksulluğunun günlük yaşamdaki yansımalarını ve enerji politikalarına dair toplumsal algılarını derinlemesine anlamak ve nicel verilerle yapılabilecek açıklamaların sınırlarını genişletmektir.

Mülakatlar, Maltepe'nin farklı sosyo-ekonomik profillere sahip 14 mahallesinde gerçekleştirildi: Altayçeşme, Küçükyağ, Fındıklı, Güleusu, Beşçeşmeler, Yalı, Cevizli, Aydınevler, İdealtepe, Altıntepe, Zümrütevler, Gülsuyu, Esenkent ve Bağlarbaşı. 13'ü E-5 üstü, 17'si E-5 altı mahallelerde gerçekleştirilen derinlemesine görüşmeler farklı sosyo-ekonomik hane profillerine ulaşmak açısından dengeli bir görünüm sergiledi.

Mahalle dağılımlarına ek olarak katılımcı profilleri, enerji yoksulluğuna farklı düzeylerde maruz kalabilecek çeşitli toplumsal grupları içerecek biçimde çeşitlendirildi:

- **Cinsiyet:** Katılımcıların 24'ü kadın, 6'sı erkekti. Görüşmecilerin büyük kısmının kadın olması, hanelerde enerji süreçlerini yöneten kişilere doğrudan ulaşma konusunda avantajlar sağladı.
- **Yaş aralığı:** 23 ila 65 yaş arasında değişen bireylerle görüşüldü.
- **Gelir:** Katılımcılar arasında ev işçileri, kamu çalışanları, emekliler, esnaflar, araştırmacılar, akademisyenler, işçiler, öğrenciler ve ev kadınları bulunuyordu.
- **Enerji tipi:** Niceliksel saha ile uyumlu biçimde büyük kısmı doğalgazla çalışan kombi kullanıcısı olan hanelerle yapılan görüşmelere ek olarak; merkezi sistemle ısınan ve soba kullanan haneler görüşmelere dahil edildi.
- **Konut tipi:** Apartman dairesinde, sitede ve müstakil evlerde yaşayan farklı hanelere ulaşıldı. Apartman dairesinde yaşayanlar arasında enerji yoksulluğu konusunda etkili olabilecek kat düzeyi farklılıklarını anlamak amacıyla kot, giriş kat, çatı katı ve ara kat gibi farklı konumlarda yaşayanlara ulaşıldı.
- **Konut sahipliği:** 20'si ev sahibi, 10'u kiracı olan bireylerle yapılan görüşmeler, barınma biçiminin enerjiye erişimdeki etkisini analiz etmeye imkân sağladı.
- **Kırılgan gruplar:** Yalnız yaşayan kadınlar, tek ebeveynli aileler, engelli birey bakım sorumluluğu taşıyanlar, emekliler, bebek ve hasta bireylerin yer aldığı haneler görüşmelere dahil edildi. Böylelikle özelleşmiş ihtiyaçlar ile enerji yoksulluğu ilişkisine dair zengin veriler elde edildi.

Ortalama 25–40 dakika süren görüşmeler sırasında katılımcıların açık rızası ile etik ilkelere uygun biçimde ses kaydı alındı. Görüşme kayıtları, yapay zekâ destekli transkripsiyon araçları kullanılarak çözümlendi ve doğruluk kontrolü editoryal süreçlerle sağlandı. Niteliksel veri analizinde, **QualCoder** yazılımı aracılığıyla tematik bir kod anahtarı oluşturuldu. Görüşmeler bu anahtar doğrultusunda kodlanarak analiz edildi.

Niteliksel görüşmeler niceliksel analizi güçlendirecek ve tamamlayacak şekilde rapor içinde değerlendirildi.

Enerji yoksulluğunun şiddetini azaltmak amacıyla kamusal alanların kullanımı bireyler tarafından tercih edilen bir uygulamadır. Derinlemesine görüşmelerin ardından, literatürde yaygın olarak ifade edilen bu örneğin bir sınaması da Maltepe Belediyesi'ne ait sosyal tesisler olan Serenat Kafe ve Sevgi Kitap Kafe gözlemleri ile gerçekleştirildi. İlçenin merkez noktalarında yer alan, kadınlar, gençler ve yaşlılar tarafından sıklıkla kullanıldığı bilinen bu kamusal alanlarda etnografik gözlemler yapıldı. Gözlemler, her iki mekânın yoğun kullanılan saatlerinde, her biri için en az iki saat süreyle yerinde gerçekleştirildi. Buna ek olarak, sosyal tesislerin çalışanları ve kullanıcılarıyla kısa görüşmeler yapılarak onların deneyimleri hakkında bilgi alındı ve gözlemler derinleştirildi. Bu süreçte, enerji yoksulluğunun gündelik yaşam üzerindeki etkileri ile kamusal alanların nasıl kullanıldığı arasındaki ilişkiyi anlamaya yönelik niteliksel veriler toplanmaya çalışıldı.

GÖRÜŞMECİLERİN PROFİL ÖZELLİKLERİ

Cinsiyet

Kadınların toplumsal cinsiyet rolleri nedeniyle hane içi enerji kullanımına ilişkin karar süreçlerinde hem uygulayıcı hem de etkilenen konumda bulunmaları, enerji yetersizliğiyle baş etme stratejilerinin cinsiyet temelli farklılıklarını anlamayı zorunlu kılıyor. Özellikle çocuk, yaşlı ve hasta bakımı gibi ev içi sorumlulukların büyük oranda kadınlar tarafından üstlenildiği düşünüldüğünde enerji kaynağının niteliği, enerjiye erişim sorunları kadınların fiziksel, psikolojik ve ekonomik yükünü doğrudan artırıyor.

Enerji yoksulluğu olgusunun toplumsal cinsiyetle ilişkili boyutlarının daha sağlıklı biçimde analiz edilebilmesine olanak sağlamak amacıyla örnekleme cinsiyet temsiliyeti açısından dengeli bir dağılım oluşturmak amaçlandı. Araştırmada katılımcıların yüzde 50,2'si kadın, yüzde 49,8'i erkeklerden oluştu (n=600).

Yaş

Katılımcıların yaş dağılımı, Maltepe ilçesinin demografik yapısını yansıtacak şekilde kurgulandı. Örnekleme 18-29 yaş grubundaki katılımcılar yüzde 22,2'lik bir paya

sahip. 30–49 yaş aralığı yüzde 42,2 ile en geniş grubu oluşturuyor. 50 yaş ve üzeri bireyler ise toplam katılımcıların yüzde 35,7'sini oluşturuyor (n=600).

Medeni durum

Katılımcıların medeni durumuna bakıldığında: örneklemin yüzde 73'ü en az bir kez evlenmiş bireylerden oluşuyor. Bekâr katılımcıların oranı ise yüzde 27. Bu dağılım, hane yapısının enerji kullanım alışkanlıkları üzerindeki etkilerini değerlendirmek açısından önemli bir gösterge sunuyor. Evli ya da daha önce evlenmiş bireylerin yaşadığı hanelerde genellikle daha fazla kişi bulunuyor. Bu durum enerji ihtiyacını ve tüketim kalıplarını doğrudan etkiliyor. Başka bir perspektiften boşanmış ve eşi vefat etmiş kişilerden oluşan hanelere de ayrıca odaklanmak gerekiyor. Zira görüşmecilerinin yüzde 4,5'ini oluşturan bu hanelerde enerji faturalarının yükü, hanenin geçimini üstlenen bireyin üzerinde kalabiliyor (n=600).

Hane büyüklüğü

Görüşülen hanelerin yüzde 8,7'si tek kişilik, yüzde 21,8'i iki kişilik, yüzde 31,2'si üç kişilik ve yüzde 38,3'ü dört kişi ve üzeri bireyden oluşuyor. Özellikle dört ve daha fazla kişiden oluşan kalabalık haneler, toplam örneklem içinde en geniş grubu temsil ediyor. Hane büyüklüğü, enerji yoksulluğunun hem ekonomik hem de fiziki yönlerini doğrudan etkileyen kritik bir değişken. Kalabalık hanelerde, ısınma, aydınlatma ve pişirme gibi temel hizmetlere duyulan ihtiyaç artarken, bu ihtiyaçların karşılanma kapasitesi hane içi gelir paylaşımı, konut altyapısı ve cihaz kullanımı gibi faktörlerle şekilleniyor (n=600).

Bakım ihtiyaçlı nüfus

Katılımcıların yüzde 27'si, yaşadığı hanede bakım gerektiren en az bir bireyin (6 yaş altı çocuk, yaşlı, kronik hasta veya hamile birey) bulunduğunu ifade ediyor (n=600). Bakım gerektiren bireylerin bulunduğu hanelerin yüzde 33'5'ini 6-18 yaş eğitim-öğretim çağındaki çocuk ve gençlerin yer aldığı haneler oluşturuyor. Başka bir ifade ile her 3 hanenin 1'inde okul çağındaki bir birey bulunuyor. Bu haneleri sırasıyla 65 yaş üstü yaşlı bireylerin bulunduğu haneler (yüzde 14,2), 0-5 yaş bebek ve çocukların bulunduğu (yüzde 11,5) haneler ve yatağa bağımlı hasta kişi (yüzde 2,2), yatağa

bağımlı yaşlı kişi (yüzde 1,2) ve son olarak hamile (yüzde 0,7) bireylerin bulunduğu haneler izliyor (n=600).

Eğitim

Maltepe ilçesi bölümünde ifade edildiği gibi 2024 yılı TÜİK verilerine göre ilçede nüfusun yüzde 35,6'sı lisans ve üstü eğitim, yüzde 34,8'i ilkokul ve ortaokul ve yüzde 28,7'si lise mezunlarından oluşmaktadır. Görüşmecilerin ise yüzde 53,2'si lise ve dengi okullardan mezunken, yüzde 22'si ön-lisans ve üstü, yüzde 12,8'i ortaokul mezunu, yüzde 12'si ilkokul ve altı eğitime sahiptir. Bu dağılım katılımcıların ilçe ortalamasına kıyasla yüksek bir eğitim profiline sahip olduğunu göstermektedir.

GÖRÜŞMELERİN SOSYO-EKONOMİK DURUMU

Çalışma durumu

Araştırma kapsamında görüşülen katılımcıların yüzde 65,2'si hâlihazırda bir işte çalıştığını belirtirken, yüzde 34,8'i herhangi bir işte çalışmadığını ifade ediyor. Bu durum, Maltepe ilçesinde işgücüne katılım oranının görece yüksek olduğunu yansıtmakla birlikte, üçte bire yakın bir kesimin çalışma yaşamının dışında kaldığını gösteriyor.

Araştırmaya katılan her 10 haneden yaklaşık 4'ünde yalnızca bir kişi çalışıyor (yüzde 41,8). İki kişinin çalıştığı hanelerin oranı yüzde 31,2, üç ve daha fazla kişinin çalıştığı hanelerin oranı ise yüzde 15,2. Hiç çalışan bulunmayan hanelerin oranı ise yüzde 11,8. Ayrıca hanelerin yüzde 6,5'inde evden çalışan birey bulunuyor.

Hanelerde Çalışan Sayısı ve Evden Çalışan Varlığı

		Frekans	Yüzde
Hanenizde kaç kişi çalışıyor?	Hiç çalışan yok	71	11,8
	1	251	41,8
	2	187	31,2
	3 ve daha çok çalışan var	91	15,2
Hanenizde haftanın tamamında ya da belirli günlerinde evden çalışan var mı?	Hayır, yok	561	93,5
	Evet, var	39	6,5

İstihdam durumu hem toplumsal cinsiyet hem de yaş grubu düzeyinde anlamlı farklılıklar sergiliyor. Kadınların yüzde 52,5'i bir işte çalıştığını belirtirken, bu oran erkeklerde yüzde 77,9'a yükseliyor. Yaş grubu temelinde değerlendirildiğinde ise, istihdam oranı 30-49 yaş aralığında en yüksek seviyeye (yüzde 75,9) ulaşıyor. 18-29 yaş grubunda çalışan oranı yüzde 67,7 iken, 50 yaş ve üzerindeki bireylerde bu oran yüzde 50,9'a düşüyor. Yaş ilerledikçe çalışma hayatından çekilme eğilimi belirginleştikten, enerji yoksulluğu ile yaş arasındaki kesişimsellik de kritik.

Sosyo-ekonomik durum

Katılımcılara kendilerini ve yaşadıkları mahalleleri hangi sosyo-ekonomik sınıfta gördüğü soruldu. Katılımcılar 5'li ölçek içinde alt, alt-orta, orta, orta-üst ve üst olacak şekilde kendileri ve mahalleleri için sosyo-ekonomik sınıf değerlendirmesi yaptı. Analiz sürecinde 5'li ölçek, alt ve alt-orta kategorileri alt kategorisine, üst ve üst-orta kategorileri ise üst kategorisine birleştirildi. Katılımcılara kendisini hangi gelir düzeyine ait gördüklerine dair yöneltilen sorulara verilen yanıtlar, Maltepe ilçesindeki sınıfsal algının büyük ölçüde "orta sınıf" kimliği etrafında şekillendiğini gösteriyor. Katılımcıların yüzde 56'sı kendini "orta sınıf" olarak tanımlarken, yüzde 35'i "alt sınıf", yalnızca yüzde 9'u ise "üst sınıf" içinde gördüğünü ifade ediyor. Benzer biçimde mahallelerini konumlandırmaları istendiğinde ise yüzde 59,5'i "orta sınıf", yüzde 29,7'si "alt sınıf", yüzde 10,8'i ise "üst sınıf" yanıtını veriyor.

Hane ve Mahallenin Gelir Düzeyi

Yüzde		
Hane Gelir Düzeyi	Alt	35
	Orta	56
	Üst	9
Mahalle Gelir Düzeyi	Alt	29,2
	Orta	59
	Üst	10,8

Katılımcıların kendi gelir düzeylerine dair değerlendirmeleri ile yaşadıkları mahalleye yönelik değerlendirmeleri arasında dikkat çekici bir uyum gözlemleniyor. Kendi-

ni “düşük gelir düzeyine sahip” olarak tanımlayan bireylerin yüzde 75,7’si yaşadıkları mahalleyi de “düşük gelirli” kategorisinde konumlandırıyor. Benzer biçimde, kendini “orta sınıf” mensubu olarak tanımlayan katılımcıların yüzde 90,2’si mahallelerini de aynı düzeyde değerlendiriyor. Üst sınıf aidiyeti (yüzde 9) beyan eden grubun yüzde 87’si mahallelerini de “üst sınıf” olarak niteliyor. Bu güçlü örtüşme, Maltepe ilçesinde sınıf algısının mekânsal deneyimle büyük ölçüde örtüştüğüne işaret ediyor. Bireylerin kendi sosyo-ekonomik durumları ile çevrelerinin niteliğini benzer biçimde yorumladığı bu yaklaşım, sınıfsal farklılaşmanın mekânsal düzeyde de yeniden üretildiğine dair ipuçları barındırıyor.

Geçim durumu

Katılımcılara hanelerinin geçimlerini nasıl karşılayabildikleri ve son bir yıl içinde hane ekonomilerinin iyiye mi yoksa kötüye mi gittiği soruldu. 5’li ölçek içinde değerlendirilen soruda “çok zorlanarak” ve “zorlanarak” kategorileri ile “çok daha kötüye” ve “kötüye gitti” kategorileri birleştirildi. Benzer bir şekilde 5’li skalanın 4 ve 5 cevapları da birleştirilerek 3 kategori oluşturuldu. Katılımcıların ekonomik durumlarına dair öznel değerlendirmeleri, Maltepe ilçesinde yaşayan hanelerin önemli bir bölümünün kırılgan bir geçim dengesi içinde olduğunu ortaya koyuyor. Katılımcıların yüzde 29,2’si hane bütçeleri ile ihtiyaçlarını karşılamakta “zorlandığını”, yüzde 38,5’i ise “ne rahatlıkla ne zorlanarak” geçinebildiğini belirtiyor. “Rahatlıkla geçiniyorum” diyenlerin oranı yüzde 32,3 düzeyinde seyrediyor. Bu dağılım, ilçede görece bir ekonomik çeşitliliğin mevcut olduğunu ancak kırılganlık hissinin hâlâ yüksek olduğunu gösteriyor.

Benzer şekilde, son bir yıl içinde hane ekonomisinin yönüne dair değerlendirmelerde katılımcıların yüzde 38’i ekonomik durumlarının “kötüye gittiğini”, yüzde 45’i “değişmediğini”, yalnızca yüzde 17’si ise “iyiye gittiğini” ifade ediyor. Bu tablo, özellikle 2021 sonrasında Türkiye’de derinleşen ekonomik zorlukların hane düzeyinde hissedilir etkilerini gözler önüne seriyor. Artan enflasyon, enerji maliyetlerindeki yükseliş ve temel gıda-tüketim ürünlerine erişimde yaşanan zorluklar, enerji yoksulluğu olgusunun da daha yaygın ve çok katmanlı bir biçimde deneyimleniyor olabileceğine işaret ediyor (Tablo 7).

Geçim Durumu ve Son Bir Yıl İçinde Hane Ekonomisinde Değişim

		Yüzde
Geçim Durumu	Zorlanarak	29,2
	Ne rahatlıkla ne zorlanarak	38,5
	Rahatlıkla	32,3
Hane Ekonomisi	Kötüye gitti	38
	Değişmedi	45
	İyiye gitti	17

Ekonomik krizin toplumsal etkisi özellikle dar gelirli kesimler için çok daha derin ve çok katmanlı.. Geçimini “zorlanarak” sağlayan hanelerin yüzde 86,9’u hane ekonomilerinin kötüye gittiğini belirtirken, bu grubun sadece yüzde 1,1’i iyileşme yaşadığını ifade ediyor.

Geçim Durumuna Göre Son Bir Yılda Hane Ekonomisindeki Değişimler

		Hane ekonomisinin son bir yıldaki değişimi (%)		
		Kötüye gitti	Değişmedi	İyiye gitti
Geçim durumu	Zorlanarak	86,9	12	1,1
	Ne rahatlıkla ne zorlanarak	28,6	70,1	1,3
	Rahatlıkla	5,2	44,8	50,0

Ekonomik kriz “rahatlıkla geçiniyorum” diyenleri de vurmuş gibi görünüyor. Bu grubun sadece yüzde 50’si ekonomik olarak olumlu bir gidişat algılıyor. Sonuç olarak bu tablo, toplumsal sınıflar arasındaki ekonomik uçurumun derinleştiğini ve kriz dönemlerinde alt gelir gruplarının orantısız şekilde olumsuz etkilendiğini açık biçimde ortaya koymakla birlikte ekonomik krizin tüm sosyo-ekonomik gelir gruplarında hissedildiğini de gösteriyor.

Geçime dair alt göstergeler

Gider kalemlerine yönelik endişe düzeyleri, Maltepe’de ekonomik kırılganlığın derinliğini açık biçimde ortaya koyuyor. Özellikle kira ve eğitim giderleri, katılımcılar arasında en yüksek kaygı yaratan harcama kalemleri. Yalnızca kiracılara sorulan soruya, kira giderleri için “endişelendiriyor” ve “son derece endişelendiriyor” yanıtı verenlerin toplam oranı yüzde 90,1. Eğitim harcamaları da benzer bir eğilim gösteriyor. Çocuk sahibi olan haneler ve öğrenci olan haneler içinde, bu konuda kaygı duyanların oranı yüzde 85,3. Sağlık (yüzde 81,6), gıda (yüzde 80,3) ve enerji giderleri (yüzde 79,6) gibi temel yaşam ihtiyaçlarında da çok yüksek düzeyde endişe var.

Gider Kalemlerine Dair Endişeler

	Hiç endişelendirmiyor (%)	Endişelendirmiyor (%)	Ne endişelendiriyor, ne endişelendirmiyor (%)	Endişelendiriyor (%)	Son derece endişelendiriyor (%)
Kira giderleri (n=225)	0	6,3	3,6	50,7	39,4
Eğitim giderleri (n=272)	1,2	8,9	4,7	46,9	38,4
Sağlık giderleri (n=598)	2,0	10,7	5,7	42,6	39
Gıda giderleri (n=597)	1,3	11,9	6,5	44,1	36,2
Enerji giderleri (n=597)	2,7	12,1	5,7	46,9	32,7
Sosyal/ Kültürel giderler (n=598)	2,8	11,2	9,7	51	25,3
Aidat giderleri (n=585)	6,7	33,3	14,4	27,7	18

Başka bir deyişle; katılımcılar için sağlık, barınma ve gıda üçlüsü, yaşamın sürdürülebilirliği açısından en temel ve vazgeçilmez harcama kalemlerini oluşturuyor. Bu üç başlıkta dile getirilen kaygı düzeyi yüzde 80'in üzerinde seyrediyor. Bu durum, hane bütçelerinin büyük ölçüde yaşamsal ihtiyaçlara tahsis edildiğini ve söz konusu harcamalarda esneklik payının oldukça sınırlı olduğunu gösteriyor. Buna karşılık, sosyal ve kültürel katılım gibi görece ikincil harcamalara yönelik kaygılar da yüksek olmakla birlikte, öncelikli gündemin gerisinde kalıyor. Aynı şekilde, **enerji harcamalarına yönelik kaygılar da bu temel ihtiyaçların gölgesinde şekilleniyor**. Bu durum, enerji yoksulluğunun yalnızca fatura ödeme kapasitesiyle değil, aynı zamanda hayatta kalma mücadelesi içinde görünmezleşme riskiyle de ilişkili olduğunu gösteriyor. Öte yandan enerji tarifeleri üzerinde uygulanan yoğun sübvansiyonun bu alandaki kaygının şiddetini azaltıyor olabileceği akılda tutulmalı.

Geçime dair kaygılar sosyal sınıfa göre analiz edildiğinde alt sınıfın tüm kalemlerde diğer gruplara kıyasla anlamlı düzeyde daha yüksek zorluk yaşadığı görünüyor. Araştırma kapsamında gider kalemlerinin hanelerde neden olduğu endişe düzeyine dair yöneltilen soruya 1- Hiç endişelendirmiyor ve 5- Son derece endişelendiriyor ölçeğinde yanıtlar istendi. Alınan yanıtların puan ortalaması alındığında özellikle enerji (4,43), sağlık (4,50) ve kira (4,42) gibi temel ihtiyaçlarda zorluk düzeyinin oldukça yüksek olduğu görüldü. Üst sınıfta ise bu oranlar dikkate değer biçimde düşüyor; örneğin enerji harcamalarında zorluk puanı yalnızca 3,23.

Mahallenin sosyo-ekonomik düzeyi de benzer bir farklılaşmayı gösteriyor. Alt sınıf mahallelerde yaşadığını ifade edenler, tüm harcama kalemlerinde daha yüksek zorluk puanları verirken (örneğin enerji: 4,30), üst sınıf mahallelerde bu puan daha düşük (3,44).

Geçim durumuna göre değerlendirildiğinde ise, “zorlanarak geçinen” haneler neredeyse tüm kalemlerde 4,5 ve üzeri zorluk puanı bildiriyor. Enerji harcamaları bu grupta 4,57 ile oldukça yüksek bir baskı unsuru. Buna karşılık “rahat geçinen” bireylerde enerji zorluğu yalnızca 3,27 puanda kalıyor. Hane ekonomisinin kötüye gittiğini belirten bireylerde de benzer biçimde enerji (4,45) ve gıda (4,57) harcamaları öne çıkan zorluk alanları arasında yer alıyor.

Sosyo-Demografiye Göre Gider Kalemlerine Dair Endişeler (1-5/Ortalama)

		Kira (n=225)	Eğitim (n=272)	Sağlık (n=598)	Gıda (n=597)	Enerji (n=597)	Sosyal Kültürel (n=598)	Aidat (n=598)
Toplam (n=600)		4,23	4,12	4,06	4,02	3,95	3,85	3,17
Sosyo-ekonomik sınıf	Alt (n=210)	4,42	4,48	4,50	4,47	4,43	4,28	3,90
	Orta (n=336)	3,94	3,92	3,90	3,87	3,76	3,69	2,89
	Üst (n=54)	3,67	3,20	3,31	3,19	3,23	3,17	2,04
Mahalle sosyo-ekonomik sınıf	Alt (n=178)	4,42	4,38	4,40	4,36	4,30	4,21	3,83
	Orta (n=357)	4,03	4,02	3,98	3,96	3,86	3,75	3,01
	Üst (n=65)	4,25	3,60	3,52	3,40	3,44	3,37	2,22
Geçim durumu	Zorlanarak (n=175)	4,59	4,62	4,63	4,60	4,57	4,31	3,76
	Ne rahatlıkla ne zorlanarak (n=231)	4,02	4,13	4,13	4,15	4,04	3,94	3,41
	Rahatlıkla (n=194)	3,70	3,55	3,45	3,35	3,27	3,32	2,36
Hane ekonomisi	Kötüye gitti (n=228)	4,52	4,63	4,57	4,57	4,45	4,27	3,43
	Değişmedi (n=270)	3,98	3,84	3,71	3,65	3,60	3,56	3,27
	İyiye gitti (n=102)	3,67	3,83	3,85	3,77	3,75	3,67	2,35

KONUT DURUMU

Maltepe ilçesindeki konut stoku büyük ölçüde çok katlı yapılaşmadan oluşuyor. Araştırmada katılımcıların yüzde 91,5'i apartman dairesinde, yalnızca yüzde 8,5'i ise müstakil konutta yaşadığını belirtiyor. 2020 yılının haziran ayında yayınlanan İstanbul Büyükşehir Belediyesi İlçe Bazlı Olası Deprem Kayıp Tahminleri – Maltepe Kitapçığı'na⁴⁵ göre de Maltepe konut stoğunun yüzde 57,9'u dört kata kadar olan, yüzde 38,5'i beş ila dokuz kat arası ve yüzde 3,6'sı ise dokuz kattan fazla apartmanlardan oluşuyor.

Katılımcıların %59,3'ü oturdukları evin sahibi olduğunu belirtirken, yüzde 37,5'i kiracı. Yüzde 3,2'si ise farklı konaklama biçimleriyle (akraba yanında yaşama, lojman,

geçici barınma vb.) yaşamını sürdürüyor. Bu dağılım, Maltepe’de konut sahipliğinin İstanbul genelinden (yüzde 55,6) daha yüksek düzeyde olduğunu gösteriyor.⁴⁶ Ancak kiracı oranının üçte bire yaklaşması, özellikle enerji yoksulluğuna yönelik politikalar geliştirirken göz önünde bulundurulmalı.

Konut Sahipliği (%)

	İstanbul (TÜİK)	Maltepe (n=600)
Ev Sahibi	52,6	59,3
Kiracı	37,1	37,5
Diğer	7,5	3,2
Bilinmeyen	2,8	-

Görüşmecilerin yaşadıkları konutların büyüklüğü orta segmentte yoğunlaşıyor. Katılımcıların yüzde 20’si 1+0 veya 1+1 tipinde küçük dairelerde yaşarken, yüzde 53,8’i 2+1 dairede, yüzde 26,2’si ise 3+1 veya daha büyük dairelerde oturuyor. Konut metrekare verileri de bu tabloyu destekliyor. Hanelerin yüzde 32,1’i 90 m² ve altı küçük konutlarda, yüzde 29,3’ü 90–105 m² aralığında, yüzde 38,6’sı ise 105 m²’nin üzerinde konutlarda yaşamını sürdürüyor.

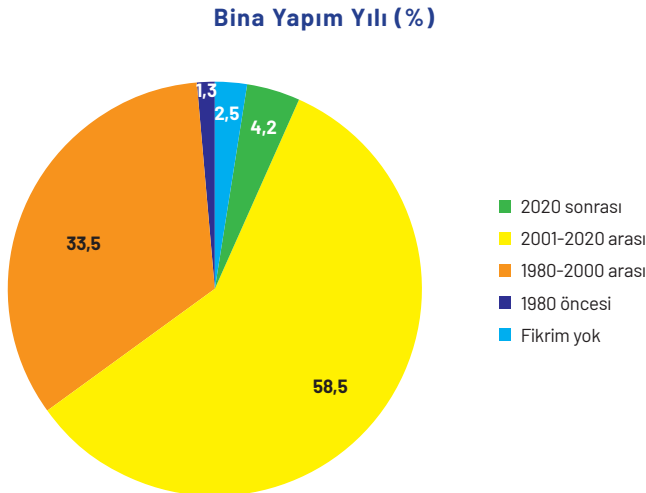
Derinlemesine mülakatlara katılan görüşmeciler açısından konut sahibi olabilmek, enerji yoksulluğunu azaltabilecek bir faktör olarak algılanıyor. İstanbul gibi konut sahibi olmanın giderek zorlaştığı bir kentte uygun fiyatlı barınmaya ek olarak, fiziksel koşulları iyi olan sağlıklı bir konutta yaşayabilmek isteği de ifade ediliyor. Hanelerin yaşam koşulları üzerinde büyük etkisi olan konut sahipliği ve gelir düzeyi gibi sorularda görüşmeciler yanıtlarını, hayalini kurdukları yaşamı ve evi tasvir ettikleri anlatılarla birleştiriyor; imkân olsa daha başka bir konutta, daha iyi bir çevrede, gün ışığı alan, açık alana sahip olan ve mümkünse yeşil alana erişimi olan bir yaşam hayal ediyorlar.

40-45 yıllık bina. En uygun [fiyatlısı] o. Mecbur oraya taşınmak zorunda kaldım ki zaten söylemesi ayıptır, evin klasik problemleri var. Gider, direkt giriş kat olduğum için benim evden akıyor. Milletin hani o şeyleri, boru patladığı zaman benim evime kötü bir şekilde yansıyor. Evde bebek var, bir sürü hastalık oluyor. Hani bunlardan rahatsızım ama taşınamıyorum yani şu an... Nakliye falan kendim yapsam bile dahi

emlakçıyla birlikte ortalama biliyorsunuz ortalama 60-65 lirayı falan buluyor. Hiçbir yeri zaten güneş görmüyor. [Tekrar taşınacak olsam] İlk önceliğim binanın yaşı olur. İkinci önceliğim güneş alması. Neticesinde güneş en sağlıklı doğal kaynaklardan biri yani. Yaklaşık ocak ayından beri şu an oturduğum evden taşınmaya çalışıyorum. Bazen maddi imkanlar olmuyor. Bazen istediğim o evi bulamıyorum. Bazen emlakçılarla anlaşmaya çalışıyorum fiyat konusunda. Hani, depozitoyu bölmeye çalışıyorum. Bir şey falan yapmaya çalışıyorum ama genel anlamda çok yeterli olamayabiliyorum.

—Erkek, 23, İşçi, Zümrütevler

Katılımcılara konutlarının bulunduğu binanın hangi yıl aralığında yapıldığını düşündükleri sorusunu da yönelttik. Katılımcıların toplam yüzde 92'si yaşadığı binaların 1980 ile 2020 yılları arasında yapıldığını belirtiyor. Binaların yüzde 58,5'i 2001-2020 arasında, yüzde 33,5'i ise 1980-2000 arasında inşa edilmiş. Binasının 2020 sonrasında inşa edildiğini belirtenlerin oranı yüzde 4,17 ile oldukça düşük seyrediyor. 1980 öncesi inşa edilen binaların oranı ise yüzde 1,33. Bu soruya verilmiş olan yanıtlarda 2001 sonrası inşa edildiği söylenen binaların belirgin bir çoğunlukta olması verisi yorumlanırken; ilçedeki kentsel dönüşüm gündemi nedeniyle ankete katılanların binanın yaşını daha küçük gösterme kaygısı da olabileceği göz önünde bulundurulmalıdır.

Sosyo-ekonomik alt kırımlara göre bina yaşına bakıldığında özellikle sosyal sınıf ve mahalle sosyal sınıfı değişkenlerinde konutun yapım yılına ilişkin belirgin farklılıklar ortaya çıkıyor.

Üst sınıfta 2001-2020 arası yapılmış evlerde oturma oranı yüzde 70,4 ile en yüksek düzeye çıkıyor; ayrıca 2020 sonrası inşa edilmiş evlerde oturma oranı da yüzde 11,1 ile diğer sınıflara göre çok daha yüksek. Orta sınıfta yine 2001-2020 arası yapılmış evler çoğunlukta (yüzde 65,5), fakat 1980-2000 arası inşa edilenlerin oranı yüzde 27,7 ile üst sınıfa göre daha yüksek. Alt sınıfta ise 1980-2000 arası yapılmış evlerde oturma oranı yüzde 47,1 ile öne çıkıyor; 2001-2020 dönemi yüzde 44,3'te kalıyor. Bu tablo, üst sınıfın daha yeni konutlara erişebildiğini, alt sınıfın ise eski konut stokunda yoğunlaştığını gösteriyor. 2020 sonrası inşa edilen konutlarda yaşayanların verileri en yüksek oranda yüzde 11,11 ile üst sınıfa mensup olduğunu düşünenler.

Mahalle sosyal sınıf değerlendirmeleri, sosyal sınıf göstergeleri ile uyumlu bir çizgi içinde. Üst sınıf mahallelerinde 2001-2020 arasında yapılmış evlerde oturma oranı yüzde 73,8 ile çok yüksek. 2020 sonrası oran da yüzde 9,2. Orta sınıf mahallelerinde 2001-2020 arası inşa edilen binaların oranı yüzde 65,5 ile öne çıkıyor, ancak 1980-2000 arasında yapılanların oranı da yüzde 28,3 ile belirgin. Alt sınıf mahallelerinde ise 1980-2000 dönemi yüzde 50,6 ile açık farkla önde; 2001-2020 dönemi sadece yüzde 38,8'de kalıyor.

Sosyo-Ekonomiye Göre İkamet Edilen Binanın Yapım Yılı (%)

		1980 öncesi	1980-2000 arası	2001-2020 arası	2020 sonrası	Fikrim yok
Sosyo-ekonomik sınıf	Alt	1,9	47,1	44,3	3,3	3,3
	Orta	0,9	27,7	65,5	3,6	2,4
	Üst	1,9	16,7	70,4	11,1	0
Mahalle sosyo-ekonomik sınıf	Alt	1,7	50,6	38,8	5,1	3,9
	Orta	1,1	28,3	65,5	2,8	2,2
	Üst	1,5	15,4	73,8	9,2	0
Geçim durumu	Zorlanarak	2,9	40	50,3	3,4	3,4
	Ne rahatlıkla ne zorlanarak	0,9	41,6	49,8	4,3	3,5
	Rahatlıkla	0,5	18	76,3	4,6	0,5

Geçimini zorlanarak sağlayanlarda 2001-2020 döneminde yapılmış evlerde oturma oranı yüzde 50,3 iken, 1980-2000 döneminde inşa edilmiş evlerde oturanların oranı da oldukça yüksek (yüzde 40,0). Daha yeni yapılarda oturanlar çok sınırlı kalıyor (yüzde 3,4 – 2020 sonrası), ayrıca “fikrim yok” diyenler yüzde 3,4 oranında. “Ne rahat ne zor geçinenler”de yine 2001-2020 dönemi evlerin oranı yüksek (yüzde 49,8), ama 1980-2000 dönemi de yüzde 41,6 ile dikkat çekiyor; 2020 sonrası oranı yüzde 4,3. “Fikrim yok” diyenler yüzde 3,5. Buna karşılık geçimini rahatlıkla sürdürenlerde tablo keskin biçimde değişiyor: Bu grupta yüzde 76,3 oranıyla 2001-2020 dönemi evler öne çıkıyor, 1980-2000 dönemi sadece yüzde 18,0’de kalıyor, 2020 sonrası evler ise yüzde 4,6 düzeyine ulaşıyor. Bu veriler, geçim koşulları iyileştikçe daha yeni konutlarda yaşama oranının ciddi biçimde arttığını, ekonomik zorluk yaşayanların ise ağırlıklı olarak eski konut stokuna yöneldiğini gösteriyor. Bu bağlamda enerji yoksulluğunun temel etmenlerinden olan gelir düşüklüğünün aynı zamanda enerji performansı açısından düşük nitelikli konutlarda yaşama mecburiyetine katkısı açısından da değerlendirilmesi gerektiği öne çıkmakta.

Bulgular

ENERJİ YOKSULLUĞU ENDEKSİ

Raporun enerji yoksulluğu bölümünde yürütülen tartışmalar, enerji yoksulluğu tanımının zaman içinde geçirdiği dönüşümü ortaya koymuştu. Çoğunluğunu fosil yakıtların oluşturduğu enerji kaynaklarına ulaşımın sorgulanması ile başlayan tartışmalar zamanla dönüştü. Kaynakların erişilebilirliği, karşılanabilirliği, doğayla uyumluluk, konutun niteliği, sosyo-ekonomik özellikler, coğrafya gibi birçok etken üzerinden enerji yoksulluğu tartışmalarının içeriği genişledi. Kavramın bu gelişimi enerji yoksulluğunu ölçmeye ilişkin farklı yöntemlerin geliştirilmesine alan açtı. Birinci bölümde de ifade edildiği gibi enerji yoksulluğunu ölçme tartışmaları üç yönetime odaklanıyor: Harcama yaklaşımı, beyana dayalı yaklaşım ve doğrudan ölçüm yaklaşımı.⁴⁷

Harcama yaklaşımında hanelerin gelirleri temel alınarak enerji harcamalarında belirli oranların altında kalan haneler enerji yoksulu olarak belirleniyor. Literatürde yaygın olan bu ölçüm sisteminin en bilineni “hanenin enerji harcamalarının toplam gelirinin yüzde 10’unu aşması durumunda o hanenin enerji yoksulu sayılması” yaklaşımıdır. Ancak bu yöntem coğrafi farklılıklar, gelir dağılımındaki eşitsizlikler, enerji yoksulluğunun yalnızca harcama kalemi üzerinden değerlendirilmesi, kültürel ve taktiksel uyum davranışlarını görmezden gelmesi, sübvansiyonlar ile enerji harcamalarının gerçek değerlerinden düşük gösterilmesi gibi kısıtlara da sahiptir.

Bu nedenle Maltepe ölçeğinde yürütülen çalışmada ilçe ölçeğinde enerji yoksulluğuna ilişkin genel bir izlenim oluşturabilmek, gelecekte yapılabilecek araştırma çalışmaları için öngörü sunmak ve politika önerileri geliştirmeyi sağlayacak veri temelli bir zemin oluşturmak için farklı yaklaşımlara yanıt arayan sorular bir arada değerlendirildi, araştırmada harcama ve beyana dayalı ölçmeyi sağlayacak sorular araştırmaya dahil edildi.

Çalışmada ayrıca enerji yoksulluğunun analiz edilmesini kolaylaştırmak için bir enerji yoksulluğu endeksi de oluşturuldu. Bu endeksi oluşturmadaki amaç enerji harcamasına dayalı geleneksel tanımı (enerji giderlerinin toplam gelirin yüzde 10’unu aşması) yeniden ele almak ve aynı zamanda onu derinleştiren, yurttaşların yaşadıklarını da temel alan bağlamsal bir gösterge setiyle tamamlamak oldu. Böylece enerji yoksulluğuna ilişkin bir profil belirlenirken, bu profili farklı enerji yoksulluğu katmanları ile bir arada okuyabilmenin olanağı yaratıldı. Ancak bu okuma yönteminin enerji yoksulluğunu ölçmeye yönelik alternatif bir yöntem olmadığını vurgulamak gerekir.

Enerji yoksulluğu endeksini oluştururken enerji yoksulluğu tanımının katılımcılar nezdinde karşılık bulup bulmadığını değerlendirmek için araştırma sırasında katılımcılara doğrudan şu soru yöneltildi:

• “Bir hane, gelirinin yüzde 10’undan fazlasını doğalgaz, elektrik gibi enerji harcamalarına veriyorsa o haneye enerji yoksulu denir. Kendi bütçenizi düşününce haneniz enerji yoksulu sayılır mı?”

Ancak bu öznel tanımlama tek başına yeterli olmayacağından, bu soruya üç nesnel durum verisi içeren soru daha eklendi:

• Son 12 ay içerisinde doğalgaz, kömür gibi ısınma giderlerinizi karşılayamadığınız ya da ödemesini geciktirdiğiniz oldu mu?

• Son 12 ay içerisinde elektrik faturanızı ödeyemediğiniz ya da geciktirdiğiniz bir dönem oldu mu?

• Son 12 ay içerisinde enerji maliyetlerini karşılamak için kamu kurumlarından destek aldınız mı?

Bu dört sorudan en az birine “evet” yanıtı veren katılımcılar, enerji tüketimi bakımından dezavantajlı konumda, başka bir ifade ile enerji yoksulu kabul edildi. Bu yöntemle, enerji harcamasına dayalı geleneksel tanım yalnızca yeniden ele alınmadı; aynı zamanda onu derinleştiren, yurttaşların yaşadıklarını da temel alan bağlamsal bir gösterge setiyle tamamlamak amaçlandı.

Enerji yoksulu kim?

Araştırmanın, literatürde yer alan yüzde 10’luk enerji yoksulluğu tanımına ek olarak; ısınma giderlerini karşılayamamak ya da geciktirmek, faturaları ödeyememek ya da geciktirmek ve kamu kurumlarına destek için başvurmuş olmak kriterlerinden herhangi birine “evet” yanıtı verenlerin dahil edildiği genişletilmiş bir enerji yoksulluğu tanımı oluşturulduğunda, Maltepli katılımcıların yüzde 31,8’inin hanelerinde enerji yoksulluğu çektiği görünüyor. Bu oran yalnızca “hane gelirinin yüzde 10’undan fazlasının enerji harcamalarına ayrılması” çerçevesinde değerlendirildiğinde bu oran yüzde 27,5’e geriliyor.

Enerji yoksulluğu genişletilmiş tanımına göre enerji yoksulluğu bakımından cinsiyetler

Genişletilmiş Enerji Yoksulluğu Tanımına Göre Haneler

Genişletilmiş Tanım	Hane sayısı	Yüzde
Enerji Yoksulu Olmayanlar	409	68,2
Enerji Yoksulu Olanlar	191	31,8

arasında anlamlı bir fark görünmüyor: Kadınların yüzde 31,9'u erkeklerin ise yüzde 31,8'i enerji yoksulu. Benzer şekilde farklı yaş gruplarında enerji yoksulluğu oranları birbirine oldukça yakın. Bu durum, enerji yoksulluğunun kaynaklandığı noktanın daha yapısal faktörlerle ilişkili olduğunu gösteriyor. Nitekim hanede bakım gerektiren bireylerin varlığı, enerji yoksulluğunu artıran bir faktör olarak öne çıkıyor. Bakım gerektiren birinin bulunduğu hanelerde enerji yoksulluğu oranı yüzde 35,2 iken, bulunmadığı hanelerde bu oran yüzde 30,6. Bu fark, bakım yükünün ekonomik kırılganlığı artırdığına dair önemli bir bulgu.

Çalışma durumu, tablodaki en belirgin alt kırılımlardan biri olarak öne çıkıyor: Çalışan bireylerin yalnızca yüzde 21,7'si enerji yoksuluyken çalışmayanlarda bu oran yüzde 50,7'ye yükseliyor. Bu bulgu, gelir güvencesinin enerji yoksulluğunu azaltmadaki kritik rolüne dair önemli bir gösterge olabilir. Hane büyüklüğü arttıkça enerji giderlerinin yükü de artıyor: Enerji yoksulluğu oranının en yüksek olduğu haneleri 4 kişi ve üzeri haneler (yüzde 36,5) oluşturuyor. Bu grubu, 3 kişilik ve 2 kişilik haneler izliyor.

Enerji yoksulluğunda eğitim düzeyi de belirleyici bir etken olarak karşımıza çıkıyor. Lise altı eğitime sahip bireylerin yüzde 53,7'si enerji yoksulu iken bu oran, lise mezunlarında yüzde 22,3'e, önlisans ve üstü eğitim düzeyinde yüzde 28,2'ye kadar geriliyor. Eğitim seviyesi yükseldikçe enerji yoksulluğunun azaldığı görülüyor; ancak üniversite mezunlarında dahi belirli bir oranın sürmesi, yüksek eğitimli kesimlerde de ekonomik zorlukların etkili olabileceğinin göstergesi olarak anlamlandırılabilir.

Öz değerlendirmeye dayalı sosyal sınıf değişkenine göre fark oldukça belirgin. Alt sınıfta yer aldığını belirtenlerin enerji yoksulluğu oranı yüzde 47,6 iken, orta sınıfta yüzde 25,3, üst sınıfta ise yalnızca yüzde 11,1. Bu fark, enerjiye erişimde sınıfsal eşişsizliğin açık bir göstergesi. Aynı durum mahallelerin sosyo-ekonomik düzeyi açısından da gözlenebiliyor: Alt sınıf mahallelerde enerji yoksulluğu yüzde 42,7, orta sınıf mahallelerde yüzde 29,1, üst sınıf mahallelerde ise yalnızca yüzde 16,9. Bu durum, mekânsal ve gelir temelli ayrışmanın enerji yoksulluğunu derinleştirdiğini belirgin şekilde ortaya koyuyor.

Sosyo-Ekonomiye Göre Enerji Yoksulluğu

		Enerji yoksulu olmayanlar (%)	Enerji yoksulu olanlar (%)
Cinsiyet	Kadın (n=301)	68,1	31,9
	Erkek (n=299)	68,2	31,8
Yaş grubu	18-29 (n=133)	66,9	33,1
	30-49 (n=253)	68,4	31,6
	50+ (n=214)	68,7	31,3
Hanede bakım gerektiren kişi	Bakım Gerektiren Var (n=162)	64,8	35,2
	Bakım Gerektiren Yok (n=438)	69,4	30,6
Çalışma durumu	Evet, bir işte çalışıyorum (n=391)	78,3	21,7
	Hayır, bir işte çalışmıyorum (n=209)	49,3	50,7
Hane büyüklüğü ⁴⁸	1 (n=52)	65,4	34,6
	2 (n=131)	71	29
	3 (n=187)	72,7	27,3
	4 ve üstü (n=230)	63,5	36,5
Eğitim durumu	Lise altı (n=149)	46,3	53,7
	Lise ve dengi (n=274)	77,7	22,3
	Önlisans ve üstü (n=177)	71,8	28,2
Sosyal sınıf	Alt (n=210)	52,4	47,6
	Orta (n=336)	74,7	25,3
	Üst (n=54)	88,9	11,1
Mahalle sosyal sınıf	Alt (n=178)	57,3	42,7
	Orta (n=357)	70,9	29,1
	Üst (n=65)	83,1	16,9
Geçim durumu	Zorlanarak (n=175)	32,6	67,4
	Ne rahatlıkla ne zorlanarak (n=231)	72,3	27,7
	Rahatlıkla (n=194)	95,4	4,6
Hane ekonomisi	Kötüye gitti (n=228)	34,6	65,4
	Değişmedi (n=270)	85,2	14,8
	İyiye gitti (n=102)	98	2

Geçim durumu değişkeni incelendiğinde, geçimini “zorlanarak” sağlayan bireylerde enerji yoksulluğu oranı yüzde 67,4 iken “rahatlıkla geçinenlerde” bu oran yalnızca yüzde 4,6. Benzer şekilde, hane ekonomisinin gidişatı da belirleyici bir etken: Ekonomisi kötüye giden hanelerde enerji yoksulluğu oranı yüzde 65,4; durumu değişmeyenlerde yüzde 14,8; iyiye gidenlerde ise yalnızca yüzde 2.

ENERJİ KAYNAKLARINA ERİŞİM VE YAKLAŞIM

Enerji yoksulluğuna ilişkin en önemli noktalardan biri, enerji kaynağına erişimdir. Ancak hangi enerji kaynağına, nasıl bir maliyet ile erişilebildiği ya da erişilemediği enerji yoksulluğunu şekillendiren etmenlerdendir. Bu nedenle çalışmanın hareket noktalarından birini enerji kaynaklarına ilişkin algı ve kullanım pratikleri oluşturur.

Doğalgaz

Maltepelili yurttaşların ısınma yöntemlerini anlamak için iki farklı soru yöneltildi:

1. Evinizi okuyacağım yöntemlerden hangileri ile ısıtıyorsunuz? [Çoklu seçenek]
2. Peki, temel ısınmanızı bu yöntemlerden hangisi sağlıyor? [Tek seçenek - temel ısınma yönteminin belirlenmesi]

Birbirine oldukça yakın bu iki sorunun birincisi ile birden fazla ısınma yönteminin belirlenmesi amaçlanırken, ikincisi ile özellikle kış aylarında kullanılan hakim ısınma yöntemi belirlenmeye çalışıldı.

Araştırmanın sonucuna göre görüşmecilerin büyük bölümü (yüzde 98,8) ısınma için doğalgazla çalışan kombi sistemini kullanıyor. Elektrikli ısıtıcılar yüzde 1,8 oranında

Hanelerde Isınma Yöntemleri

	Isınma Yöntemleri (Çoklu Seçenek)	Temel Isınma Yöntemi (Tek Seçenek)
Doğalgaz, kombi	%98,8	%98,2
Elektrikli ısıtıcı	%1,8	%0,3
Doğalgaz, merkezi sistem	%0,7	%0,7
Doğalgaz sobası	%0,5	%0,8
Diğer	%0,5	%0,0

kullanılırken bu yöntemi merkezi sistemli doğalgaz (yüzde 0,7) ve doğalgaz sobası (yüzde 0,5) izliyor. Temel ısınma yöntemi sorusu ile bir arada değerlendirildiğinde elektrikli ısıtıcının yüzde 1,5'inin doğalgazlı hanelerde ek ısıtma yöntemi olarak kullanıldığı görülüyor.

Araştırma bulguları, doğalgaz altyapısına sahip hanelerin bu kaynağı yalnızca ısınma amacıyla değil, aynı zamanda su ısıtma (kombi ya da doğalgaz şofbeni) (yüzde 96,1) ve mutfak kullanımı (ocak) (yüzde 95,9) gibi diğer ihtiyaçlar için de kullandığını ortaya koyuyor. Böylece doğalgaz maliyetlerinin yalnızca ısınma gideri olarak değil, günlük yaşamın birçok alanına doğrudan etki eden bir yük oluşturduğu görülüyor (n=596).

Saha araştırmasında elektrikli ısıtıcılar temel enerji kaynağı olmanın dışında ikincil enerji kaynağı olarak da kullanılırken kömür ne temel ne de ikincil enerji kaynağı olarak öne çıkıyor. İstisnaları olmakla birlikte hemen hemen her mahallede kömür yardımı alan hanelerin olduğu düşünüldüğünde nicel saha araştırmasının en önemli kısıtlarından birinin kömür kullanan hanelere erişim kısıtı oluşturduğu görülür. Bu noktada İGDAŞ'ın doğalgaz abonesi olmayan hane verileri ve Sosyal Dayanışma Vakfı'nın kömür desteği verileri, doğalgaz ile birlikte kömür kullanan hanelere ilişkin bir öngörü yapmaya olanak sağlıyor. Araştırmanın ikinci bölümünde ifade edildiği gibi Maltepe'de hane/dükkanların 3.444'ünde doğalgaz bulunmaz iken, 977 haneye kömür yardımı yapılıyor. Ancak doğalgazsız hane/dükkanlar ile kömür yardımları ilçedeki mahallelere farklı oranlarda dağılış gösteriyor. Örneğin Gülsuyu mahallesinde 180 hanede doğalgaz bulunmuyorken 240 haneye kömür yardımı yapılıyor ya da Gülensu'da 220 hanede doğalgaz bulunmuyorken 272 haneye kömür yardımı yapılıyor. Bu durum özellikle Gülsuyu ve Gülensu gibi mahallelerde doğalgaza alt yapı ile erişim olanağı olmayan hanelerin dışında doğalgazı olmasına rağmen kömür ile ısınmaya devam eden haneler olduğuna ilişkin bir öngörü sunuyor.

Doğalgazın olumlu ve olumsuz özellikleri

Katılımcılar arasında yaygın bir kullanım alanına sahip olan “doğalgaza yönelik algı ve tutum nedir” sorusunun cevabı nitel görüşme sonuçlarından alınabilir. Doğalgaz kullanılan hanelerde yürütülen nitel görüşmelerde görüşmecilerin önemli bir bölümü doğalgazın olumlu ve olumsuz özelliklerini değerlendirirken Türkiye'de bir dönem evsel

ısınmada yaygın bir şekilde kullanılan kömürle kıyaslama yaptılar ve doğalgaz kullanımını günlük yaşamda pratik ve avantajlı bulduklarını ifade ettiler. Bu görüşmecilere göre doğalgaz, hanenin enerji ihtiyacını tek bir kaynaktan sağlayarak çözüm kolaylığı sağlıyor, ocak ve sıcak su için ayrı çözümler bulmayı gerektirmiyor. Ayrıca doğalgaz daha önce deneyimledikleri kömüre göre kullanım için hazırlık gerektirmiyor, ideal durumda hanenin tamamını eşit oranda ısıtma imkânı sağlıyor ve toplu konutlarda kat kaloriferi yerine bireysel kullanım imkânı sağlayarak enerji tüketimi üzerine bireysel kontrole olanak tanıyor.

Şimdi çocukluğunda ve ergenliğinde soba kullanmış biri olarak tabii doğalgaz bir nimet açıkçası. Yani o külüydü, tozuydu, pisliğiydi hiçbir şey yok bir kere. Ve şey hani bir odadan çıktığınızda ve diğer odaya girdiğinizde buz gibi olmuyorsunuz. Şimdi sobayla kıyaslıyorum çünkü ısınma yöntemimiz oydu. O yüzden çok avantajlı tabii. Ocağı yakıyorsunuz, hemen tık diye yanıyor, tüp bitti derdi yok.

—Kadın, 46, Emekli, Fındıklı

Hanelerde enerji yoksulluğu meselesi görünür olduğunda görüşmeciler doğalgazın bu avantajlarından umdukları düzeyde yararlanamadıklarına da vurgu yapıyor, dahası bazı durumlarda avantajlar dezavantaja da dönüşüyor. Görüşmecilerin bir bölümü doğalgaz faturalarını düşürebilmek için bazı odaların peteklerini kapatmak zorunda kaldıklarına, bir bölümü ise toplu konutlarında merkezi sistemin hane bazlı doğalgaz ısıtmasına dönmesi sonucu bireysel anlamda artan enerji maliyetleri karşısında tasarruf yapma zorunluluğu ile eskisi kadar ısınamadıklarına işaret ediyor. Özellikle düşük gelirli hanelerde enerji masraflarını kolektif bir şekilde çözmeye yönelik istek de olduğunu söylemek mümkün. Bu nedenle merkezi ısıtma sisteminin doğalgazla gerçekleştiği toplu konut ve/veya apartmanlardaki ortak bütçeye ilişkin meselelerden birini merkezi sistemden hane temelli ısınmaya dönme tartışmaları oluşturuyor.

Biz bu evde yaşamaya başladığımızda kömürle ısınlıyorduk, merkezi ısıtma sistemi vardı ve yalıtım yoktu. Kömür parası ayrı toplanıyordu. Onu da belirli taksitlere bölüyorduk. Doğalgaz ile kombi sistemi geldi. Merkezi sistemde daha iyi ısınlıyorduk, her yer ısınlıyordu, kısmak zorunda hissetmiyorduk, taksitle ödeme vardı. Şimdi insanlar sadece oturdukları odaları ısıtmaya başladı. Kullanmadıkları odaları ısıtmıyorlar. Benim altım yakmıyor ben de yakıyorsam üst komşumu ısıtıyorum.

—Kadın, 62, Emekli, İdealtepe

Kömür

Çalışmada kömürün temel ısınma kaynağı olduğu hanelere nitel görüşmeler ile erişildi. Müstakil binalardan ve düşük gelir grubundan oluşan bu haneleri Gülsuyu, Gü lensu gibi yine düşük gelirli mahallelerin haricinde Altayçeşme gibi lüks ve modern mahallelerde de görmek mümkün. Sosyal Dayanışma Vakfı verilerine göre ilçede A grubu Çınar ve İdealtepe mahalleleri dışındaki tüm mahallelerde kömür dayanışmasından destek alan hane/haneler bulunuyor. Nitekim Cevizli ve Bağlarbaşı mahalleleri SES Grubuna göre B+ orta-üst sınıf sosyo-ekonomik gruba ait mahallelerden oluşsa bile Cevizli'nin yüzde 12'si, Bağlarbaşı nüfusunun yüzde 7'si kömür yardımlarından yararlanıyor (Bknz: Bölüm 2: Enerji kaynakları ve enerji tüketimi; Syf: x)

Kömür kullanan görüşmecilere göre; kömüre ilişkin toplumsal algı, onun ucuz bir enerji kaynağı olduğu yönünde olsa da kaliteli kömür pahalı bir enerji kaynağı ve hane nin mutfak ve banyodaki enerji ihtiyacı ile bir arada değerlendirildiğinde maliyetleri daha da artırıyor.

Millet kömürü ucuz zannediyor. Belediyelerin, büyükşehirlerin dağıttığı kömürler oluyor, onlar yanmıyor bile. Vermeseler daha iyi. Mahallemizin esnafı bizi tanıyor onlardan alıyorum. Bir de ben çok araştırmacıyım tek tek esnafı arayıp torba fiyatı öğreniyorum, ona göre alıyorum, yazdan alıyorum... Tek kömürle kalmıyorsun, odun da alman lazım. Kömür ciddi masraf. Ek olarak mutfakta tüp kullanıyorum, banyoda elektrikli şofben. 3 ayrı sistem var evde. Hepsinin masrafı doğalgazı buluyor hatta geçiyor bile.

—Kadın, 50, İşçi, Gü lensu

Yine bu görüşmecilerin “yaşanabilir ev” hayalinde ısınma ve ısıtma problemini tek bir kaynaktan çözen, kullanım kolaylığı sunan kaynak olan “doğalgaz” bulunuyor. Görüşmeciler doğalgaza geçememelerinin nedenlerini kiracı iseler ev sahiplerinin alt yapı masraflarını karşılamak istememesi, ev sahibi iseler müstakil evlerde ana arterden haneye doğalgaz çekme masrafının yüksek olması olarak gösteriyor. Ayrıca kömür kullanan evlerde kiranın daha düşük olması, kiracıların evin enerji şartlarını değiştirme konusunda ev sahiplerine baskı yapmak istememesine neden oluyor.

Tek kat, müstakil olduğunuzda ana kutu olmuyor, uzaktan çekildiğinde de çok ciddi bir masraf oluyor. Çekme masrafını biz ödüyoruz. Bir de eve döşeme masrafı var.

Baktık, çok fazla... Eşime dedim nostalji olsun bize. Sobayı kullanalım gidelim. Fırsat olsa bugün doğalgaza geçmek isterim. En azından onlar (belediye/kamu) çekseler yine isterim.

—Kadın, 50, İşçi, Gülen su

ENERJİ MALİYETLERİ

Bir önceki bölümde de ifade edildiği gibi katılımcılar enerji ihtiyaçlarını doğalgaz ve elektrik enerjisi ile karşılıyor. Dolayısıyla araştırma kapsamında hanelerin enerji maliyetlerine odaklanmak doğalgaz ve elektrik faturalarına odaklanmayı da beraberinde getiriyor. Dahası hanenin enerji ihtiyacı sadece ısınma ve serinleme ile değil, günlük hayatı şekillendiren elektrikli aletlerle de belirleniyor. Bu nedenle enerji maliyetleri üzerine düşünmek hanenin bütününe bakmayı gerektiriyor.

Araştırma kapsamında katılımcılara hanelerinde bulunan elektrikli araçlar ve kullanım sıklıkları sorulduğunda kullanıcılarının yüzde 90'ından fazlasının temel elektrikli aletler olarak görülen; televizyon, elektrik süpürgesi, buzdolabı, çamaşır makinesi ve bulaşık makinası sahibi olduğu ve bu aletleri sık şekilde kullandıkları görülüyor. Elektrikli alet sahipliğinde kırılma su ısıtıcıları (kettle) ile başlıyor. Görüşmecilerin yüksek elektrik faturalarına neden olduklarını düşündükleri su ısıtıcılar her dört haneden birinde bulunmuyor. Su ısıtıcılar gibi elektrikli ocaklar da hanelerin mesafeli baktığı elektrikli cihazlar. Elektrikli ocak sahipliği yüzde 42,7 düzeyinde olsa da her on haneden biri (yüzde 9,5) yüksek elektrik tüketimi nedeniyle cihazı kullanmamayı tercih ediyor.

Kettle asla kullanmıyorum çünkü çok acayip yakıyor.

—Kadın, 50, İşçi, Bağlarbaşı

Serinleme ihtiyacını karşılayan klima, hanelerin yalnızca yüzde 42,2'sinde bulunurken, klimadan daha az enerji harcadığı düşünülen vantilatör hanelerin yüzde 49,2'sinde bulunuyor. Elektrikli ısıtıcı (yüzde 37,3) gibi cihazlar hanelerde mevcut olsa bile ısıtıcı sahibi hanelerin yüzde 12,7'si cihazın az kullanıldığını veya hiç kullanılmadığını belirtiyor. Hava temizleyici gibi daha yüksek gelir grubuna hitap eden cihazlar ise yalnızca yüzde 14,7'lik bir kesimde bulunuyor.

Hanelerde Elektrikli Eşyalar

	Var ve kullanıyorum (%)	Var, ancak çok elektrik tükettiğinden az kullanıyorum / kullanmıyorum (%)	Yok (%)
Televizyon	98	1,2	0,8
Elektrik süpürgesi	97,8	0,7	1,5
Buzdolabı	97,5	2	0,5
Çamaşır makinesi	97,5	2	0,5
Bulaşık makinesi	95,3	1,7	3
Su ısıtıcısı	74,2	1,7	24,2
Bilgisayar	64,5	0,5	35
Vantilatör	49,2	0,7	50,2
Çamaşır kurutma makinesi	44,8	1,5	53,7
Elektrikli ocak	42,7	9,5	47,8
Klima	42,2	0,8	57
Elektrikli ısıtıcı	37,3	12,7	50
Hava temizleyici	14,7	0,5	84,8

Hanelerin enerji maliyetlerini belirleyebilmek için anket çalışmasında katılımcılara ısınma masrafları, doğalgaz faturaları ve elektrik faturaları da soruldu. Katılımcıların beyanlarına göre aylık ortalama ısınma gideri 2.513 TL düzeyinde gerçekleşirken bu masrafın önemli bir kısmını oluşturan doğalgaz faturalarının ortalaması 1.968 TL olarak hesaplandı. Elektrik faturaları ise ortalama 879 TL ile toplam enerji harcamalarının yaklaşık üçte birini oluşturuyor. Hanelerin yalnızca ısınma değil, gündelik yaşamın diğer temel gereksinimlerini de karşılamak için yüksek bir enerji yükü altında olduğu görülüyor.

Verilerdeki yüksek standart sapmalar –ısınma için 1.373 TL, doğalgaz için 753 TL ve elektrik için 499 TL– farklı hane profilleri arasında belirgin bir maliyet farkı olduğunu gösteriyor. Özellikle yalıtımsız ya da eski konutlarda yaşayanlar ile kalabalık haneler bu farktan daha olumsuz etkilenme riski altında. Diğer yandan, ortanca (medyan) değerlerin ortalamalara göre daha düşük seyretmesi (örneğin doğalgazda 1.950 TL, elektrikte

800 TL) üst sosyo-ekonomik sınıfta dağılımı etkileyecek yüksek faturaların genel ortalama-yukarı çektiğine işaret ediyor. Bu durum, enerji yoksulluğu riskinin homojen dağılmadığını, bazı gruplarda daha derin ve yapısal bir biçimde hissedildiğini gösteriyor.

Enerji Faturaları

	Isınma masrafları (TL) (n=509)	Doğalgaz faturası (TL) (n=557)	Elektrik faturası (TL)(n=554)
Ortalama	2.513,31	1.967,91	878,81
Ortanca değer	2.100,00	1.950,00	800,00
Standart sapma	1.372,92	752,79	498,67

Maltepe'deki hanelerde ısınma, doğalgaz ve elektrik giderleri; sosyal sınıf, ekonomik durum ve hane büyüklüğüne göre önemli farklılıklar gösteriyor. Üst gelir düzeyindeki katılımcıların ortalama ısınma gideri 3.745 TL iken, bu rakam alt gelir gruplarında 2.319 TL'ye düşüyor. Düşük gelirli haneler enerji tüketiminde zorunlu kısıtlamalara gidiyor, enerji hizmetlerine erişimde görece daha dezavantajlı bir konumda kalıyor.

Geçim durumu değişkeni incelendiğinde; rahatlıkla geçinebildiğini belirten hanelerin ısınma giderlerinin ortalama 3.187 TL'ye çıktığı, buna karşılık zorlanarak geçenlerde bu rakamın yalnızca 1.937 TL olduğu görülüyor. Benzer bir fark, doğalgaz ve elektrik faturalarında da kendini gösteriyor. Enerji yoksulluğu hane içi ekonomik iyilik haliyle doğrudan ilişkili: Hane ekonomisinde iyileşme bildiren kesimlerin enerji tüketim düzeyleri de yükseliyor.

Kalabalık hanelerin hem toplam enerji ihtiyacı hem de giderleri daha yüksek. Hane büyüklüğü arttıkça ısınma ve doğalgaz harcamalarında genel bir yükseliş eğilimi gözlemleniyor. Tek kişilik haneler ortalama 1.919 TL ısınma giderine sahipken, üç kişilik hanelerde bu rakam 2.721 TL'ye çıkıyor.

Sosyo-Ekonomiye Göre Enerji Faturaları

		Isınma masrafları (TL) (n=509)	Doğalgaz faturası (TL)	Elektrik faturası (TL)
Hane gelir düzeyi	Alt (n=210)	2.319	1.824	816
	Orta (n=336)	2.403	1.947	862
	Üst (n=54)	3.745	2.645	1.208
Mahalle gelir düzeyi	Alt (n=178)	2.455	1.809	852
	Orta (n=357)	2.319	1.922	842
	Üst (n=65)	3.593	2.649	1.145
Geçim durumu	Zorlanarak (n=175)	1.937	1.675	679
	Ne rahatlıkla ne zorlanarak (n=231)	2.269	1.830	749
	Rahatlıkla (n=194)	3.187	2.361	1.183
Hane ekonomisi	Kötüye gitti (n=228)	1.907	1.764	679
	Değişmedi (n=270)	2.330	1.823	814
	İyiye gitti (n=102)	4.071	2.741	1.432
Hane büyüklüğü	1 (n=52)	1.919	1.521	661
	2 (n=131)	2.345	1.817	832
	3 (n=187)	2.721	2.058	982
	4 ve üstü (n=230)	2.594	2.092	871

Tüm bu veriler bir arada değerlendirildiğinde, kalıtmacı hanelerin enerji maliyetlerinin gerek gelir düzeyi gerekse hane büyüklüğü gibi sosyo-ekonomik değişkenlere bağlı olarak belirgin farklılıklar sergilediği görülüyor. Bir taraftan ortalama düzeyde dahi yüksek seyreden doğalgaz ve elektrik harcamaları, özellikle düşük gelirli ve kalabalık haneler için ağır bir ekonomik yük oluştururken, diğer taraftan yüksek standart sapmalar, haneler arası enerji maliyetlerinde kayda değer bir eşitsizliğe işaret ediyor; ortanca değerlerin ortalamaların altında kalması, üst gelir grubunun yüksek enerji tüketim düzeyleri, genel ortalamaları yukarı çekiyor. Dolayısıyla enerji maliyetleri, yalnızca teknik bir tüketim olgusu değil, aynı zamanda toplumsal eşitsizliklerle doğrudan ilişkili temel bir refah göstergesi olarak karşımıza çıkıyor.

Enerji harcamalarının mahallelere göre dağılımı

Enerji maliyetlerinin mahallelere dağılımı yakından incelendiğinde yoğun ve yeni gelişen mahallelerde ısınma masraflarının 3.433 TL ile en yüksek düzeyde olduğu görülüyor. Bu grupta doğalgaz (2.432 TL) ve elektrik (1.216 TL) faturaları da diğer mahalle türlerine kıyasla belirgin biçimde yüksek. Buna karşılık, orta-yüksek gelirli ve geleneksel yapılaşmış mahallelerde ısınma giderleri 1.723 TL, elektrik faturaları ise 598 TL'ye kadar düşüyor. Düşük gelirli, eski ve dikey yapılaşmış mahallelerde harcamalar görece sınırlı kalsa da doğalgaz faturasının 1.926 TL gibi yüksek bir düzeye çıkması dikkat çekiyor. Bunun bir nedeninin enerji verimliliğine dair eksikliklerin olabileceği göz önünde bulundurulmalı.

Mahalle Türlerine Göre Enerji Faturaları

	Isınma masrafları (TL)	Doğalgaz faturası (TL)	Elektrik faturası (TL)
Orta-Yüksek Gelir, Geleneksel Yapılaşmış Mahalleler (n=95)	1.723,42	1.530,98	597,50
Lüks ve Modern Mahalleler (n=195)	2.232,69	1.902,09	847,43
Yoğun ve Yeni Gelişen Mahalleler (n=173)	3.433,13	2.432,20	1.215,74
Düşük Gelirli, Eski ve Dikey Yapılaşmış Mahalleler (n=84)	1.956,10	1.926,19	681,41
Orta Gelirli, Düşük Yoğunluklu Mahalleler (n=58)	2.297,50	1.556,92	718,46

Faturaların karşılanması

Isınma

Isınma giderlerini karşılayamama veya ödeme gecikmesi durumu, hanelerin enerji yoksulluğuna dair önemli bir gösterge. Maltepe örnekleminde katılımcıların yüzde 12,2'si son 12 ay içinde en az bir kez doğalgaz ya da kömür gibi ısınma giderlerini ödeemediğini ya da geç ödediğini belirtiyor. Bu oran, toplumsal kırılganlık arttıkça belirgin şekilde yükseliyor. Bir işte çalışan bireylerde ödeme gecikmesi oranı yüzde 8,5'te kalırken, çalışmayanlarda bu oran yüzde 19,1'e çıkıyor. Eğitim düzeyine göre bakıldığında, lise altı eğitime sahip grupta ödeme sorunu yaşayanların toplamı yüzde 20,9'a ulaşıyor.

Lise mezunlarında bu oran yüzde 8,4, önlisans ve üzeri eğitimlilerde ise yüzde 10,8 seviyesinde. Alt sınıfların yüzde 18,6'sı ısınma faturasını ödemekte zorlanıyor, bu oran orta sınıfta yüzde 9,8'e, üst sınıfta ise yüzde 1,9'a düşüyor.

Hane ekonomisinin kötüye gittiğini belirtenlerde fatura ödeme sorunu yüzde 26,3'lük yüksek bir orana ulaşırken ekonomik durumunun değişmediğini söyleyenlerde oran yüzde 4,8. Geçim zorluğu yaşayan hanelerde ödeme gecikmesi yaşayanların oranı yüzde 27,5'e kadar çıkıyor; bu, rahat geçinenlerde sadece yüzde 1,6. Bu bulgular ışığında, enerji maliyetlerinin sadece ekonomik değil, aynı zamanda sosyal ve yapısal kırılganlıklarla iç içe geçtiği söylenebilir. Isınma giderlerini karşılayabilme değerlendirmesinde cinsiyet, yaş grubu ve hanede bakım gerektiren kişinin varlığı gibi alt kırılımlarda ise anlamlı bir farklılık bulunmuyor.

Sosyo-Ekonomiye Göre Isınma Giderlerini Karşılatabilme

		Son 12 ay içerisinde doğalgaz/ kömür gibi ısınma giderlerinizi karşılatabmadığınız ya da ödemesini geciktirdiğiniz oldu mu? (%)		
		Olmadı	1 kere oldu	2 veya daha fazla
Toplam (n=600)		87,8	8	4,2
Hanede bakım gerektiren kişi	Bakım Gerektiren Var (n=162)	87	5,6	7,4
	Bakım Gerektiren Yok (n=438)	88,1	8,9	3
Çalışma durumu	Evet, bir işte çalışıyorum (n=391)	91,6	5,4	3,1
	Hayır, bir işte çalışmıyorum (n=209)	80,9	12,9	6,2
Hane büyüklüğü	1 (n=52)	92,3	3,9	3,8
	2 (n=131)	89,3	6,9	3,8
	3 (n=187)	85,6	9,1	5,3
	4 ve üstü (n=230)	87,8	8,7	3,5
Eğitim durumu	Lise altı (n=149)	79,2	12,8	8,1
	Lise ve dengi (n=274)	91,6	5,1	3,3
	Önlisans ve üstü (n=177)	89,3	8,5	2,3
Sosyal sınıf	Alt (n=210)	81,4	9,1	9,5
	Orta (n=336)	90,2	8,3	1,5
	Üst (n=54)	98,2	1,9	0
Mahalle sosyal sınıf	Alt (n=178)	87,1	9	3,9
	Orta (n=357)	86,8	8,4	4,8
	Üst (n=65)	95,4	3,1	1,5
Geçim durumu	Zorlanarak (n=175)	72,6	14,9	12,6
	Ne rahatlıkla ne zorlanarak (n=231)	90,5	8,2	1,3
	Rahatlıkla (n=194)	98,5	1,6	0
Hane ekonomisi	Kötüye gitti (n=228)	73,7	15,8	10,5
	Değişmedi (n=270)	95,2	4,4	0,4
	İyiye gitti (n=102)	100	0	0

Derinlemesine görüşmeler niceliksel analizleri destekliyor. Gelir düzeyi düşük ve kalabalık hanelerde doğalgaz faturalarının ödenmesinde zorluk çekildiği vurgulanıyor.

Evde iki çocuğum var. Büyük olan lisede, bu da 4 yaşında. Hasta olmalarındansa ya-kayum diyorsun ama dün doğalgazım kesildi. 5,5-6 bin lira gelmiş. Maaş günümüze gelmediği için kesildi, bugün geldiler açtılar. Şimdi sen emekli maaşından hesaplarsan eğer 6 bin lira, 14 bin lira alıyorsan yüzde kaçını bulur? Yani öyle düşün.

—Kadın, 47, Emekli, Gülen-su

Elektrik

Maltepe'deki katılımcıların yüzde 9,5'i son bir yılda en az bir kez elektrik faturasını ödeyemediğini ya da geç ödediğini belirtiyor. Bu oran, hanenin sosyo-ekonomik profiline göre anlamlı farklılıklar gösteriyor. Bir işte çalışan katılımcıların yüzde 7,9'u böyle bir zorluk yaşarken çalışmayanlarda bu oran yüzde 12,4'e yükseliyor.

Hane büyüklüğü arttıkça ödeme gecikmeleri de hafif bir yükseliş gösteriyor; tek kişilik hanelerde bu oran yüzde 5,8 iken, üç kişilik hanelerde yüzde 11,8'e kadar çıkıyor. Eğitim düzeyi ile gecikme arasında da güçlü bir ilişki gözleniyor: Lise altı eğitimlilerde ödeme sorunu yaşayanların oranı yüzde 18,1 iken, lise mezunlarında bu oran yüzde 6,6, önlisans ve üstü eğitimlilerde yüzde 6,8 seviyesinde kalıyor.

Sınıfsal düzeye göre değerlendirildiğinde, alt sınıfın yüzde 16,7'si elektrik faturası ödemekte zorlandığını beyan ederken, bu oran orta sınıfta yüzde 6,2'ye, üst sınıfta ise yüzde 1,8'e geriliyor. Benzer biçimde, geçim durumuna göre yapılan değerlendirmede, geçim sıkıntısı yaşayanların yüzde 25,1'i elektrik faturasında gecikme yaşamışken, ekonomik olarak rahat geçim sağlayanlarda bu oran yalnızca yüzde 2,6. Hane ekonomisinin kötüye gittiğini belirtenlerde oran yüzde 21'e, ekonomik durumu değişmeyenlerde yüzde 3,3 oranına ulaşırken, iyiye gidenlerde ise hiç görünmüyor.

Çevremdekiler de [faturalarını] geciktiriyorlar. Benim de zaman zaman 10 gün, 15 gün geciktiği oluyor. Gelip işte AYEDAŞ'tan kapatmak zorundayız dediklerinde ödüyorlar yani kredi kartıyla. Sonuna kadar beklerler.

—Erkek, 46, Ticaret, Zümrütevler

Sosyo-Ekonomiye Göre Elektrik Faturalarını Karşılatabilme

		Son 12 ay içerisinde elektrik faturanızı karşılayamadığınız ya da ödemesini geciktirdiğiniz oldu mu? (%)		
		Olmadı	1 kere oldu	2 veya daha fazla
Toplam (n=600)		90,5	5,5	4
Hanede bakım gerektiren kişi	Bakım Gerektiren Var (n=162)	87	5,6	7,4
	Bakım Gerektiren Yok (n=438)	91,8	5,5	2,7
Çalışma durumu	Evet, bir işte çalışıyorum (n=391)	92,1	4,9	3,1
	Hayır, bir işte çalışmıyorum (n=209)	87,6	6,7	5,7
Hane büyüklüğü	1 (n=52)	94,2	1,9	3,8
	2 (n=131)	92,4	5,3	2,3
	3 (n=187)	88,2	7	4,8
	4 ve üstü (n=230)	90,4	5,2	4,4
Eğitim durumu	Lise altı (n=149)	81,9	10,7	7,4
	Lise ve dengi (n=274)	93,4	3,3	3,3
	Önlisans ve üstü (n=177)	93,2	4,5	2,3
Sosyal sınıf	Alt (n=210)	83,3	7,1	9,5
	Orta (n=336)	93,8	5,1	1,2
	Üst (n=54)	98,2	1,9	0
Mahalle sosyal sınıf	Alt (n=178)	88,8	7,9	3,4
	Orta (n=357)	90,5	5	4,5
	Üst (n=65)	95,4	1,5	3,1
Geçim durumu	Zorlanarak (n=175)	74,9	12	13,1
	Ne rahatlıkla ne zorlanarak (n=231)	96,5	3	0,4
	Rahatlıkla (n=194)	97,4	2,6	0
Hane ekonomisi	Kötüye gitti (n=228)	79	11	10,1
	Değişmedi (n=270)	96,7	3	0,4
	İyiye gitti (n=102)	100	0	0

Haneler, ısınma veya serinleme için hangi enerjiyi hangi motivasyonla kullandıklarına dair sorulan soruya verdikleri yanıta maliyet, güvenlik, çevre dostu olma ve kul-

lanım kolaylığı gibi kriterlerin aynı anda önemli olduğu anlamına gelen bir yanıt seti ile karşılık veriyor (Tablo 22). Araştırma bulgularına göre, kullanılan enerjinin “daha düşük maliyetli olması” faktörünü önemli veya son derece önemli bulanların oranı yüzde 93’ü aşarken, “güvenli olması” kriterinde bu oran yüzde 93’ün biraz üzerinde. Benzer şekilde, “çevre dostu olması” ve “kullanım kolaylığı” da yüzde 90’ın üzerinde bir önem derecesine sahip (Tablo 22). Başka bir deyişle kriterler yurttaş gözünde büyük oranda farklılaşmıyor. Bu veri elbette hanelerin seçim şansı olduğu az sayıda enerji kalemine dair bir dar değerlendirme olma gerçekliğini de taşıyor. Yanıtları değerlendirirken hanelerin çok büyük kısmının yalnızca doğalgaz kullanıyor olduğu ve değerlendirmelerin aslında doğalgazı elektrik ya da eski soba kullanım deneyimleri ile kıyaslayarak yanıt vermiş olması gerçekliğini düşünmek gerekliliği göz önünde bulundurulmalı.

Enerji Tüketiminde Karar Faktörleri (%)

	Hiç önemli değil	Önemli değil	Ne önemli ne değil	Önemli	Son derece önemli
Daha düşük maliyetli olması	0	1,2	5,8	49,5	43,5
Güvenli olması / kaza riskinin düşük olması (kömür sobası, katalitik)	0,2	0,5	6,3	43,7	49,3
Çevre dostu olması (Doğaya daha az zarar vermesi)	0,3	0,8	6,5	45,7	46,7
Kullanım kolaylığı (Pratik, zahmetsiz ve ulaşılabilir olması)	0	0,3	8,8	41,3	49,5

Fatura ödemede zorluk çekmek, gelire oranla enerji harcamalarına dair anlamlı bir gösterge olsa da giderek daha fazla yurttaşın temel gereksinimlerden ibaret bir yaşam biçimine dönüşüyor olması da göz önünde bulundurulmalı. Pek çok görüşmecinin ifade ettiği üzere hanelerin bütçesi fatura ve varsa kiradan kalanlar üzerine hesaplanıyor.

Tüm faturalarını rahatça karşıladığını söyleyen, bütçesinde ciddi bir kısıtlamaya gerek duymadığını belirten katılımcılar arasında halen aktif olarak çalışanların bir kısmının iş-yaşam dengesine dair çok ciddi sorunlar yaşamak pahasına bu standartları koruyabildiği anlaşıyor.

Yok, kısılabilecek bir şey yok ki. En fazla kirayı geç öderiz. Kiraya yansıtırız. Her ay bir

şey kesiliyor. Ya telefonumuz kesiliyor veya doğalgaz kesiliyor. Bir de açma kapama bedeli yansıyor. Başka yansıtacağımız bir şeyimiz yok. Çünkü bir sosyal yaşantımız da yok. Kaç senedir tatile de gittiğimiz yok, hani bir şey olursa da arabaya mazot koyup Mersin'e gidip anamızı görelim deriz.

—Erkek, 42, Usta, Fındıklı

İnanın evinize bir misafir geldiği zaman mutfak masrafınız daha farklı olabiliyor. Onlar var diye ben elektrik ya da başka bir şey kullanmak zorunda kalacağım diye misafirlerimi biraz aza indiriyorum. Yazın benim misafirim bana geldiği zaman terden ölür. Kışın bende donar. Yazın da terden ölür.

—Kadın, 45, Kamu Çalışanı, Yalı

Dahası nitel görüşmelerde görüşmeciler faturalarını ödemede zorluk çekmemek için kredi kartlarına borçlandıklarını da ifade ediyor. Bu tarz ödeme yöntemlerine yönelmek fatura krizini öteleyen bir işlev görüyor ancak hane ekonomisindeki krizi de derinleştiriyor.

Birkaç gün geçirmeye başladım artık faturaları. Zorlanıyorum. Yani kredi kartı olmasa zaten ödeyemiyorum. Kredi kartımla döndürüyorum. 45 gün ötelemiş oluyorum. Kredi kartı borcunu ödeyemediğim zamanlar da oldu. O zamanlarda buradaki (iş yerindeki) arkadaşlarımdan yardım aldım.

—Kadın, 50, İşçi, Gülsu

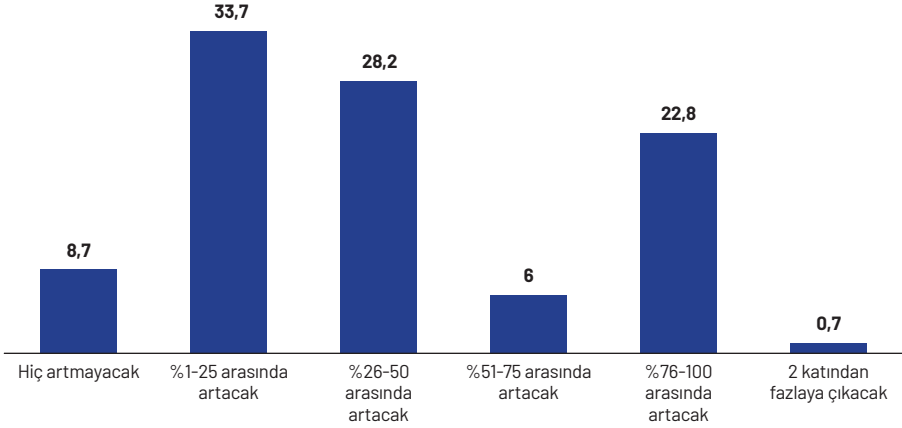
Öte yandan, Maltepelili yurttaşların yüzde 4'ü son 12 ay içinde enerji faturalarını karşılamak için kamu kurumlarından destek aldığını belirtiyor. Yüzde 94,2'si böyle bir destek almadığını ifade ederken, yüzde 1,8'i bu soruya yanıt vermekten kaçınıyor.

Ekonomik beklenti ve enerji maliyetleri

Katılımcılara 2025 yılı itibarıyla enerji faturalarında bekledikleri artış oranı sorulduğunda, yanıtlar hem artış beklentisinin yüksekliğini hem de belirsizliklerin yarattığı tedirginliği yansıtır nitelikte oldu. Yüksek artış beklentisi, yalnızca geçmiş faturaların seyriyle değil; aynı zamanda ekonomik güven ve sübvansiyon politikaları gibi faktörlerle de şekilleniyor. Katılımcıların yalnızca yüzde 8,7'si enerji faturalarının hiç artmayacağını düşünüyor. Yaklaşık her üç kişiden biri faturalarının yüzde 1-25 arasında artacağını

tahmin ederken; yüzde 28,2'si yüzde 25-50 arasında bir artış bekliyor. Öngörülen artış oranı daha da yükseldikçe bu oranlar düşse de dikkate değer kalmaya devam ediyor.

Enerji Fiyatlarında Artış Beklentisi (%)

Enerji fiyatlarındaki artış beklentisi sosyal sınıf düzeyine göre incelendiğinde, alt ve orta sınıfların artış beklentileri görece benzer dağılım gösteriyor; her iki grup da ağırlıklı olarak artışın yüzde 25'in altında olacağını tahmin ediyor (yüzde 43,8 ve yüzde 43,5). Buna karşın üst sınıfta bu oran yüzde 29,6'da kalıyor; dikkat çekici şekilde bu grupta yüzde 75'ten fazla artış bekleyenlerin oranı yüzde 40,7'ye çıkıyor. Benzer şekilde, mahalle bazlı sosyal sınıf değişkeni de üst mahallelerde yüksek artış beklentisinin (yüzde 36,9) daha yaygın olduğunu gösteriyor.

Geçim durumu ise beklentilerdeki kırılmayı daha net biçimde ortaya koyuyor. Ekonomik olarak "zorlanarak geçinen" katılımcıların yüzde 49,1'i yüzde 25'ten az, yüzde 46,9'u ise yüzde 25-75 arasında artış beklediğini belirtiyor; yalnızca yüzde 4'lük bir kesim faturaların yüzde 75'ten fazla artacağını öngörüyor. Buna karşılık "rahatlıkla geçinen" bireylerin yüzde 47,9'u faturalarının yüzde 75'ten fazla artacağını bekliyor; bu da yüksek tüketim alışkanlıklarının yüksek artış öngörüsüyle birleştiğine işaret ediyor.

Hane ekonomisinin seyrine göre yapılan değerlendirmede de benzer bir tablo gözleniyor. Ekonomik durumunun "iyiye gittiğini" söyleyenlerin yüzde 73,5'i enerji faturalarının yüzde 75'ten fazla artacağını tahmin ediyor. Bu, enerjiye erişimi olan, konforlu

yaşama alışmış ve belki de sübvansiyonların azalacağını öngören gruplarda, yüksek maliyet artışı beklentisinin daha yaygın olduğunu ortaya koyuyor. Buna karşın ekonomik durumunun “kötüye gittiğini” belirtenlerin yüzde 96,1’i artış beklentisini yüzde 75’in altında tutuyor.

Sosyo-Ekonomiye Göre Enerji Fiyatlarında Artış Beklentisi (%)

		%25’ten az (n=254)	%25 - %75 arası (n=205)	%75’ten çok (n=141)
Toplam (n=600)		42,3	34,2	23,5
Sosyal sınıf	Alt (n=210)	43,8	33,3	22,9
	Orta (n=336)	43,5	35,4	21,1
	Üst (n=54)	29,6	29,6	40,7
Mahalle sosyal sınıf	Alt (n=178)	39,9	34,3	25,8
	Orta (n=357)	45,4	34,7	19,9
	Üst (n=65)	32,3	30,8	36,9
Geçim durumu	Zorlanarak (n=175)	49,1	46,9	4
	Ne rahatlıkla ne zorlanarak (n=231)	46,8	35,5	17,7
	Rahatlıkla (n=194)	30,9	21,1	47,9
Hane ekonomisi	Kötüye gitti (n=228)	45,2	50,9	3,9
	Değişmedi (n=270)	52,6	26,3	21,1
	İyiye gitti (n=102)	8,8	17,6	73,5

Sonuç olarak enerji yoksulluğu riski altındaki gruplar, faturalarında sınırlı bir artış beklentisi içinde. Diğer bir deyişle, enerji maliyetlerinde artış konusunda daha çok olumlu bir temenniye sahip olma eğilimindeler. Dolayısıyla, bu farklı beklentiler yalnızca gelecek projeksiyonlarına değil, aynı zamanda mevcut tüketim davranışlarının ve eşitsizliklerin bir yansıması olarak da değerlendirilebilir.

Enerji giderlerindeki artışın nedenleri

Katılımcılar enerji giderlerindeki artışa ülkenin güncel ekonomi penceresinden bakıyor ve “enerji giderlerindeki artışın sebebi hükümetin yanlış ekonomi politikala-

rıdır” ifadesine yüzde 76,3'lük bir çoğunluk (“katılıyorum” ve “kesinlikle katılıyorum”) ile onay veriyor.

Görüşmeciler arasında enerji maliyetlerindeki artışı yalnızca bireysel tüketim ile değil yapısal nedenlerle de değerlendirme kanaati yaygın ve enerji maliyetlerinde belirleyici olanın sadece ekonomi politikaları değil, özelleştirme politikaları ve küresel arz-zinciri ve ithalat yapısı olduğu da düşünülüyor.

Özelleştirme politikalarına işaret eden “Elektrik üretim ve dağıtımının kamu yerine özel şirketlerce yapılmasını doğru buluyorum” düşüncesine görüşmecilerin yüzde 58,5'i katılım sağlarken, enerji faturalarının yüksekliğini uluslararası düzlemde açıklayan “Ülkemiz enerjide dışa bağımlı olduğundan enerji faturalarının yüksek gelmesi anlaşılır bir durum” ifadesine yine yüzde 58,5 oranında katılım görünüyor. Bu üç bulgu birlikte değerlendirildiğinde, Maltepeliler için enerji fiyatlamasının hem iç hem dış faktörleri içeren karma bir açıklama zemini oluşturduğu söylenebilir.

Enerji Fiyatlamasına Dair Yaklaşımlar (%)

	Kesinlikle katılmıyorum	Katılmıyorum	Ne katılıyorum ne katılmıyorum	Katılıyorum	Kesinlikle katılıyorum	Fikrim yok
Enerji giderlerindeki artışın sebebi hükümetin yanlış ekonomi politikalarıdır	1,2	8	14,3	49,5	26,5	0,5
Ülkemiz enerjide dışa bağımlı olduğundan enerji faturalarının yüksek gelmesi anlaşılır bir durum	1,7	11,2	28,7	45	13,3	0,2
Elektrik üretim ve dağıtımının kamu yerine özel şirketlerce yapılmasını doğru buluyorum	3,3	26	29,2	31,7	9,3	0,5
Devlet enerji fiyatları konusunda vatandaşa destek oluyor	5,5	26,2	22,8	29,2	11,2	5,2

Nitel görüşmeler nicel araştırma sonuçlarını doğruluyor. Enerji maliyetlerinin yüksek olduğunu düşünen görüşmeciler bunun nedenlerini; enerjide dışa bağımlılık, enerji dağıtımının özelleştirilmesi, dağıtıcı şirketlerin yüksek kârları, yüksek vergilendirme ve hükümet zamları ile açıklıyor.

Şimdi bakın bu son elektrik zam elektrik şirketinin, dağıtımçıların kasasına yapıldı. Onlar 50 kuruştan aldıkları elektriği diyelim ki bize 70 kuruştan veriyorlardı. 20 kuruşluk kâr payları vardı, yüzde 25-30'u aşkın bir zam yapıldı, yine devletten elektriği 50 kuruşa alıyorlar. Bu sefer o bizden aldıkları zam dağıtım şirketlerinin kasasına girdi. Bize yükü kaldı. Vergi olmaması gerekiyor. KDV'si var, Özel Tüketim Vergisi var. Yani biz bir şeye bildiğim en az üç vergi ödüyoruz. Ne gereği var? Zaten insanlar açlıktan, yoksulluktan sersefil... Enerji benim doğal hakkım. Isınmak doğal hakkım. Benim doğal hakkımdan benden vergi alıyor.

—Kadın, 62, Emekli, İdealtepe

ENERJİDE DEVLET DESTEKLERİNE YAKLAŞIM

Derinlemesine mülakatlarda katılımcılara doğalgazda devlet desteklerine dair haberlere ve faturalara eklenen sübvansiyon ibarelerine dair düşünceleri sorulduğunda üç eğilim karşımıza çıkıyor. Birinci grup görüşmeci otomatik ödeme talimatı veren ya da doğrudan faturaları ödeyen kişi olmadığından konu ile bağı zayıf. İkinci grup konuya dair kafa karışıklığına sahip olanlar veya kısmi şüphecilik yaşayanlardan oluşuyor ve düşüncelerini “Ben o konuyu pek anlamadım”, “Benim o konuda kafam karışık”, “Nasıl bir destek ben bilmiyorum”, “Var diyorlar ama çok da ilgilenmedim” biçiminde ifade ediyorlar. Üçüncü ve en büyük grup ise devlet desteklerine inanmayanlar; hükümetin doğalgaz konusunda dış ve iç politika motivasyonlarının enerji hakkı ve hane desteklerinden önce geldiğini, bu nedenle inandırıcı gelmediğini söylüyorlar. Bu pozisyondakiler “Neye göre indirim”, “Önce zamlı gösterip sonra indiriyorlar”, “Oranını bilmiyorum” gibi argümanlarla enerji politikasında şeffaflık olmadığını ifade ediyor.

Mesela geçen sene baktığımızda dolar 30'larda seyrediyordu. Bu sene de yine 30'larda. 40'ı geçtiği çok nadir. Buna rağmen doğalgaz yüksek... Yazın özellikle zam yapılıyor, kışın yüzde 20 miktarda bazen yüzde 5, yüzde 10 indirim yapılıyor. Ama zaten yüzde

30 zam yaptığın için yüzde 5 indirim yapsan da sonuçta yüzde 25 zamlanmış oluyor. Az ya da çok desteğin olması önemli.
—Erkek, 26, Öğrenci ve Çalışan, Esenkent

Bak şimdi doğalgaz falan hani hesap edemiyorum. Türkiye’de doğalgaz çıktı mı çıkmadı mı? Bir çıkıyor bir çıkmıyor. Sonra zamlar yine devam. Bizde olsa bu kadar pahalı olmaz değil mi?
—Erkek, 65, Emekli ve Esnaf, Güleusu

Devletin enerji sübvansiyonları veya destek politikalarının farklı kırılımlarda nasıl algılandığı konusunda gelir gruplarına bağlı anlamlı farklılıklar içeren yanıtlar veriliyor. “Devlet enerji fiyatları konusunda vatandaşa destek oluyor” ifadesine katılıp katılmadıkları sorusuna verilen yanıtlar, gelir düzeyi azaldıkça “katılmıyorum” seçeneğine doğru kayıyor.

Genel ortalamada katılımcıların yüzde 41,6’sı (“katılıyorum” ve “kesinlikle katılıyorum”) devletin enerji sübvansiyonları verdiği görüşüne katılırken, yüzde 30 civarında bir kesim (“katılmıyorum” ve “kesinlikle katılmıyorum”) bu görüşe katılmamakta. Ancak bu oran enerji yoksulluğu çerçevesinde değerlendirildiğinde önemli farklılıklar gösteriyor. Enerji yoksulu olan hanelerde olumlu algı (yüzde 45,7) genel ortalamaya yakinken, enerji yoksulu olmayan grupta bu oran yüzde 28,8’e geriliyor. Diğer bir ifadeyle, görece daha iyi durumda olan haneler, devletin enerji desteklerini daha az inandırıcı buluyor.

Geçim koşulları kötüleşen bireylerde devlet desteğine dair algı oldukça olumsuz. Hane ekonomisinin kötüye gittiğini belirtenlerin yalnızca yüzde 26,7’si enerji sübvansiyonlarına katıldığını ifade ederken, bu oran ekonomik durumu iyiye gidenlerde yüzde 61,8’e kadar yükseliyor. Benzer biçimde, geçimini zorlanarak sağlayan bireylerde olumlu algı yüzde 29,1 düzeyinde iken rahatlıkla geçinenlerde yüzde 46,4’e çıkıyor.

Sosyo-ekonomik sınıflar arasında da belirgin bir fark gözleniyor. Alt sınıfta olumlu algı yüzde 37,1, orta sınıfta yüzde 40,5, üst sınıfta ise yüzde 51,8 düzeyinde. Bu durum, gelir ve refah düzeyi yükseldikçe devletin enerji alanındaki sübvansiyonlarına dair olumlu kanaatin arttığını gösteriyor.

Sosyo-Demografiye Göre Enerji Sübvansiyonları Değerlendirmesi (%)

		Kesinlikle katılmıyorum	Katılmıyorum	Ne katılıyorum ne katılmıyorum	Katılıyorum	Kesinlikle katılıyorum	Fikrim yok
Toplam (n=600)		5,2	24,8	23,4	29,3	12,3	5
Enerji yoksulluğu	Enerji yoksulu (n=191)	3,2	21,3	24,7	33,7	12	5,1
	Enerji yoksulu değil (n=409)	10,5	36,6	18,8	19,4	9,4	5,2
Sosyal sınıf	Alt (n=210)	7,1	25,7	26,7	27,6	9,5	3,3
	Orta (n=336)	5,4	27,4	20,2	30,1	10,4	6,6
	Üst (n=54)	0	20,4	24,1	29,6	22,2	3,7
Mahalle sosyal sınıf	Alt (n=178)	7,3	21,9	30,9	25,8	9,6	4,5
	Orta (n=357)	5	30	19,1	30,3	10,6	5
	Üst (n=65)	3,1	16,9	21,5	32,3	18,5	7,7
Geçim durumu	Zorlanarak (n=175)	12	34,3	17,7	19,4	9,7	6,9
	Ne rahatlıkla ne zorlanarak (n=231)	3	26,8	24,7	32,5	11,3	1,7
	Rahatlıkla (n=194)	2,6	18	25,3	34	12,4	7,7
Hane ekonomisi	Kötüye gitti (n=228)	11,8	42,1	13,2	17,5	9,2	6,1
	Değişmedi (n=270)	2,2	20,7	27	33,3	10,4	6,3
	İyiye gitti (n=102)	0	4,9	33,3	44,1	17,7	0

KONUTUN NİTELİĞİ

Maltepe'deki konutların yalıtım durumuna detaylı bakıldığında katılımcıların büyük çoğunluğu pencere yalıtımı (yüzde 70,8), mantolama (yüzde 65,3), çatı izolasyonu (yüzde 64,7) ve kapı yalıtımı (yüzde 63,3) gibi temel yalıtım uygulamalarının evlerinde mevcut olduğunu ve ek bir müdahaleye ihtiyaç duymadıklarını belirtiyor. Bu oranlar ilk bakışta konutlarda enerji faturaları konusunda önemli bir etken olan fiziksel altyapının görece iyi olduğu izlenimini verse de tabloya detaylı bakıldığında, yalıtım eksikliğinin ekonomik gerekçelerle ertelendiği ve çözüm arayışlarının sınırlı kaldığı görünüyor.

Hanelerde Yalıtım Düzeyleri (%)

	Pencere yalıtımı	Mantolama	Çatı izolasyonu	Kapı yalıtımı
Evimde var, gerekmiyor	70,8	65,3	64,7	63,3
Gerekliyor, yaptırmayı planlıyorum	10,8	11,5	12	12,3
Gerekliyor ancak yaptırmayı planlamıyorum	14,2	16,7	13,7	16,8
Ev sahibinden (veya apartman yönetiminden) talep etmeyi planlıyorum	3	4,7	3,5	3,2
Evimde yok ancak gerekmiyor	1,2	1,8	6,2	4,3

Her dört yalıtım türü için değerlendirme yapıldığında da yaklaşık yüzde 11-12 arasında bir kesim, konutlarında yalıtımın gerekli olduğunu düşündüğünü ve yalıtım yaptırmayı planladığını ifade ediyor. Bu kesim, muhtemelen yalıtım bilincine sahip ancak ekonomik ya da yapısal nedenlerle henüz uygulamaya geçemeyenlerden oluşuyor. Ancak asıl dikkat çekici nokta, pencere yalıtımında yüzde 14,2, kapı yalıtımında yüzde 16,8 ile “gerekliyor ancak yaptırmayı planlamıyorum” diyen grupla ilgili (Tablo 26). Derinlemesine görüşmeler ile de incelediğimizde yalıtım ihtiyaçlarının, kiracı olmaları, ev sahibi olsalar da kentsel dönüşüme girmeyi düşünmeleri ya da böyle bir maliyeti kaldırabilecek durumda olmamaları nedeniyle ertelendiği görünüyor. Yani haneler yalıtım eksikliğini fark ediyor ancak bu sorunu çözmek için kalıcı bir plan geliştiremiyor. Derinlemesine görüşmelerde gelir düzeyi düşük hanelerin düşük bütçeli geçici izolasyon

çözümleri geliştirmeye çalıştığı görülüyor.

Dışarıda yalıtım yok ama evin içine strafor ile alçı yaptırdım. İçten yalıtım, bunun maliyeti daha uygun. Salona, çocuğun odasına, tavana hani böyle dışarıyla irtibatı olan yerlere yaptım. Bayağı fark etti yani. Doğalgazdan en az yüzde 30 fark etmiştir.

—Erkek, 65, Emekli ve Esnaf, Güvensu

Görüşmeci: Peki yani bu yalıtım konusunda bir iyileştirme yapmak ister miydiniz?

Katılımcı: Ev sahibinin onu yapması lazım. Ben onu beklerim.

Görüşmeci: Hiç istediniz mi, talep ettiniz mi?

Katılımcı: Söyledik ancak kentsel dönüşümden dolayı masraf yapmak biraz mantıksız kişi için de.

—Erkek, 26, Öğrenci ve Çalışan, Esenkent

Bir diğer bulgu da mantolama, çatı izolasyonu gibi büyük bir masraf kalemi olarak görülen yalıtım/izolasyon kalemlerinde apartmanın ortak bir davranış geliştirememesi. Hanenin bu gibi durumlarda konuttaki enerji verimliliği sorununa dair bir çözüm geliştirmesi zorlaşıyor. “Gerekliyor ancak yaptırmayı planlamıyorum” yanıtının içinde bu gibi çok katmanlı başka yanıtların yer alabileceği, verileri değerlendirirken göz önünde bulundurulmalı.

Görüşmeci: Mantolama neden yapılmıyor şu anda? Siz talep ettiniz mi?

Katılımcı: Yok, biz talep etmedik. Aslında talep edilmesi gereken şeylerden bir tanesi, biliyoruz. Yönetmeliği de biliyoruz. Apartmanın uzlaşarak yapması gereken bir şey olduğu için zor görüyoruz.

—Kadın, 50, İşçi, Zümrütevler

Genel olarak değerlendirildiğinde; fiziksel yalıtım uygulamaları konutların çoğunda mevcut görünse de ekonomik güçlükler, yatırım öncelikleri ve mülkiyet yapısına bağlı kısıtlar nedeniyle ihtiyaç duyulan iyileştirmelerin önemli bir kısmı erteleniyor ya da rafa kaldırılıyor. Bu durum, enerji verimliliği politikalarının sadece bireysel çabalarla değil, kamusal destek mekanizmalarıyla da güçlendirilmesi gerektiğini ortaya koyuyor.

Konut niteliğinin enerji maliyetlerine etkisi

Sınıfsal eşitsizlik, yalnızca enerji faturalarını karşılama gücünde değil, aynı zamanda konutun fiziksel niteliği ve yaşam koşullarında da belirginleşiyor. Katılımcıların yüzde 9'u evlerinde ısınmayı engelleyen fiziksel eksiklik ya da sorunlar (örneğin sızdıran çatı, rutubet, nemli duvarlar, çürümüş pencere ve kapı çerçeveleri) olduğunu belirtiyor. Her ne kadar bu oran görece düşük gibi görünse de çalışmadaki her 10 haneden 1'inin fiziksel koşulların yetersizlikleri nedeniyle ısınmada sorun yaşaması, özellikle kış aylarında yaşam kalitesi üzerinde olumsuz etkide bulunuyor. Isınmaya engel fiziksel eksiklikler, Maltepe'de özellikle düşük gelirli ve kırılgan gruplar arasında daha yaygın şekilde görünüyor. Alt sınıfa mensup hanelerin yüzde 14,8'i, düşük gelirli mahallelerde yaşayanların ise yüzde 17,4'ü konutlarında ısınmayı zorlaştıran fiziksel sorunlar bulunduğunu belirtiyor. Bu oran, orta ve üst sınıfta yüzde 5-7 düzeyine kadar geriliyor. Geçim durumu açısından bakıldığında, "rahatlıkla geçinen" hanelerde bu tür sorunlar yüzde 2,1'e kadar düşerken, "zorlanarak geçinen" hanelerde oran yüzde 12'ye, "ne rahatlıkla ne zorlanarak" geçinenlerde ise yüzde 12,6'ya ulaşıyor. Benzer şekilde, hane ekonomisinin kötüye gittiğini belirtenlerin yüzde 12,3'ü fiziksel eksiklikler yaşarken ekonomisi iyileşen grupta bu oran yüzde 0.

Sosyo-Demografiye Göre Konutlardaki Fiziksel Sorunlar

Isınmaya engel fiziksel eksiklik ya da sorun olanlar		Frekans	Yüzde (%)
Hane gelir düzeyi	Alt (n=210)	31	14,8
	Orta (n=336)	19	5,7
	Üst (n=54)	4	7,4
Mahalle gelir düzeyi	Alt (n=178)	31	17,4
	Orta (n=357)	19	5,3
	Üst (n=65)	4	6,2
Geçim durumu	Zorlanarak (n=175)	21	12
	Ne rahatlıkla ne zorlanarak (n=231)	29	12,6
	Rahatlıkla (n=194)	4	2,1
Hane ekonomisi	Kötüye gitti (n=228)	28	12,3
	Değişmedi (n=270)	26	9,6
	İyiye gitti (n=102)	0	0

Isınmaya engel fiziksel eksiklikleri olan ya da bu konularda sorun yaşayan hanelerin enerji harcamaları, bu tür sorunları bulunmayanlara kıyasla belirgin biçimde daha düşük (Tablo 27). Bu veri, fiziksel koşulları kötü olan hanelerin daha az enerji harcadığını değil, ısınma hakkına erişimden fiilen mahrum kaldıklarını gösteriyor. Yani enerji tüketiminin düşüklüğü tercih değil zorunlu bir kısıttan kaynaklanıyor. Bu durum enerji yoksulluğunu yalnızca hanenin enerji harcama miktarı ile değil, konutun fiziksel yapısı, donanımı ve yapısal özellikleri üzerinden de yeniden tanımlamayı gerekli kılıyor. Enerjiye erişimde eşitsizlik yalnızca gelirle değil aynı zamanda fiziksel altyapıdaki eşitsizlikle de derinleşiyor.

Konuttaki Fiziksel Eksikliklere/Sorunlara Göre Enerji Faturaları (TL)

		Isınma masrafları	Doğalgaz faturası	Elektrik faturası
Konutunuzda ısınmanıza engel fiziksel eksiklik ve sorunlar var mı? (Örneğin sızdıran çatı, rutubet, nemli duvarlar, çürümüş pencere ve kapı çerçeveleri)	Evet, var	1.796,05	1.681,37	730,94
	Hayır, yok	2.591,44	1.996,73	894,45

Isınmaya engel teşkil eden fiziksel sorunu olan hanelerin ortalama ısınma masrafı 1.796 TL seviyesinde; bu rakam, sorunu olmayan hanelerde 2.591 TL'ye çıkıyor. Doğalgaz faturalarında da benzer bir fark mevcut: sorun yaşayanlar ortalama 1.681 TL öderken yaşamayanlar 1.997 TL düzeyinde fatura ödüyor. Elektrik faturalarında da yaklaşık 160 TL'lik bir fark gözleniyor.

Derinlemesine mülakatlarda karşılaşılan tablo, niceliksel verilerle örtüşüyor. Ne yaparsa yapsın ısınmayacağını düşündüğü hane için enerji harcaması yapmaktan imtina eden görüşmeciler de var, daha az enerjiyle daha verimli şekilde ısınmaya çalışan da... Dolayısıyla hanelerin fiziksel yapılarının enerji verimliliğini mümkün kılmadığı koşullarda haneler farklı taktikler geliştiriyor. Öte yandan, kiracı olanlar evin fiziksel eksikliklerini gidermekte zorlandıkları için koşulları iyileştirmeleri veya eve yatırım yapmaları da bir güçlük halini alıyor. Halihazırda fiziksel koşulları yetersiz bir konutta yaşamak durumunda olanların ekonomik düzeyi, harcayabilecekleri enerjinin sınırlarını belirliyor.

Yani ben doğalgazı en yüksek seviyeye getirmiş olsam, dediğim gibi çok eski, inan, ev ısınmıyor. Tam böyle çok rahatız diyemiyoruz.

—Kadın, 45, Kamu Çalışanı, Yalı

Altımız otopark. O da tabii etkiliyor. Bomboş ve soğuk. Güneş de almıyor dediğim gibi. Isınamıyoruz. Hatta şu an evi ısıtmak için camları açıyorum. Dışarıdaki sıcak hava içeri girsin diye.

—Kadın, 24, Öğrenci ve Çalışan, Altıntepe

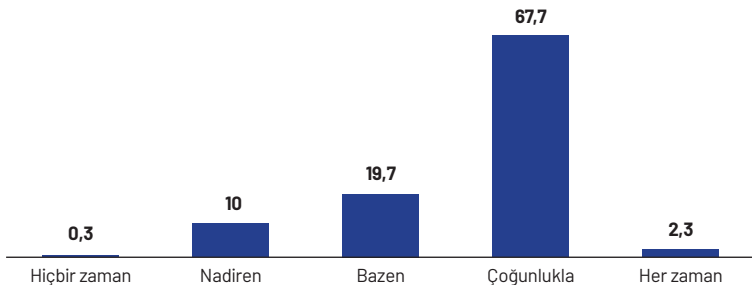
Isınma ve serinleme ihtiyacı ve tasarruf pratikleri

Isınma

Enerji yoksulluğuna ilişkin önemli parametrelerden biri de hanede yaşayanların yaşamlarını sağlıklı bir şekilde devam ettirecekleri uygun ısı koşullarını sağlayabilmeleri. Araştırma çalışmasında katılımcılara “Hanenizi kış aylarında yeterince sıcak tutabiliyor musunuz” sorusu yöneltildi ve “1-Hiçbir zaman” ve “5-Her zaman” olacak şekilde 1’den 5’e kadar puanlama yapması istendi.

Buna göre katılımcıların yalnızca yüzde 2,3’ü evlerini “her zaman” yeterince sıcak tutabildiklerini belirtirken, “çoğunlukla” ifadesini kullananların oranı yüzde 67,7 düzeyinde bulunuyor. Bu iki grup birlikte değerlendirildiğinde, yaklaşık her on haneden yedisi kış aylarında yeterli sıcaklığı kendi hanelerinde sağlayabildiğini düşünüyor. Diğer yandan, “bazen” (yüzde 19,7), “nadiren” (yüzde 10) ve “hiçbir zaman” (yüzde 0,3) yanıtlarını verenlerin toplamı yüzde 30’a yaklaşıyor. Bu oran ise her üç haneden birinin kış aylarında hanelerini yeterince sıcak tutabilme konusunda belli ölçüde sorun yaşadığını gösteriyor.

Kış Aylarında Evi Yeterince Sıcak Tutabilme (%)

“Kış aylarında evini yeterince sıcak tutabilme” sorusu beşli puanlama sistemine göre enerji yoksulluğu ve sosyo-ekonomik göstergeleri ile bir arada değerlendirildiğinde alt kırılımlarda önemli farklar gözleniyor.

Enerji yoksulu olmayanların kış aylarında evini yeterince sıcak tutabilme ortalaması 3,78 puan iken, enerji yoksullarında bu puan 3,27’ye geriliyor. Benzer bir şekilde düşük sosyal sınıfta ortalama puan 3,43 ve düşük sosyo-ekonomik profile sahip mahallelerde ise 3,42. Buna karşın üst sosyal sınıf için bu değer 3,96’ya, üst mahallelerde ise 3,85’e çıkıyor.

Geçim durumu ile haneleri sıcak tutabilme imkânı arasındaki ilişki de çarpıcı. Geçimini zorlanarak sürdüren bireylerde ortalama 3,27 puan iken, rahat geçinenlerde bu puan 3,92’ye yükseliyor. Hane ekonomisinin seyrine göre de benzer bir örüntü izleniyor: Ekonomisi kötüye giden hanelerde ortalama 3,35 puan iken, iyileşen hanelerde bu değer 3,94.

Sosyo-Ekonomiye Göre Kış Aylarında Evi Yeterince Isıtılabilme (1-5/Ortalama)

		Ortalama
Toplam (n=600)		3,62
Enerji yoksulluğu	Enerji Yoksulu (n=191)	3,27
	Enerji Yoksulu Olmayan (n=409)	3,78
Sosyal sınıf	Alt (n=210)	3,43
	Orta (n=336)	3,68
	Üst (n=54)	3,96
Mahalle sosyal sınıf	Alt (n=178)	3,42
	Orta (n=357)	3,68
	Üst (n=65)	3,85
Geçim durumu	Zorlanarak (n=175)	3,27
	Ne rahatlıkla ne zorlanarak (n=231)	3,62
	Rahatlıkla (n=194)	3,92
Hane ekonomisi	Kötüye gitti (n=228)	3,35
	Değişmedi (n=270)	3,72
	İyiye gitti (n=102)	3,94

Niteliksel saha araştırmasında konutu dilediğince ısıtmak somut bir ifade ile “zen-
gin işi” olarak görülüyor. Enerji yoksulluğu tanımını tersinden tamamlayan bu ifade ol-
dukça çarpıcı. Saha verilerine göre tasarruf yapmadığını belirten hiçbir görüşmeci yok
ancak elbette bu tasarruf hali ya da neyden tasarruf edilip edilemeyeceği ile ilgili sınır-
lar birden çok faktör tarafından belirleniyor: Gündelik yaşamda tasarruf stratejilerinin
geliştirilmesi konutun fiziksel koşulları, hane geliri, kültür, sağlık durumu gibi pek çok
faktöre göre çeşitlilik gösteriyor. Battaniye kullanmak, bazı petekleri kapatmak, kulla-
nılmayan odaların peteklerinin tamamen kapalı tutulması, evin havalandırılması için
sıcak saatleri seçmek, peteklerin daha verimli kullanımı için yerlerinin değiştirilmesi,
gün içinde kombiyi açıp kapamak veya açıp kapamanın daha çok doğalgaz harcanma-
sına neden olduğu düşüncesiyle kombiyi belli bir derecede sürekli yakmak ve benzeri
tasarruf biçimleri ya da enerji yoksulluğu ile mücadele stratejisi ısı konforunun tarifi ile
yakından ilgili detaylar da içeriyor.

*Gün içinde mesela evde hareket halindeyiz, kısıyoruz. Tamamen kapatmıyoruz da
kısıyoruz. Ondan sonra mesela ısını gece çok düşüğe tutuyorlar, Biraz daha kalın
giyinip daha düşüğe tutuyorlar. Benim annemde doğalgaz hep yanar ama kısıktı ya-
nar. Kendi de kat kat giyinir fatura gelmesin diye. Bunların hepsi de emekli insanlar.
—Kadın, 51, Emekli, Altayçeşme*

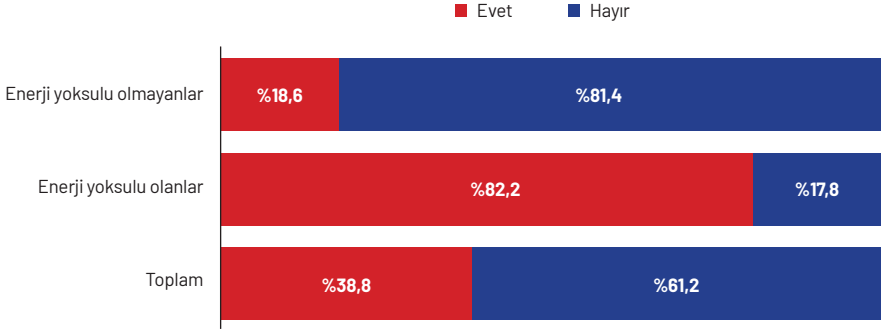
*Hiç kimsenin böyle [doğalgazı gerektiği kadar] yakacağını düşünmüyorum. Biz zen-
gin insanlar değiliz ki.
—Kadın, 47, Emekli, Güleusu*

*Sabitliyorum. Yani bir gün iki gün bir yere gitsek de hiç ellemiyoruz doğalgazı. Sonra
geldiğimizde tekrardan onu haldır haldır yakıp evi ısıtmak, iki kat oluyor çünkü.
—Erkek, 42, Usta, Fındıklı*

“İmkânınız olsa kış aylarında evinizi daha fazla ısıtır mıydınız?” sorusuna verilen ya-
nıtlara bakıldığında katılımcıların yüzde 38,8’i, mevcut koşullarda evlerini istedikleri öl-
çüde ısıtamadıklarını ve imkânları olsa ısınma düzeylerini artıracıklarını ifade ediyor.
Ancak bu oran, enerji yoksulu olarak tanımlanan grupta yüzde 82,2’ye yükseliyor. Yani
bu gruptaki her 10 kişiden 8’i, mevcut enerji tüketim düzeyinin ihtiyaçlarını karşılama-
dığını açıkça belirtiyor. Buna karşılık enerji yoksulu olmayanlarda bu oran yalnızca yüz-
de 18,6’da kalıyor; büyük çoğunluğu (yüzde 81,4) mevcut ısınma durumundan memnun.

Bu dramatik fark, enerji yoksulluğunun yalnızca gelir ya da fatura düzeyiyle değil, bastırılmış ihtiyaçlarla da şekillendiğini gösteriyor. Birçok hane, evini yeterince ısıtmak isterken ekonomik, teknik ya da yapısal nedenlerle bunu yapamıyor olabilir. Dolayısıyla, düşük enerji tüketimi her durumda bilinçli bir tasarrufa değil zorunlu bir sınırlamaya da işaret ediyor olabilir.

Kış Aylarında Evi Daha Fazla Isıtabilme İsteği

Toplam: n=600
Enerji Yoksulu Olanlar: n=191 (Genişletilmiş)
Enerji Yoksulu Olmayanlar: n=409 (Genişletilmiş)

Ev sıcaklığı ve ısı konforu

Maltepelilerin zihninde konfor sıcaklıkla özdeşleşmekte ve iç mekân sıcaklığına dair beklentiler yüksek. “Konforlu bir ev kış aylarında sürekli kısa kollu kıyafet ile oturulabilen bir evdir” ifadesine katılım oranı oldukça yüksek: Yüzde 47,9 “katılıyorum”, yüzde 33,8 ise “kesinlikle katılıyorum” diyor.

Isınmaya Dair Algı ve Tutumlar (%)

	Kesinlikle katılmıyorum	Katılmıyorum	Ne katılıyorum ne katılmıyorum	Katılıyorum	Kesinlikle katılıyorum
Konforlu bir ev kış aylarında sürekli kısa kollu kıyafet ile oturulabilen bir evdir (n=600)	3,7	6,5	8	47,9	33,8
Kış aylarında evimizin koşulları sağlığını olumsuz etkiliyor (n=600)	8,8	43	17,2	24,8	6,2
Evimizin kış koşulları çocukların eğitimini olumsuz etkiliyor (n=245)	7,4	44,3	22,1	21,7	4,5

Derinlemesine mülakatlarda karşılaşılan anlatılara göre konfor algısı yaş, hane geliri ve kültüre göre değişse de ısı konforunun tanımı, niceliksel verideki “Konforlu bir ev kış aylarında sürekli kısa kollu kıyafet ile oturulabilen bir evdir” tanımıyla uyumlu. Evde kat kat giyinmek sevilmiyor. Ancak emekli görüşmeciler arasında bu eğilimin daha geride olduğunu söylemek de mümkün. Bu durum gelir düzeyi ve/veya kuşaklar arası ısıma pratiklerine dair kültürel farklılıktan kaynaklanıyor olabilir. Görüşmeciler arasında çevresel hassasiyetleri gözeterek hareket edenler de var. Bu görüşmeciler fosil yakıt kullanımını azaltmak için kış aylarında daha kalın giyinerek ısı konforundan feragat ediyorlar.

Tiştirle otururum. Gerekli konfor. Çünkü kazak giydiğinde insan bedeni çok rahat hareket etmez.

—Erkek, 26, Öğrenci ve Çalışan, Esenkent

Aslında tiştirle gezmek çok rahat. Ama bunu çevre açısından doğru bulmuyorum. Bu kadar kaynağın tüketilmesini doğru bulmadığım için. Biraz konforumuzdan feragat edip, o kadar üşümüyorsam, ince bir hırka, bir sweat ile evin içinde gezebilecek kadar üşümüyorsam benim için ideal sıcaklık.

—Kadın, 46, Aşçı, Beşçeşmeler

“Evimizin koşulları sağlığını olumsuz etkiliyor” diyenlerin oranı yüzde 31. Başka bir deyişle her 10 hanenin 3’ü evin koşullarının hane halkının sağlığını olumsuz etkilediği ifade ediyor. Benzer şekilde, tasarruf amaçlı soğuk kalan ya da hiç ısıtılmayan odalarla ilgili ifadelerde, yaklaşık her dört kişiden biri bu tür stratejileri uyguladığını belirtiyor. “Evimizin ısıtmadığımız odası(ları) olur” diyenlerin oranı yüzde 27’ye, “serinletemediğimiz odası(ları) olur” diyenlerin oranı ise yüzde 28,4’e ulaşılıyor.

Çocukların eğitimine dair koşullar da dikkat çekici: Yüzde 26,2’si evlerinin kış koşullarının çocuklarının eğitimini olumsuz etkilediğini söylüyor. Bu oran azımsanmayacak düzeyde ve enerji yoksulluğunun nesiller arası etkilerine dair uyarıcı nitelikte.

Serinleme

Türkiye, 2025 yılında son 55 yılın en sıcak Temmuz ayını atlattı ve yaz sıcaklıkları nedeniyle artan klima kullanımı aynı dönem elektrik tüketiminde tüm zamanların rekorunu da beraberinde getirdi. Enerji düşünce kuruluşu Ember’e göre, 28 Temmuz’da Türkiye’de saatlik elektrik talebi 59 GWh’e ulaştı ve bu rekor tüketimin yüzde 18’i soğutma ihtiyacından kaynaklandı.⁴⁹

Artan yaz sıcaklıklarının serinleme araçlarının kullanımına bağlı olarak elektrik tüketimindeki artışı tetiklemesi Maltepe ilçe örneğinde de açıkça görülüyor. Çalışmanın ikinci bölümünde AYEDAŞ verilerinden yola çıkılarak yapılan analize göre ilçede 2023-2024 yılları arasında elektrik enerjisi tüketimi yüzde 6,9 artarken artışın en yüksek olduğu dönem yaz ayları oldu 2024 yılında yaz döneminde elektrik tüketimi bir önceki yıla göre konutlarda yüzde 38,4, ticarethanelerde ise yüzde 38 oranında artış gösterdi.⁵⁰

Yaz aylarında yaşanan sıcak hava sorununun enerji yoksulluğu bağlamında serinleme hakkı üzerinden de değerlendirilmesi gerektiği düşünüldüğünden, araştırma kapsamında katılımcılara hanelerinde bulunan serinleme yöntemleri soruldu. Bu kapsamda Maltepe’de yaz aylarında iklim konforunu sağlamaya yönelik ciddi bir eşitsizlik olduğu görülüyor. Katılımcıların yüzde 39,5’i evlerinde hiçbir serinleme aracına sahip olmadığını belirtiyor. Yani, her 10 haneden yaklaşık 4’ü sıcak hava koşulları karşısında tamamen savunmasız. Yalnızca vantilatöre sahip olan hanelerin oranı yüzde 17,5 ve hanelerin yüzde 57’sinde ise klima bulunmuyor.

Hanelerde Serinleme Yöntemleri

	Yüzde (%)
Hiçbir serinleme yöntemi yok	39,5
Yalnızca klima	14,2
Yalnızca vantilatör	17,5
Hem klima hem vantilatör	28,8

Nitel görüşme katılımcıları, soğuğa karşı tedbirin görece kolay olduğunu ancak sıcak karşısında savunmasız kaldığını düşünüyor. Buna karşı serinleme araçlarına sahip olunmadan önce birden fazla etmen göz önünde bulundurularak temkinli bir şekilde hareket ediliyor. Serinleme araçları üzerinde en çok tartışılan konu, klima sahibi olma. Görüşmecilere göre klimaya sahip olmak da, sahip olduktan sonra kullanmak da hane bütçesi üzerine ciddi bir yük getiriyor. Nicel araştırmada katılımcıların “Hanemizde klima almak veya bunu çalıştırmak gibi serinleme masraflarını karşılamakta güçlük çekiyoruz” ifadesine yüzde 36 oranında katılım (“katılıyorum” + “kesinlikle katılıyorum”) olması, serinleme olanaklarının sadece cihaz sahipliğiyle değil, cihazın kullanım sıklığı ve ekonomik erişimle birlikte değerlendirilmesi gerektiğini ortaya koyuyor.

Nitekim klima sahibi olmadan önce sıcaklıklar ile daha ekonomik uygulamalar ile mücadele edilmeye çalışılıyor. Niceliksel sahanın verileriyle uyumlu olarak görüşmeciler arasında en yaygın ekonomik serinleme yönteminin cam-pencere açmak ve imkân olsa başka serinleme araçlarına da sahip olmak olduğu ifade ediliyor.

Bu sene ilk defa klima taktırdım, daha kullanmadım. Kullanamayacağım da büyük ihtimalle. Normalde bende tavan vantilatörü vardı onu kullanıyordum yaz olduğu zaman. Bana yetiyordu. Havalarda daha sıcak olduğu için artık yetmiyor. Klimayı açmak istiyorum ama elektrik masrafından korkuyorum.

—Kadın, 39, Akademisyen, Küçükyalı

Birincil serinleme aracı olarak vantilatör veya tavan pervanesi görülüyor. Klima ise satın almak kadar kullanmanın da masraflı görüldüğü bir serinleme aracı. Klimaya sahip olanlar, kullanım konusunda ekonomi dışında sağlık ve çevre etkileri nedeniyle de temkinli.

Klima sevmiyorum. Öncelikle klimayı sağlıklı bulmuyorum, serinlettiği ortamı sağlıklı bulmuyorum. Dış ortamı da ısıttığını söylüyorlar. Böyle araştırmalar var. O da hoşuma gitmiyor. Ne yapalım, tavan pervanesi alalım. Daha ekolojik.

—Kadın, 36, Kamu Çalışanı, Aydınevler

Klima sahipliğinin yüzde 43 olduğu görüşmeci profilinde katılımcılara yöneltilen “Hanemizi yaz aylarında yeterince serin tutabiliyoruz” ifadesine katılım oranı yüzde 54,3’ü bulurken, yüzde 25,3’ü evlerini yeterince serin tutamadığını ifade ediyor (Tablo 12). Ancak görüşmecilere “İmkânımız olsa hanemizi yaz aylarında daha fazla serin tutardık” ifadesine dair görüşleri sorulduğunda verilen yanıtların ağırlığı değişiyor. Katılımcıların yüzde 43,4’ü (“katılıyorum” ve “kesinlikle katılıyorum”) evlerini daha fazla serin tutmak isteyeceklerini ifade ediyor.

Hanelerde Serinleme Pratikleri (%)

	Kesinlikle katılmıyorum		Ne katılıyorum ne katılmıyorum		Kesinlikle katılıyorum
	Katılmıyorum	Katılmıyorum	Katılmıyorum	Katılıyorum	
Hanemizi yaz aylarında yeterince serin tutabiliyoruz	3,5	21,8	20,3	50,5	3,8
İmkânımız olsa hanemizi yaz aylarında daha fazla serin tutardık,	2	21,7	33,0	34,2	9,2
Hanemizde klima almak veya bunu çalıştırmak gibi serinleme masraflarını karşılamakta güçlük çekiyoruz	2,8	40,7	20,5	28	8

Sosyo-ekonomik özellikler ve serinleme

Serinleme verileri sosyo-ekonomik veriler ile bütün olarak değerlendirildiğinde sınıfsal farkların yalnızca hane gelirinde değil, ısı konforuna erişimde de derinleştiği görülüyor. Düşük sosyo-ekonomik sınıfta konumlandığını belirten yurttaşların yarısından fazlası (yüzde 50,95) evlerinde hiçbir serinleme yöntemine sahip değil. Bu oran, orta sınıfta yüzde 36,9’a, üst sınıfta ise yalnızca yüzde 11,1.

Geçim durumuna göre değerlendirildiğinde, “zorlanarak geçinen” hanelerin yüzde 60’ında hiçbir serinleme aracı bulunmuyor. Bu grupta hem klima hem vantilatör kullananların oranı yalnızca yüzde 1,7 ile neredeyse yok düzeyinde. Buna karşın, “rahatlıkla geçinen” hanelerin yüzde 61,9’u hem klima hem vantilatör kullanıyor; hiçbir serinleme yöntemi olmayanların oranı ise yüzde 5,2’ye kadar geriliyor. Benzer biçimde, hane ekonomisinin iyiye gittiğini belirtenlerin yüzde 86,3’ü çift serinleme sistemine sahipken, ekonomisi kötüye gidenlerde bu oran yalnızca yüzde 3.

Sosyo-Ekonomiye Göre Serinleme Yöntemleri (%)

		Hiçbir serinleme aracı yok	Yalnızca klima	Yalnızca vantilatör	Her ikisi de
Hane gelir düzeyi	Alt (n=210)	51	3,3	22,4	23,3
	Orta (n=336)	36,9	16,7	17	29,5
	Üst (n=54)	11,1	40,7	1,9	46,3
Mahalle gelir düzeyi	Alt (n=178)	47,8	7,3	17,4	27,5
	Orta (n=357)	39,5	14,6	19	26,9
	Üst (n=65)	16,9	30,8	9,2	43,1
Geçim durumu	Zorlanarak (n=175)	60	5,7	32,6	1,7
	Ne rahatlıkla ne zorlanarak (n=231)	52,8	13	12,6	21,6
	Rahatlıkla (n=194)	5,2	23,2	9,8	61,9
Hane ekonomisi	Kötüye gitti (n=228)	54,4	11,4	31,1	3,1
	Değişmedi (n=270)	39,6	20	11,5	28,9
	İyiye gitti (n=102)	5,9	4,9	2,9	86,3

Sonuç olarak; katılımcıların yaz aylarında konutlarının serinliği ve enerji masraflarıyla ilgili algıları, enerji yoksulluğunun yalnızca kış aylarıyla sınırlı kalmadığını; yaz mevsiminde de farklı biçimlerde kendini gösterdiğini ortaya koyuyor.

Tasarruf pratikleri

Isınma ve serinlemeye dair algı ve tutumlar ile enerji maliyetlerinin haneleri zorunlu tasarruf pratiklerine yönelttiği ifade edilmişti. Konutun fiziksel koşulları, hane

geliri, kültür, sağlık durumu gibi pek çok faktöre göre çeşitlenen tasarruf pratikleri kış aylarında bazı petekleri kapalı tutmak, peteklerin ısı ayarını düşürmek, kalın giyinmek, battaniye kullanmak, peteklerin daha verimli kullanımı için yerlerinin değiştirilmesi, gün içinde kombiyi açıp kapamak veya açıp kapamanın doğalgaz faturaları üzerindeki etkisini anlama çabası gibi geniş bir yelpazeye uzanıyor. Yaz aylarında ise hanenin güneşlenme saatlerinde pencereleri perdelerle kapalı tutmak, cam ve pencereleri açarak hava akımının oluşmasını sağlamak, gün içi sıcaklığını yönetmek için kapalı ve serin sosyal hizmet alanlarını kullanmak ya da geceleri yeşil alanlara gitmek, yaygın tasarruf pratikleri olarak ifade edilebilir.

Anket sonuçlarına göre tasarrufa ilişkin genel eğilimler de ortaya çıkıyor. Katılımcıların yüzde 28,4'ü tasarruf etmek için evlerinin serinletemediği odaları olduğuna vurgu yaparken, yüzde 27'si ise yine tasarruf edebilmek için evlerinde ısıtmadıkları odalarının olduğu ifadesine katılıyor.

Isınma-Serinleme ve Tasarruf Eğilimi (%)

	Kesinlikle katılmıyorum	Katılmıyorum	Ne katılıyorum ne katılmıyorum	Katılıyorum	Kesinlikle katılıyorum
Tasarruf etmek için evimizin serinletemediğimiz odası(ları) olur (n=600)	8,4	50,4	12,8	20,8	7,6
Tasarruf etmek için evimizin ısıtmadığımız odası(ları) olur (n=600)	6	55,6	11,4	18,3	8,7

Ancak enerjide tasarruf eğilimi sadece ısınma ve serinleme etrafında şekillenmiyor. Nitel görüşmelerde katılımcılar elektrikli aletler konusunda da tasarruf eğiliminde olduklarını ifade ediyor. Görüşmeciler su ısıtıcısı, fırın ve ütü gibi aletlerin kullanımı konusunda temkinli olduklarını söylüyor. Tasarruf pratiklerinde ısı üreten elektrikli cihazların kullanımı daha ekonomik alternatifleri ile yer değiştiriyor, fırın ve su ısıtıcısı yerine doğalgazlı ocak tercih ediliyor. Diğer aletlerde ise elektriğin daha ucuz olduğu düşünüldüğü saatlerde çalıştırma yöntemiyle kısmi tasarruf yöntemleri devreye sokuluyor veya bu aletler zorunlu olmadıkça hiç kullanılmıyor.

Mesela ben mümkün mertebe çay makinesi, kahve makinesi kullanmam. Doğalgazı tercih ederim. Akşam televizyonun fişini de çekerim. O bile fark ettirir. Bunu özellikle deneyimleyerek yaptım.

—Kadın, 45, Kamu Çalışanı, Yalı

Mesela çamaşırlarımı ben akşam saat 10'dan 11'den sonra yıkıyorum. Fırında mesela, oğlum küçük olduğu için kek istiyor, saat 10'dan sonra yapıyorum. Çok nadir gündüz açıyorum.

—Kadın, 50, İşçi, Güllensu

Tasarrufun sınırları: Bakım emeği ve sağlık

Tasarrufun sınırları var: Hanede bakım gerektiren bireylerin varlığı ve sağlık. Hanede çocuk ya da bebek bulunması, ısınma başta olmak üzere enerji tüketiminde belirgin bir tasarruf sınırına işaret ediyor. Diğer yandan enerjiden tasarruf etmenin sağlığı bozabileceği durumlarda da sağlık maliyeti yerine enerji maliyetini karşılama eğilimi öne çıkıyor.

Doğalgaz maliyeti en son düşündüğüm şeylerden bir tanesi. Çünkü mecburi gider. Kaygılandırıyor tabii, onu da düşünmek durumundayız. Ama genel olarak en son kaygı duyduğum şey diyebiliriz. Mecbur olduğumuz için şurasını da kısıalım, burasını da ne yapalım düşüncesi hiç oluşmadı. Soğuk bir ev, hasta bireyler, hasta çocuklar demek.

—Erkek, 46, Ticaret, Zümrütevler

Ben MS hastasıyım. O yüzden bazen aşırı üşüyorum. Yani yazın bile açabiliyorum. Benim hiç öyle kombi kapatma gibi bir şeyim yok... Serinlemek için klima da var. Vantilatör yatak odamda var. Yine de böyle farklı bir tane aldım. Çünkü çok sıcaklar da MS'e iyi gelmiyor. O zaman da klima açıyorum.

—Kadın, 50, İşçi, Bağlarbaşı

Toplumsal cinsiyet bağlamı

Maltepe ilçesinde gerçekleştirilen saha araştırması kapsamında yapılan derinlemesine görüşmelerde kadın katılımcıların deneyimleri, enerji yoksulluğunun toplumsal cinsiyet boyutunu anlamak açısından kritik veriler sunuyor. Görüşmeler, kadınların

enerji yoksulluğu ile mücadelede yalnızca kullanıcı değil, aynı zamanda “hane içi enerji yöneticisi” gibi davrandığını da ortaya koyuyor.

Tasarrufun sınırları kadar kimin neyden tasarruf ettiği de dikkatlice anlaşılmaya değer bir diğer dinamik. Gün içinde evde olan kadınlar çoğunlukla tasarrufu yöneten kişi. Toplumsal cinsiyet rollerinin bir sonucu olarak kadınlar akşam tüm ailenin bir arada olduğu saatlerde değil evde yalnız oldukları saatlerde tasarruf yapıyor. Gün içinde ev işleriyle meşgulken “gerek duymadıkları” “pek üşümedikleri” argümanına eşlik eden bir bulgu da evde yalnızca kendileri varken evi ısıtmaya ya da serinletmeye gerek görmemeleri. Kadınlar için ısı konforu algısı ve tanımı oldukça esnek tutuluyor. Kadınlar evde yalnızken evi ısıtmak için enerji harcamayı “israf” gibi hissediyor ve ailenin bütçesinin yönetilmesi konusunda bunu bir görev gibi kabul ediyor. Enerji yoksulu hanelerin enerji kaynaklarının ve sınırlı bütçelerinin yönetilmesi konusunda kadınlar yükü sırtlanan oluyor.

Katılımcı: Şimdi evde olan benim ya şey gibi oluyorum... Bir de benim eşim üşümez. Yani yaz kış kalorifer gibidir, dokunsanız yanarsınız o kadar sıcaktır. Ben de tam tersiyim üşüyorum ya mesela kış geliyor, mesela kombi yanacak. “Üşüyor musun” diyor, “yok” diyorum. Halbuki battaniye altında oturuyorum, hani böyle yakmayayım diye sonuna kadar direniyorum ama tabii mecburen yakıyoruz bir yerden sonra.

Görüşmeci: Neden?

Katılımcı: Yani psikolojik... Sanki kendi benim yüzümden yanıyormuş. Halbuki evi ısıtacağız ama yine de biraz psikolojik olarak şey oluyorsunuz yani. Bir de şimdi çalışmıyorum ve ben yıllarca çok alıştım çalışmaya etmeye. Şimdi böyle kendi paranız olmayınca... Ha, eşimle ilgili hiç öyle bir sıkıntı yok. Yani asla... Hatta kızar bana. Sen nasıl açmazsın? Üşüdüün akşama kadar deyip... Gelip akşam hemen açar kombiyi ama... Ben hani rahat edemiyorum.

—Kadın, 46, Emekli, Fındıklı

YENİLENEBİLİR ENERJİ VE İKLİM DEĞİŞİKLİĞİ

Maltepe’de katılımcılar arasında günlük yaşamda yenilenebilir enerji kullanımına dair bir veri oluşmadı. Ancak enerji yoksulluğu tartışmalarında enerjinin doğaya ve insan sağlığına dost kaynaklardan sağlanması ve bu kaynakların erişilebilir olması önem taşıyor. Bu nedenle saha araştırmasında katılımcıların yenilenebilir enerji ve iklim değişikliğine yönelik algı ve tutumlarına da yer verildi.

Katılımcılara yöneltilen “Seçme imkânı olsa yenilenebilir enerji kaynakları kullanmayı tercih ederdim” ifadesine katılanların oranı çalışmada yüzde 68,3’e ulaşıyor. Bu yüksek oran enerji adaleti ve yeşil dönüşüm politikalarının kamuoyunda karşılık bulma potansiyeline işaret ediyor.

Enerji Fiyatlamasına Dair Yaklaşımlar (%)

	Kesinlikle katılmıyorum	Katılmıyorum	Ne katılıyorum ne katılmıyorum	Katılıyorum	Kesinlikle katılıyorum	Fikrim yok
Seçme imkânı olsa yenilenebilir enerji kaynakları kullanmayı tercih ederdim	0,7	2	28,5	46	22,3	0,5

Katılımcıların demografik özellikleri ve yenilenebilir enerji tercihi bir arada incelendiğinde yenilenebilir enerjinin özellikle önlisans ve üstü eğitim grubunda (yüzde 4,01) daha güçlü destek gördüğü görülüyor.

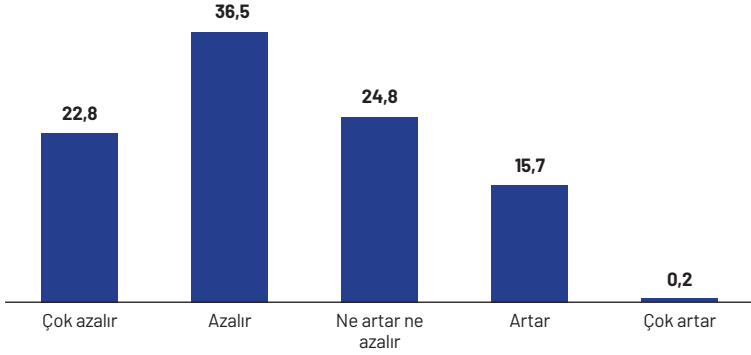
Cinsiyet, Yaş Grubu ve Eğitim Durumuna Göre Enerji Fiyatlamasına Dair Yaklaşımlar

Seçme imkânı olsa yenilenebilir enerji kaynakları kullanmayı tercih ederdim (n=597)

Cinsiyet		Yaş			Eğitim durumu		
Kadın	Erkek	18-29	30-49	50+	Lise altı	Lise ve dengi	Önlisans ve üstü
3,9	3,86	3,8	3,9	3,89	3,94	3,76	4,01

Görüşmecilerin olumlu tutumu ve yenilenebilir enerjiye geçişin olası etkilerine dair algısı genel algıda da kendini gösteriyor. Katılımcıların yüzde 22,8’i güneş ve rüzgâr gibi yenilenebilir enerji kaynaklarının kullanılmaya başlanması halinde elektrik fiyatlarının çok azalacağını, yüzde 36,5’i ise azalacağını düşünüyor. Bu iki grubun toplamı, toplumun yüzde 59,3’ünün yenilenebilir enerji kullanımının elektrik maliyetlerini düşüreceğine inandığını gösteriyor.⁵¹ Katılımcıların yüzde 24,8’i elektrik fiyatlarında bir değişim olmayacağını düşünerek daha nötr bir pozisyon alırken, yalnızca yüzde 15,9’luk bir kesim fiyatların artacağına inanıyor.

Isınma-Serinleme ve Tasarruf Eğilimi (%)

Yenilenebilir enerji kaynaklarının elektrik fiyatlarına etkisi hakkındaki algılar, katılımcıların sosyo-ekonomik ve demografik profillerine göre önemli farklılıklar gösteriyor. Gelir durumu ve ekonomik algılar, bu konuda en belirleyici değişkenler arasında yer alıyor. Geçim zorluğu yaşayan katılımcıların yüzde 86,9'u fiyatların azalacağını düşünüyor, yalnızca yüzde 5,7'si artacağını belirtiyor. Benzer şekilde, hane ekonomisinin kötüye gittiğini söyleyenlerin yüzde 85,1'i fiyatların düşeceğine inanıyor. Buna karşılık, ekonomik olarak rahat olduğunu ifade edenlerin yalnızca yüzde 42,8'i fiyatların azalacağını düşünüyor, yüzde 32'si artacağını öngörüyor. Başka bir deyişle ekonomik olarak kırılgan gruplar enerji dönüşümünü daha çok bir fırsat ve rahatlatma kaynağı olarak görürken, daha iyi durumda olanlar ise dönüşümün maliyetlerine dair daha temkinli yaklaşıyor.

Sosyo-ekonomik sınıf ve mahalle profili açısından da benzer bir tablo gözleniyor. Düşük sosyo-ekonomik sınıftan katılımcıların yüzde 73,8'i ve alt sınıf mahallelerde yaşayanların yüzde 70,2'si fiyatların azalacağı görüşünde. Buna karşın üst sınıf katılımcılarda bu oran yüzde 42,6'ya, üst sınıf mahallelerde ise yüzde 47,7'ye düşüyor. Fiyatların artacağına inananların oranı ise bu üst gruplarda sırasıyla yüzde 25,9 ve yüzde 27,7'ye yükseliyor. Genel olarak bu bulgular, toplumun ekonomik olarak daha kırılgan kesimlerinin, yenilenebilir enerjiye geçişten ekonomik bir rahatlatma da beklediklerini ortaya koyuyor.

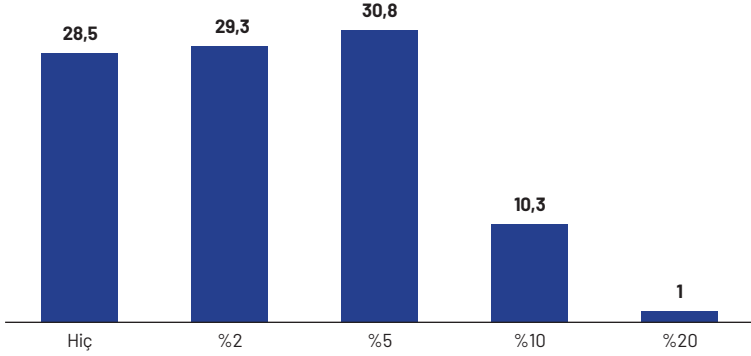
Enerji Dönüşümünde Öngörülen Fiyat Artışı

		Azalı	Aynı kalır	Artar
Toplam (n=600)		%59,3	%24,8	%15,8
Cinsiyet	Kadın (n=301)	%57,8	%23,6	%18,6
	Erkek (n=299)	%60,9	%26,1	%13,0
Yaş grubu	18-29 (n=133)	%50,4	%29,3	%20,3
	30-49 (n=253)	%58,5	%26,1	%15,4
	50+ (n=214)	%65,9	%20,6	%13,6
Eğitim durumu	Lise altı (n=149)	%73,2	%20,8	%6,0
	Lise ve dengi (n=274)	%44,5	%30,7	%24,8
	Önlisans ve üstü (n=177)	%70,6	%19,2	%10,2
Hane gelir düzeyi	Alt (n=210)	%73,8	%16,2	%10
	Orta (n=336)	%53,0	%29,2	%17,9
	Üst (n=54)	%42,6	%31,5	%25,9
Mahalle gelir düzeyi	Alt (n=178)	%70,2	%18,0	%11,8
	Orta (n=357)	%56,0	%28,3	%15,7
	Üst (n=65)	%47,7	%24,6	%27,7
Geçim durumu	Zorlanarak (n=175)	%86,9	%7,4	%5,7
	Ne rahatlıkla ne zorlanarak (n=231)	%52,4	%37,7	%10,0
	Rahatlıkla (n=194)	%42,8	%25,3	%32,0
Hane ekonomisi	Kötüye gitti (n=228)	%85,1	%8,3	%6,6
	Değişmedi (n=270)	%50	%34,4	%15,6
	İyiye gitti (n=102)	%26,5	%36,3	%37,3

Enerji fiyatlarındaki artış enerji faturalarındaki artış ile somutlaştığında katılımcıların çevreci enerji kaynaklarına geçiş konusundaki maliyet toleransının sınırlı olduğu görülüyor. Güneş ve rüzgâr gibi yenilenebilir enerji alternatifleri için herhangi bir fatura artışına razı olmayacağını belirtenlerin oranı yüzde 28,5. Bu oran, toplumda üçte bire yakın bir kesimin, ek maliyet gerektiren enerji dönüşümüne mesafeli yaklaştığını gösteriyor. Ancak dikkat çekici olan, yüzde 29,3'lük bir kesimin yüzde 2 oranında bir artış, yüzde 30,8'lik bir kesimin ise yüzde 5'lik bir artışı kabul edilebilir bulduğunu ifade etmesi. Bu, toplumun yarısından fazlasının sınırlı ve makul düzeydeki maliyet artışlarını

tolere edebileceğini düşündüğünü gösteriyor. Yüzde 10'luk bir artışa razı olduğunu belirtenlerin oranı yüzde 10,3 ile sınırlı kalırken, yüzde 20 gibi daha yüksek bir artış kabul edenler yalnızca yüzde 1 düzeyinde.

Enerji Dönüşümünde Tolere Edilebilir Fiyat Artışı (%)

Niteliksel görüşmeler, yeşil enerjiye geçiş ya da iklim krizine dair başlıkların gündelik hayatın birincil önceliği olamadığını gösteriyor. Temel ihtiyaçları karşılama çabasının ağır basması, iklim meselesindeki farkındalık görece yüksek bile olsa maliyetleri karşılamak ya da gündemine almak konularında olumsuz yanıtlara neden oluyor. İstanbul özelinde bu konuyu baskılayan ana gündem başlıklarından bir diğeri de kentsel dönüşüm. Kentsel dönüşüm ve depreme hazırlık çok daha öncelikli görülüyor. Depreme hazırlık için bile gerekli bütçeyi bulamadığı söylenen apartman sakinleri, olası bir maliyet artışına neden olabilecek yeşil enerji dönüşümüne razı olmayacağını da belirtiyor.

Bu kentsel dönüşüm sürecinde de hani binadakilerle oturup konuştuğumuzda insanlar işte “Biz kentselle gidemeyiz, canımız pahasına gidemeyiz” diyor. Çünkü yaşlı insanlar ve “Paramız yok, biz ekstra para ödeyemeyiz” diyen insanlar var. Hani böyle bir şeyde canını feda edip depremi göze alan insanlar, temiz enerji için böyle bir şey istemez. Bilemiyorum.
—Kadın, 43, Yönetici, Altıntepe

İklim değişikliğine yönelik algı

Katılımcıların iklim değişikliği ve çevresel risk algılarına dair tutumları incelendiğinde, genel olarak bilimsel kabul ve çevresel farkındalığın yaygınlaştığı görünüyor.

Katılımcıların yüzde 65,9'u "kömür kullanımının iklim değişikliğinin başlıca sebeplerinden biri" olduğu görüşüne katılıyor. Bu bulgu, katılımcıların önemli bir bölümünün fosil yakıtların iklim değişikliğine etkisi konusunda güçlü bir farkındalığı olduğunu gösteriyor. Bununla birlikte bu farkındalıkta konu doğalgaz olduğunda önemli bir kırılma yaşanıyor. Katılımcıların yüzde 46,5'i doğalgazın iklim değişikliğine neden olduğuna ilişkin ifadeye katılmıyor. Bu durum, kömür dışındaki fosil yakıtların iklim üzerindeki etkisi konusunda bilgi eksikliğine işaret ediyor.

Görüşmecilerin yüzde 57,1'i iklim değişikliğinin bilimsel temellere dayalı bir gerçeklik olduğu ifadesine katılıyor. Ancak bu oranın içinde ifadeye "kesinlikle katılıyorum" diyenlerin oranı yalnızca yüzde 5,8. Bilimsel kanıtlar katılımcıların önemli bir bölümü tarafından kabul görse de kayda değer bir kesimin (yüzde 34,8) kararsız kaldığı da görülüyor. Nitekim görüşmecilerinin yüzde 32,2'si "İklim değişikliği, doğanın normal bir döngüsüdür; çok fazla endişelenmeye gerek yoktur" ve yüzde 44,5'i "İnsanların hava olaylarından şikâyet etmelerini abartılı buluyorum" ifadelerine katılım göstererek iklim değişikliğine dair mesafeli tutumunu ortaya koyuyor. Görüşmecilerin yüzde 33'ü iklim değişikliğini ekonomi ve deprem gündeminin gerisinde görürken, yüzde 34,8'i bu görüşe katılmıyor. İklim değişikliğini en az ekonomi ve deprem gündemi kadar önemli buluyor.

Nitel görüşmelerde görüşmeciler iklim değişikliğini somut etkiler üzerinden ele alıyorlar. Görüşmecilere göre değişen iklimler mevsimsel farkları belirgin şekilde azalttı. Geçiş mevsimleri olan ilkbahar ve sonbahar yerini yalnızca kış ve yazın yaşandığı mevsimsel iklim tipine bıraktı. Görüşmeciler bu durum karşısında kendilerini oldukça çaresiz hissediyor. Serinlemenin ve ısınmanın maliyeti tüm yıla yayılıyor, enerji yoksulluğu ara vermiyor. Dahası kamusal alanların eksikliği enerji yoksulluğu ile mücadeleyi güçleştiriyor.

Biz Türkiye olarak dört mevsim yaşadık. Artık yaz ve kış... Bahar ayları hiç yok. Ve bu bütçemi etkiliyor. Yani dediğim gibi komik bir şey var, yaz-kışta da illa ki bir fatura olayı var. Kışın doğalgaz yüzünden, yazın elektrik yüzünden. Benim yaz ve kış aynı elektrik faturası geliyor. Baharlar da kalmayınca tamamen bittim. Yani bir nefes almamak zamanım kalmıyor.

—Kadın, 45, Kamu Çalışanı, Yalı

İklim Değişikliğine Dair Algılar (%)

	Kesinlikle katılmıyorum	Katılmıyorum	Ne katılıyorum ne katılmıyorum	Katılıyorum	Kesinlikle katılıyorum
Kömür kullanımı, hava kirliliğini artırmanın yanı sıra iklim değişikliğinin de başlıca sebeplerinden biri	0,3	4,7	29,2	55,7	10,2
İklim değişikliği hayatlarımızı etkileyecek problemler yaratacaktır	0,2	5,8	29,7	53	11,3
Son yıllarda İstanbul'un kış aylarındaki hava kalitesi, geçmişe kıyasla daha kötü bir hal aldı	0,5	11,3	29,7	52,7	5,8
İklim değişikliği, bilimsel verilerle desteklenen tartışmasız bir gerçektir	0,5	7,5	34,8	51,3	5,8
Yaşadığım semtin hava kalitesi, İstanbul'un genel ortalamasına kıyasla daha kötü durumda	1,5	14,5	36,2	43,8	4
Doğalgazın ısınma amaçlı kullanımı iklim değişikliğine neden olmaz	1,3	13,5	38,7	44,3	2,2
İnsanların hava olaylarından şikâyet etmelerini abartılı buluyorum	7,2	34,7	13,7	42,8	1,7
Ekonomik kriz, deprem riski sorunlarımız varken iklim değişikliğine kaygılanmak bana anlamlı gelmiyor	4,5	30,3	32,2	29,8	3,2
İklim değişikliği, doğanın normal bir döngüsüdür; çok fazla endişelenmeye gerek yoktur	5,7	32,8	29,3	29,2	3

Son iki yazdır sıcaktan ağlamak istediğim oluyor evin içindeyken. Yani çok çaresiz hissediyorum kendimi, nasıl bu kadar sıcak olabilir diye... Yani kışın o kadar değil dediğim gibi, herhalde giyinmeyi ve battaniyeye sarılmayı sevdiğim için bilmiyorum. Özellikle büyük şehirlerde kentsel ısı gerçekten arttı. Asfalt yüzümüze yüzümüze vuruyor o ısıyı. Ve ferahlayabileceğimiz alanlarımız yok. Gölge alanlarımız çok azaldı. Rüzgâr sirkülasyonu çok azaldı. Ve evlerimizin içinde de böyle şey olduk, otururken falan terlediğimi hissediyorum. Ben iki sene önce böyle hissetmezdim. Gündelik hayatımda çok çok fark etti. Artık gerçekten hayat konforumuzu ciddi düşürüyor bu sıcaklık meselesi yani.

—Kadın, 36, Kamu Çalışanı, Aydınevler

KAMUSAL ALANLARA VE YEŞİL ALANLARA ERİŞİM

Araştırmada elde edilen niteliksel bulgular, enerji yoksulluğu yaşayan bireylerin enerji harcamalarını dengeleyebilmek amacıyla kamusal alanları ve yeşil alanları aktif biçimde kullandıklarını gösteriyor. Görüşmecilerden bazıları yaz aylarında evlerini serin tutmak yerine park, sahil veya AVM gibi kamusal mekânlarda zaman geçirdiklerini, ancak bu alanlara erişimin her mahallede eşit olmadığını belirtiyor.

Özellikle Gülsuyu, Gülen su, Esenkent ve Zümrütevler mahallelerinde yaşayan katılımcılar, kamusal açık alanlara fiziksel mesafe, ulaşım maliyetleri, güvenlik ve altyapı eksikliği gibi nedenlerle bu imkânlardan sınırlı şekilde faydalanabildiklerini ifade ediyor. Kadınlar, gençler ve çocuklar, en çok ihtiyaç duyan ancak bu nedenlerle bu alanları bir o kadar kullanamayan gruplar olarak öne çıkıyor.

Maltepe, sahil... Oraya gidiyoruz. Çünkü mahallede yeterli bir alan yok. Küçük parklar. Her evden bir kişi gitsin, serin ise miting alanına dönüşür.

—Erkek, 26, Öğrenci ve Çalışan, Esenkent

Maalesef yok. Bizim evin oralarda bir cami var, orada bir park var. O kadar. Öyle çok yeşil alanımız yok. Zümrütevler'de yok zaten.

—Kadın, 50, İşçi, Zümrütevler

Diğer yandan, sahil hattına yakın ve daha gelişmiş altyapıya sahip mahallelerde (örneğin Altın tepe, Küçük yalı) yaşayan katılımcılar, sahil parkları, yürüyüş yolları ve kamusal gölgelik alanlardan daha fazla yararlanabildiklerini belirtiyor. Bu fark, Malte-

pe içinde kamusal serinleme ve dinlenme olanaklarının mekânsal eşitsizliğini ortaya koyuyor.

Ne kadar olsa da hava sıcak olunca dışarı da sıcak oluyor. Bakmayın sahile inmek lazım. O orası da yakın bize uzak değil ama onu sık yapıyoruz.

—Kadın, 51, Emekli, Altayçeşme

Enerji yoksulluğu yalnızca konut içi sıcaklıkla değil, aynı zamanda bireylerin kamusal alanlarda güvenli, erişilebilir ve konforlu biçimde zaman geçirme hakkı ile de doğrudan ilişkili. Bu bağlamda, yeşil alanlara erişim olanaklarının sınıfsal ve mahalle temelli olarak eşitlenmemesi, enerji yoksulluğunu derinleştiren dolaylı bir etken.

Kamusal alanların varlığı yaz sıcaklarında da kış soğuklarında da kritik görülüyor. Özellikle öğrenciler ve emekliler gibi kırılgan grupların kamusal alan ihtiyaçları daha belirgin. Aynı zamanda hanelerin fiziksel koşullarının yeterli gelmediği (güneş almak, rutubet, yeteri kadar büyük olmamak) ya da enerji tüketiminin sınırlı olabildiği durumlarda yeşil alanlar ve kamusal alanlara olan ihtiyaç daha da artıyor. Görüşmecilere göre Maltepe ilçesinde yeşil alanlar ve kamusal alanlar yeterli ve erişilebilir değil.

Tamam, sosyalleşmek de istiyorlar ama yani 60-70 yaşını geçmiş bir insanın 8 saat bir sandalye tepesinde oturması sadece sosyalleşmek olamaz. Orada uyuması sadece sosyalleşmek olamaz. Özellikle bu tesis çok fazla emekli ağırlayan bir tesis. Bunların çoğu maalesef ekonomik durumlarından dolayı günde 1-2 çay içip 10-20 lirayla evde doğalgaz yakmamak için akşama kadar sandalyede oturmak zorunda kalan yaşlılar. Uzun süredir. Bakıyorsunuz. Bir poğaçaya 15 lira ayıramıyor ki evindeki doğalgazı nasıl yaksn?

—Kadın, 46, Aşçı, Beşçeşmeler

Sonuçlar ve Öneriler

SONUÇLAR

“Maltepe’de Enerji Yoksulluğu Görünümleri” araştırması, sosyo-ekonomik gelişmişlik sıralamasında Türkiye’nin ilk 20 ilçesi arasında yer alan Maltepe’de enerji yoksulluğunu tartışma imkânı yarattı. Araştırma enerji yoksulluğunun yalnızca ekonomik değil, zamanla genişleyen ve dönüşen tanımına da uygun olarak mekânsal ve farklı sosyo-ekonomik sınıfları farklı düzeylerde ve şekillerde etkileyen çok katmanlı bir konu olduğunu ortaya koyuyor. Bu çok katmanlılık enerji yoksulluğunun görünümleri ve deneyimini de bir o kadar çeşitli kılıyor. Araştırmanın sonuçları aşağıdaki gibi özetlenebilir:

- Enerji yoksulluğunu yaygın olarak kullanılan “enerji giderlerinin hane gelirinin yüzde 10’unu aşması” değerlendirmesi üzerinden ölçmeye çalışmak, birçok sorun barındırıyor. Bunlardan bazıları; coğrafi farklılıkların, gelir dağılımındaki eşitsizliklerin, kültürel ve taktiksel uyum davranışlarının görmezden gelinmesi, sübvansiyonlar ile enerji harcamalarının gerçek değerlerinden düşük gösterilmesi olarak sıralanabilir. Bu durum, enerji yoksulluğunun farklı hallerini görünmez kılıyor, politika geliştirme, çözüm üretme ve yoksullukla mücadeleyi dar alanlara hapsediyor. Nitekim enerji yoksulluğunun ölçülmesine dair kriterler genişledikçe “enerji yoksulu” oranı da (sayısal olarak) genişliyor.

- Enerji yoksulluğu, toplumsal kırılganlık dinamikleriyle çift yönlü bir ilişki içerisindedir. Kırılgan gruplar arasında enerji yoksulluğu oranlarının beklenildiği üzere daha yüksek düzeylerde görülmesi, aynı zamanda bu grupların mevcut kırılganlıklarını derinleştiriyor. Eğitim düzeyi, istihdam durumu —dolayısıyla gelir güvencesine sahip olma veya olmama— bireyin ve mahallenin sosyal sınıfsal konumu ile hane ekonomisinin genel yapısı, enerji yoksulluğunu artıran temel belirleyiciler olarak öne çıkıyor. Nitekim, alt gelir gruplarında ve alt sınıf mahallelerde enerji yoksulluğu oranlarının oldukça yüksek seyretmesine karşın, üst gelir gruplarında ve üst sınıf mahallelerde bu oranların nüfusun yaklaşık yüzde 10’unu aşmaması, enerjiye erişimdeki gelir temelli, sınıfsal ve mekânsal eşitsizlikleri açık biçimde ortaya koyuyor.

- Enerji yoksulluğu, kadınlar, çocuklar, gençler ve yaşlılar gibi toplumsal açıdan dezavantajlı gruplar üzerinde orantısız etkiler yaratıyor; bu grupların mevcut sosyal ve ekonomik kırılganlıklarını daha da yoğunlaştırıyor. Bu durum, enerji yoksulluğunun yalnızca ekonomik değil, aynı zamanda toplumsal cinsiyet, yaş ve sosyal statü eksenlerinde de çok boyutlu bir eşitsizlik sorunu olduğunu gösteriyor.

- Enerji kaynağının ekonomik ve güvenli olması, görüşmeciler arasında en önemli beklentiler olarak öne çıkıyor. Toplumsal eşitsizliklerin ve enerji yoksulluğunun en yakın şekilde kendini gösterdiği noktalardan birini bu nedenle erişim sağlanan enerji kaynağı türü oluşturuyor. Kömür kullanmak yoksul olmakla özdeş. Bu enerji kaynağı, diğerlerine göre daha düşük alt yapı maliyetlerine sahip ve abonelik masrafı bulunmuyor. Bu nedenle tercih edilebiliyor. Öte yandan insan ve çevre sağlığı için uygun değil, kullanım kolaylığı sağlamıyor, hane içi bakım yükünü artırıyor, aynı zamanda enerji yardımlarına haneyi bağımlı kılıyor. Kömürün alt grup sosyo-ekonomik mahallelerde daha yüksek olmak üzere Maltepe'nin hemen her mahallesinde farklı oranlarda kullanılmaya devam ettiği görülüyor. "Kömürsüz bir ev" başta kadınlar olmak üzere bu hanelerin önemli taleplerinden biri. Ancak hem alt yapı masraflarının karşılanamaması hem de barınma ihtiyacına yönelik maliyetleri artıracığı endişesi ile hanede enerji dönüşümü gerçekleştiriyor. Kömür yardımları hanelerin kısa ve orta vadeli enerji ihtiyaçlarını karşılıyor gibi gözükse de yoksul haneleri bu kaynağa mahkum kılıyor. Yoksulluğu ve destek ihtiyacını sürekli kılıyor, toplumsal cinsiyet rollerinin yeniden üretilmesine neden oluyor.

- Enerji kaynaklarına ilişkin toplumsal algı, ağırlıklı olarak, daha yaygın kullanılan kömür ve doğalgaz gibi fosil enerji kaynakları ekseninde şekilleniyor. Kullanım kolaylığı, hane içi bakım yükünü azaltması, kullanım ve tüketimde bireye kontrol alanı tanınması nedeniyle doğalgazın hanelerdeki algısı genel olarak olumlu. Ancak ithal ve pahalı bir enerji kaynağı olması, doğalgaza mesafeli yaklaşılmamasına neden oluyor. Özellikle alt ekonomik grup doğalgaz kullanıcılarında bu mesafe daha belirgin şekilde gözleniyor.

- Doğalgaz ile elektrik karşılaştırıldığında elektriğin daha yüksek maliyetli bir enerji kaynağı olduğu algısı hakim. Elektrikli ev ısıtıcıları, su ısıtıcıları ve ocaklar sınırlı sayıda hanede kullanılıyor. Bu elektrikli aletlere sahip olan hanelerde aletlerin kullanım sıklığı, maliyet yükü gerekçesi ile düşük düzeyde. Bu durum, özellikle iklim değişikliği ile mücadelede önerilen hane bazlı elektrifikasyon politikalarına hem algısal hem de ekonomik yönlerden bakmayı gerektiriyor.

- Enerji yoksulluğunun ve toplumsal eşitsizliklerin kendini net bir şekilde gösterdiği alanlardan biri de enerji tüketimi ve enerji maliyetleri yani faturalar. Hanelerin enerji maliyetlerinin önemli bir bölümünü ısınma maliyeti ve bununla ilişkili olarak doğalgaz faturaları oluşturuyor. Isınma maliyetlerini elektrik maliyetleri izliyor. Ancak hem ısınma hem elektrik maliyetleri sosyo-ekonomik gruplar arasında oldukça eşitsiz bir şekilde

de dağılıyor. Üst gelir gruplarının ortalama aylık ısınma maliyetleri 3 bin 745 TL ve elektrik maliyetleri bin 208 TL'yi bulurken, alt ve orta gelir gruplarında bu rakamlar ısınma maliyetleri için sırasıyla 2 bin 319 ve 2 bin 403 TL ve elektrik maliyetleri için 816 ve 862 TL'lerde kalıyor. Toplumun alt ve orta kesimleri enerji maliyetlerinden tasarruf edebilmek için zorunlu kısıtlamalara giderken, refah arttıkça tüketim de artıyor. Bu bağlamda alt ve orta kesimin karşılaştığı maliyetlerin birbirine yakınlığı ve bu tutarlar ile üst gelir grubunun karşılaştığı maliyetler arasındaki farklar, gelir adaletsizliği tartışmalarına paralel olarak alt ve orta sınıflar arasındaki çizginin belirsizleştiğini ve üst sınıf ile bu gruplar arasındaki makasın açıldığını düşündürüyor. Dolayısıyla enerji maliyetleri, yalnızca teknik bir tüketim olgusu değil, aynı zamanda toplumsal eşitsizliklerle doğrudan ilişkili temel bir refah göstergesi olarak karşımıza çıkıyor.

- Enerji yoksulluğu deneyiminin en somutlaştığı noktalardan bir diğerini haneyi yeterince ısıtabilme ve serinletebilme ihtiyacı oluşturuyor. Görüşmeciler haneyi yeterince ısıtılmayı ve serinletebilmeyi “zengin işi” olarak görüyor. Enerji yoksulu hanelerin çoğu, enerji yoksulu olmayanlara göre evlerini kış aylarında yeterince sıcak bulmuyor ve imkanları olsa daha fazla ısıtacaklarını ifade ediyor.

- Sıcaklıkla mücadele en az soğuk ile mücadele kadar çaresiz hissettiren bir sorun olarak ortaya çıkıyor. Serinleme araçlarına sahip olmak, neredeyse onları kullanmak kadar maliyetli olarak değerlendiriliyor. Sosyo-ekonomik olarak üst gruplarda yer alan görüşmeciler serinleme kaynaklarına ve kullanma imkânlarına daha kolay erişirken, toplumun geniş kesimi (alt ve orta sınıf) bu araçlara sahip değil veya onları kısıtlı şekilde kullanabiliyor. İklim değişikliği ile birlikte artan sıcaklıklarla mücadele, enerji yoksulluğu kapsamında ele alınması gereken bir olgu olarak ortaya çıkıyor.

- Enerji yoksulluğuna neden olan bir diğer etmen de konutların nitelikleri. Yalıtım gibi temel nitelikleri zayıf konutlarda yaşayan alt sınıflar, orta sınıftan çok daha yüksek enerji maliyetlerini göğüslemek zorunda kalıyor. Bu çerçevede, enerji faturalarından yola çıkan bir enerji yoksulluğu tanımı ya da enerji destekleri bu yapısal özelliklerin gözden kaçırılması riskini içinde barındırıyor.

- Kullanıcılar hanelerin genel olarak enerji verimliliğinin yeterli düzeylerde olduğuna vurgu yapıyor. Ancak bu beyan konutların enerji sınıfına ilişkin bir okumayı içermiyor. Kullanıcıların bu değerlendirmeyi yapabilmesi için enerji verimliliği yüksek ev

koşulları hakkında yeterli donanım ve farkındalığa sahip olması bir ihtiyaç olarak ortaya çıkıyor. Diğer yandan hanelerin azımsanmayacak bir kısmı, yalıtım başta olmak üzere yaşadığı konutun enerji verimliliği ihtiyaçlarını görüyor ancak binanın niteliğinin uygun olmaması, maliyetler ve kiracılık gibi nedenlerle bu gereksinimi karşılayamıyor. Enerji verimliliği alanı da enerji destekleri düzenlemeleri ile güçlendirilmeye ihtiyaç duyuyor.

- Ulusal ekonominin kötüleşmesi, kemer sıkma politikaları, genel yoksullaşma düzeyinin ve alım gücü krizinin gittikçe daha geniş toplumsal kesimlere sirayet etmesi nedeniyle, enerji yoksulluğu ile genel yoksulluk iç içe geçiyor ve kolaylıkla ayrıştırılamıyor. Temel ihtiyaçların giderilmesinde dahi yaşanan sorunlar, enerji yoksulluğunun gerçek boyutlarını ve maliyetini örtme etkisi yaratıyor.

- Enerji yoksulluğu enerji faturalarının ödenmesi aşamasında da kendini belli ediyor. Hanelerin yüzde 10'undan fazlası bir yıl içinde enerji faturalarını ödeyemediğini ya da geciktirdiğini ifade ediyor. Toplumsal eşitsizlikler faturaların ödenmesini daha da güçleştiriyor. Çalışmayan, düşük eğitilmiş, toplam gelirin düşük olduğu hanelerde fatura ödeme güçlüğü daha yüksek oranlarda gözlemleniyor. Haneler enerji faturalarını kredi kartı ya da maaş kartlarına bağlayarak ödeme güçlüğüne aşmaya çalışıyor ancak bu uygulama enerji yoksulluğunu ancak ötelemeye yarıyor. Gündelik yaşam kira ve faturalardan arta kalan ekonomi üzerinden şekilleniyor. Her iki temel harcama giderinin yükselmesi, yaşam standartlarının korunması üzerinde ciddi bir baskı oluşturuyor.

- Enerji maliyetlerinin artmasındaki temel etkenler bireysel kullanımdan çok yapısal nedenlerle açıklanıyor. Görüşmecilerin önemli bölümü maliyetlerdeki artışı kötü yönetilen ekonomi politikaları ile özdeşleştiriyor ancak tek neden bu görülüyor. Özelleştirme politikaları, ithal enerjiye bağımlılık ve küresel-arz zincirinin de enerji maliyetlerinde etkili olduğu düşünülüyor.

- Kamu tarafından hayata geçirilen ve pandemi sürecinde farklı şekillerde de uygulama bulan enerji maliyetlerinin bir bölümünün devlet tarafından karşılanması, bir başka deyişle enerjide sübvansiyon ve destekler, kamunun beklentisinin aksine enerji maliyetlerini düşüren bir düzenleme olarak görülüyor. Genel olarak enerji sübvansiyonlarına ilişkin farkındalık düşük. Görüşmecilerin önemli bir bölümü enerji sübvansiyonları hakkında bilgi sahibi değilken, farkındalık sahibi olanların bir bölümü bu konu-

da yeteri kadar bilgilendirilmediklerini düşündüğü için kafa karışıklığı yaşadığını ifade ediyor. Görüşmecilerin bir diğer bölümü de enerji sübvansiyonlarının iç ve dış politika-kada kullanılan bir araç olduğunu düşünüyor ve bu uygulamaya inanmıyor. Bu durum merkezi yönetimin enerji yoksulluğunu azaltmaya yönelik politikalarının kullanıcılar düzeyinde aynı şekilde değerlendirilmediğini ve bazı kesimler nezdinde etkili bulunmadığını da ortaya koyuyor. Bu noktada araştırma kapsamındaki saha çalışmalarının faturalardaki sübvansiyonla ilgili bilgi veren mesajların gönderilmeye başlanmasından kısa bir süre sonra gerçekleştiğini not etmekte fayda var.

- Araştırma sonuçları, hanelerin yüzde 20'den fazlasının tasarruf kaygısıyla konutlarını yeterince ısıtamadığı ve serinletemediğine işaret ediyor. Üstelik tasarruf sadece ısı konforu üzerinde değil elektrikli alet kullanımında da ortaya çıkıyor. Enerji yoksulluğu haneleri tasarruf yapmaya zorunlu kılıyor.

- Enerji yoksulluğu nedeniyle ısı koşullarının yetersiz olması, hane bireylerinin sağlık koşullarını ve hanenin eğitim ortamı şartlarını olumsuz etkiliyor. Her 10 hanenin 3'ü evinin ısı koşullarının sağlıklarını olumsuz etkilediğini ifade ederken, 2,5'i evin kış koşullarının çocuklarının eğitimini negatif etkilediğine vurgu yapıyor.

- Saha araştırmasında yenilenebilir enerji algısının genel olarak sınırlı olduğu görülüyor. Fosil yakıtlar etrafında düzenlenen enerji alt yapıları ve politikalar (teşvikler, destekler ve sübvansiyonlar) ısınma ve elektrik ihtiyacı karşısında yenilenebilir enerjinin bir alternatif olarak görülmesi önünde engel oluşturuyor. Bu algı kısıtlılığına rağmen görüşmeciler arasında yenilenebilir enerji kaynaklarına ilişkin olumlu algı oldukça yaygın. Özellikle kırılgan gruplar (sosyo-ekonomik olarak alt-orta gelir grupları) yenilenebilir enerjiye geçişin enerji maliyetlerini düşürmede etkili olacağını düşünüyor ancak bu geçişte yatırım maliyetlerini karşılamakta ekonomik yükü üstlenmeye mesafeli bir tutum sergileniyor. Zaten bu yükü göğüsleyecek ekonomik güçlerinin olmadığını da altını çizmek gerekir. Yenilenebilir enerjinin hane veya ilçe düzeyinde devlet destekleri ile teşvik edilmesi ve örnek uygulamalar aracılığıyla yenilenebilir enerjinin hane veya mahalle düzeyinde somut olarak uygulanmasına ilişkin sınırlı algının güçlendirilmesi durumunda, yenilenebilir enerjinin sahiplenileceği görülüyor.

- Kamusal alanlar (yeşil alanlar ve sosyal tesisler) enerji yoksulluğu yaşayan bireylerin aynı zamanda enerji harcamalarını dengeleyebilmek amacıyla kullandıkları alanlar

olarak ortaya çıkıyor. Ancak ilçe genellikle yeşil alanlara ve sosyal tesislere erişimdeki eşitsizlikler, enerji yoksulluğu ile bu çerçevede mücadeleyi kısıtlıyor. Enerji yoksulluğunu en güçlü yaşayan sosyo-ekonomik gruplar ve gelir seviyesi düşük mahallelerde yaşayan kişiler, kamusal alanlara en ihtiyaç duyan kesimler ancak bahsedilen gruplar, bu ihtiyaçlarını karşılayacak alt yapıya ulaşmakta da güçlük çekiyor.

- İstanbul'daki deprem tehlikesi ve gündemi; enerji dönüşümü, enerji verimliliğini artırıcı mantolama ve izolasyon gibi gündemler üzerinde baskılayıcı etkiye bulunuyor. Depreme dayanıksız olduğu için yenilenmesi gereken binalarda ev sahiplerinin yatırım yapmaya isteksiz olması ve kentsel dönüşümün apartman sakinlerinin kolektif harekete geçmesini gerektirmesi, kiracıların daha fazla enerji yoksulluğu deneyimlemesine neden oluyor.

ÖNERİLER

Enerji yoksulluğu ekonomik olduğu kadar sosyo-kültürel özellikler, coğrafyaya ve mekana bağlı nitelikler altında şekillenen, bu nedenle günlük hayatın birçok alanında yansımaları olan bir sorundur. Bu çok katmanlı özelliği enerji yoksulluğu ile mücadelede geniş bir politika alanına, çok ölçekli (ulusal-bölgesel-yerel) ve çok aktörlü bir perspektiften bakmayı gerektirir. Maltepe araştırmasından elde edilen bulgulardan yola çıkılarak, enerji yoksulluğuna ilişkin politika önerileri aşağıdaki sıralanabilir:

- Enerji yoksulluğu olgusu, bir ülkenin genel ekonomik koşullarının yanı sıra sosyal ve çevresel adalet alanlarındaki mevcut sorunlardan bağımsız değildir. Enerji yoksulluğu ile etkin bir mücadele ancak ekonomik ve sosyal politikalarda gerçekleştirilecek kapsamlı iyileştirmeler, toplumsal eşitsizliklerin giderilmesine yönelik atılacak adımlar ve bunlarla birlikte demokratik, katılımcı ve şeffaf tartışma zeminlerinin yaratılması ile mümkün olabilir. Bu bağlamda geniş bir yelpazeye uzanan farklı hak alanlarında gündeme getirilen taleplerin ve politika önerilerinin enerji yoksulluğu konusuyla ilişkili olduğu dikkate alınmalıdır. Bunlar arasında ilk aklı gelenler şöyle sıralanabilir: Vergi reformu, istihdamın artırılması, sosyal konutların teşviki, düşük gelirli kesimlerin hak ve çıkarlarını koruyan yapılarının desteklenmesi, bakım emeğinin ücretlendirilmesi, kentsel ısı adası etkisini azaltacak yeşil alanların artırılması ve önleyici sağlık hizmetlerinin güçlendirilmesi...

- Fosil yakıtlara dayalı enerji politikaları iklim değişikliğine neden olarak enerji yoksulluğunu özellikle serinleme ihtiyacı bağlamında şiddetlendirirken, enerjide dışa bağımlılığa ve yüksek enerji maliyetlerine neden olmaktadır. Bu nedenle enerji yoksulluğu ve iklim değişikliği ile mücadele birbirinden bağımsız düşünülmemelidir. Bu bağlamda fosil yakıt tüketimini azaltacak enerji dönüşümü ve iklimle uyum politikaları kapsamında, bu iki mücadele arasındaki sinerjiyi güçlendirecek bir yaklaşım benimsenmelidir. Yeşil alanların artırılması, hane ve mahalle ölçeğinde yenilenebilir enerji ve enerji verimliliği uygulamalarının desteklenmesi, bu yaklaşımın önceliklendirilmesini sağlayacak politikalara örnek olarak gösterilebilir.

- Enerji yoksulluğuyla mücadelede atılması gereken ilk adım ulusal politikalar düzeyinde hem farklı yetki düzeylerini hem de farklı tematik yaklaşımları (enerji, sosyal politikalar, tüketici hakları vb.) kapsamlı bir şekilde ele alan bir yönetim yapısının tanımlanması olmalıdır. Bu kapsamda mevcut durumda en önemli eksiklik, merkezi plan ve politikalar düzeyinde “enerji yoksulluğunun” tanınmasıdır. Bu tanımlamayı sorunu ölçmeye yönelik yöntemlerin belirlenmesi, bu doğrultuda araştırmalar yapılması ve veri üretimi takip etmelidir. Böylece desteğe ihtiyaç duyan grupların belirlenmesi ve dönüştürücü politikaların tasarlanması için gerekli bilgi zemini oluşturulmuş olacaktır. Bunlara paralel olarak halka yakınlığıyla öne çıkan idari yapılar olarak belediyelere, bu yönetim yapısı içinde yer verilmelidir. Belediyelerin halihazırda bu sorunu sürdürülebilir enerji ve iklim eylem planlarında tanımaya başlamış olması, bu noktada bir avantaj sağlamaktadır. Bu kapsamda belediyelerin kendi bölgeleri için araştırmalar yapıp veri üretmesi, enerji danışma masaları veya çözüm noktaları kurması, sosyal desteklere aracılık yapması, serinleme, ısınma ve kişisel hijyene yönelik enerji hizmetlerine erişim için kamusal hizmet alanları oluşturması önerilebilir. Son olarak bu yönetim yapısının katılımcılığı garanti altına alınmalıdır. Bu kapsamda sivil toplum kuruluşlarını içeren bir danışma meclisinin kurulması, örnek olarak gösterilebilir.

- Enerji yoksulluğu ile mücadelede hedef kesimi oluşturan “kırılgan gruplar”ın belirlenmesinde çok katmanlı bir yaklaşım benimsenmelidir. Bu bağlamda konuya politikaların çeşitlendirilebilmesini sağlayacak geniş bir perspektifle yaklaşılmalıdır. Bu yaklaşıma olan ihtiyaç, son yıllarda elektrik ve doğalgaz tüketimine yönelik kamu kaynaklarıyla sağlanan sübvansiyonların azaltılması kapsamında daha da öne çıkmaktadır. Sübvansiyonların hedef grup tanımlanmadan herkese uygulanması hem verimsizliğe hem de adaletsizliğe yol açmaktadır. Ancak halihazırda izlenen yıllık tüketim ortalama

değerleri esas alınarak yapılan kademelendirme ve bu değerlerin üzerinde tüketim yapanların sübvansiyon kapsamı dışına alınmasına yönelik politika hane halkı büyüklüğü, sağlık sorunları, bakım ihtiyacı, aşırı soğuk veya sıcak hava şartları ve binalardaki yapısal sorunlar gibi nedenlerle fazla tüketim yapmak zorunda olan grupların göz ardı edilmesine sebep olmaktadır. Bu kapsamda ilgili gruplar için şu seçenekler değerlendirilmelidir: Sübvansiyon tarifeden yararlanmaya devam etme, aşırı sıcak veya soğuk zamanlarda elektrik ve doğalgaza bağlantının kesilmesinin yasaklanması, sosyal tarife ve enerji etütleri aracılığıyla hanelere dair veri üretilmesi ve onarım veya verimlilik geliştirme hibelerinin verilmesi...

- Ülkemizde enerji yoksulluğunun arkasındaki itici sebeplerden biri, çoğunluğu ithal edilen fosil yakıtların maliyeti, pahalılığı ve fiyatlarındaki istikrarsızlık olarak görülmektedir. Bu kapsamda uzun vadede enerji yoksulluğu sorunuyla mücadele edebilmek için iklim değişikliği ile mücadelenin gereklerine paralel bir enerji dönüşümü hayata geçirilmelidir. Bu kapsamda yakıt maliyeti yaratmayan güneş ve rüzgâr gibi enerji kaynaklarının kullanımı, enerji verimliliği ve elektrifikasyon uygulamaları desteklenmelidir. Ayrıca dönüşüm sürecinin halk tarafından benimsenmesi, fayda ve maliyetlerin dağılımında ve katılımı adaletin sağlanması için enerji demokrasisi yaklaşımı benimsenmelidir. Bu bağlamda yenilenebilir enerji kooperatifleri gibi enerji topluluğu modelleri ve pozitif enerji bölgeleri gibi uygulamalar çeşitlendirilmeli ve desteklenmelidir.

- Gerek kamu gerekse yerel yönetimler tarafından ihtiyaç sahibi hanelere yapılan kömür yardımları, hanelerin ısınma ihtiyacının karşılanmasına destek vermektedir. Bu destekler alt sosyo-ekonomik gruplar için oldukça önemli olmakla birlikte haneleri yardıma bağımlı kılmakta, kullanım kolaylığı sağlamadığı gibi hanenin bakım yükünü artırmakta, can güvenliği riski yaratmakta, insan ve çevre sağlığına zarar vermektedir. Enerji sübvansiyonları gibi kömür destekleri de temiz enerjiye geçiş ve insan refahını önceleyecek şekilde yeniden yapılandırılmalıdır.

- Yüksek deprem riskiyle birlikte kentsel dönüşüm özellikle yapı stoğunun zayıf olduğu mahallelerin temel gündemini oluşturmaktadır. Ancak kentsel dönüşüm süreçleri yerel yönetim ve kentsel planlama düzeyinde enerji yoksulluğu odaklı bir enerji dönüşümünü destekleyecek bölgesel planları, enerji verimliliği ve yenilenebilir enerji uygulamalarına yönelik teşvik ve bilgilendirme desteklerini içermemektedir. Geleceğin kentlerini bugünden doğaya ve insana dost bir şekilde inşa etmenin aracı olabilecek

kentsel dönüşüm, bölgesel enerji dönüşümlerini planlayan, inşa etme olanağı yaratan, bölge halkını enerji verimliliği konusunda bilgilendiren ve teşvik eden uygulamaları içermelidir.

- Saha araştırması sonuçları, yurttaşların yenilenebilir enerji ve enerji verimliliğine yönelik olumlu bir algıya sahip olsalar da uygulamalar konusunda bilgi ve deneyimlerinin oldukça sınırlı olduğunu göstermektedir. Yerel yönetimler, yurttaşları kavramlar, mevzuat ve uygulamalar konusunda bilgi sahibi kılabilecek enerji danışma masaları veya çözüm noktalarını hayata geçirmelidir. Ayrıca enerji dönüşümünün toplumsallaşması için bilgi paylaşımının ötesinde yerel yönetimlerce kırılgan grupları odak alan pilot uygulamalar gerçekleştirilerek dönüşümün faydaları somutlaştırılmalıdır.

- Enerji yoksulluğuyla mücadelede kamusal hizmet alanları önemli sosyal politika araçları olarak öne çıkmaktadır. Mekânsal ve sosyo-ekonomik eşitsizlikler göz önünde bulundurularak dayanıklı, kolay erişilebilir, açık ve kapalı sosyal alanlar (çamaşırhane, mobil banyo hizmet aracı, ısınma ve serinleme merkezleri) topluma kazandırılmalıdır.

- İklim değişikliği ve enerji yoksulluğu ile mücadelede en önemli araçlardan biri de kentsel yeşil alan miktarının artırılmasıdır. Yoğun kentleşme politikaları nedeniyle oldukça düşük olan kişi başı yeşil alan miktarı, ekosistem merkezli bir anlayış ile mekânsal ve sosyo-ekonomik eşitsizlikler gözetilerek artırılmalıdır.

Sonnotlar

1- Abanus, Y. (2024). *Kentte iyilik hâli ve enerji yoksulluğu*. Mekanda Adalet Derneği. İstanbul. mekandaadalet.org/wp-content/uploads/2024/12/enerjiyoksullugu.pdf. (Erişim tarihi: 13 Eylül 2025).

2- Çora, E. (2023). *Understanding of energy poverty characteristics in Türkiye; a baseline study for identification of energy poor household profiles*. ODTÜ.

3- Isherwood, R.M. (1979) Hancock B.C. *Household expenditure on fuel: distributional aspects*. London, UK: Economic Adviser's Office, DHSS.

4- Erdoğan, S. (2020). *Dünyada ve Türkiye'de enerji yoksulluğu üzerine*. Makina Mühendisleri Odası. Ankara. mmo.org.tr/sites/default/files/TEG-2020-3_EnerjiYoksullu%C4%9FuYoksunlu%C4%9Fu_Seyhan%20Erdo%C4%9Fdu.pdf. (Erişim tarihi: 13 Eylül 2025).

5- Richardson, P. (1978). *Fuel poverty: A study of fuel poverty among low income council tenants*. Heslington, York, UK: University of York Department of Social Administration and Social Work CDP.

6- A.g.y.

7- Bouzarovski S, Petrova S. (2015). A global perspective on domestic energy deprivation: Overcoming the energy poverty-fuel poverty binary. *Energy research & social science* 10: 31–40. sciencedirect.com/science/article/pii/S221462961500078X?via%3Dihub (Erişim tarihi: 13 Eylül 2025).

8- Günay, S., Kayacan, B. (2023) *Household energy poverty: the concept, issues and implications for Türkiye*. Sigma J Eng Nat Sci, Vol. 41, No. 2, pp. 373–384. sigma.yildiz.edu.tr/storage/upload/pdfs/1683016431-en.pdf (Erişim tarihi: 13 Eylül 2025).

9- Bouzarovski, S. (2018). *Energy poverty: (Dis)Assembling Europe's infrastructural divide*. Springer International Publishing AG.

10- Belaïd, F. (2018). *Exposure and risk to fuel poverty in France: examining the extent of the fuel precariousness and its salient determinants*. Energy Policy, (s. 114, 189–200) içinde. doi.org/10.1016/j.enpol.2017.12.005 (Erişim tarihi: 13 Eylül 2025).

11- Reddy, Amulya K.N, et al. *Energy and social issues. World energy assessment* (2000): s. 39-60.

12- Günay, S., Kayacan, B. a.g.y.

13- Walker, R., Thomson, H., & Liddell, C. (2013). *Fuel poverty: 1991–2012– Commemorating 21 years of action, policy and research*. University of Ulster. precarite-energy.org/IMG/pdf/Fuel-poverty-anniversary-booklet.pdf (Erişim tarihi: 13 Eylül 2025).

14- Hills, J. (2011). *Fuel poverty: The problem and its measurement. Interim report of the fuel poverty review* (CASE Report 69). Centre for Analysis of Social Exclusion, London School of Economics. sticerd.lse.ac.uk/dps/case/cr/CASEReport69.pdf (Erişim tarihi: 13 Eylül 2025).

15- Erdoğan, S. a.g.y.

16- Abanus, Y. a.g.y.

17- A.g.y.

18- A.g.y.

19- Wu.,S. Hu., F., Zhang. (2025). Climate change and energy poverty: Evidence from China. *World Development* 186: 106826. sciencedirect.com/science/article/abs/pii/S0305750X2400296. (Erişim tarihi: 13 Eylül 2025)

20- A.g.y.

21- A.g.y.

22- Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK). (2024). Adrese dayalı nüfus kayıt sistemi sonuçları. data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Adrese-Dayali-Nufus-Kayit-Sistemi-Sonuc-lari-2024-53783 (Erişim tarihi: 13 Eylül 2025).

23- A.g.y.

24- Maltepe Belediyesi. (2025). *2025–2029 yerel eşitlik eylem planı*. budget-it.eu/wp-content/uploads/2025/06/2025-2029_Yerel_Esitlik_Eylem_Planı_GEP.pdf (Erişim tarihi: 13 Eylül 2025).

25- A Grubu Sosyo-Ekonomik Statü (En Üst Düzey): Sosyo-ekonomik düzeyi en iyi olan gruptur. Bu grup; sahip oldukları servet en az 2-3 nesil geçmişten gelen ve bu serveti hâlâ koruyanlardan, üst düzey yönetici olan kişilerden (CEO, CTO), sanayi şirketi sahipleri ve yüksek gelirli serbest meslek sahiplerinden (ünlü doktor, avukat) oluşmaktadır. Bu sosyo-ekonomik statü mensupları, genel nüfusun içinde çok az sayıdadır. Eğitim düzeyleri neredeyse her zaman çok yüksektir. Hane içlerinde en az iki kişinin çalışma oranının en yüksek olduğu grup yüzde 62 ile A grubudur ve bu oran, Türkiye geneline yayıldığı zaman çok daha düşük olarak saptanmıştır (yüzde 23).

B+B+ Sosyo-Ekonomik Statü (Üstün Altı): “Yeni zengin” olarak da tanımlanabilen bu ikinci grup; özel sektörde önde gelen yöneticilerden, kamu üst düzey yöneticilerinden ve orta-büyük esnaflardan oluşmaktadır. B grubu, eğitim profili olarak A grubunu andırmaktadır, eğitim düzeyi genellikle yüksek olarak saptanmıştır. B grubu mensupları, iş gücünün önemli temsilcileri haline gelmişlerdir.

C+ Grubu Sosyo-Ekonomik Statü (Ortanın Üstü): C1 grubu, genellikle üst düzey memurlar, kalifiye işçiler, küçük esnaf ve emeklilerden oluşan bir sınıftır. Çalışan oranları orta gelirli beyaz yaka ve yüksek gelirli mavi yakalardan oluşmaktadır.

C Sosyo-Ekonomik Statü Grubu (Ortanın Altı): C2 grubunu genellikle memurlar, işçiler ve küçük iş sahipleri (esnaf) oluşturmaktadır.

D Grubu Sosyo-Ekonomik Statü (Altın Üstü): Bu grup; mavi yakalı çalışanlardan, kalifiye ve yarı kalifiye işçilerden oluşmaktadır. D grubunun akraba evlerinde oturma oranının da oldukça yüksek olduğu belirlenmiştir. Sosyoloji Araştırmaları Dergisi'nde yer alan ve daha önce bahsedilen araştırmaya göre, en yüksek kiracılar oranı da D grubunda bulunmaktadır (yüzde 53,7) ve geçekonduda yaşamının en yüksek oranda olduğu grup da D grubudur (yüzde 23,6). Bu gruba mensup insanların sosyal tesislere yakın, fiyatları uygun, şehrin olabildiğince merkezi yerlerinde yaşamak ister.

E Grubu Sosyo-Ekonomik Statü (Altın Altı): E grubu; kalifiye olmayan işçiler, bedenleri ile çalışanlar (tarım işçileri, hamallar vb.), küçük esnaflar ve işsizlerden oluşmaktadır. Sosyo-ekonomik statüsü, gelir ve eğitim seviyesi en düşük olan grup E grubudur. Sosyoloji Araştırmaları Dergisi'nde yer alan aynı araştırmaya göre, en yüksek kiraçılık bu grupta D grubu ile birlikte bulunmaktadır. Yüzde 10'u da akraba evinde oturmaktadır. Bu gruba mensup insanların konut tercihi, D grubuna benzer olarak hastane, okul, belediye, AVM, sağlık ocağı gibi sosyal tesislere yakın konumlardan yana olacaktır.

26- İBB, 2023, *SES gruplarına göre ilçeler ve mahalleler*.

27- Maltepe Belediyesi. (2025). *2025-2029 yerel eşitlik eylem planı*. s. 68

28- A.g.y.

29- Sezgin, C., (2019). *Kentsel dönüşüm ve yeni kuşaklar sorunsalı*. Yüksek lisans tezi. Maltepe Üniversitesi. İstanbul. [avesis.maltepe.edu.tr/yonetilen-tez/c10d6cf8-6374-4087-97e1-553a3e5618be/kentsel-donum-ve-yeni-kusakla-sorunsali-gulsuyu-gulensu-ornegi](https://www.avesis.maltepe.edu.tr/yonetilen-tez/c10d6cf8-6374-4087-97e1-553a3e5618be/kentsel-donum-ve-yeni-kusakla-sorunsali-gulsuyu-gulensu-ornegi) (Erişim tarihi: 13 Eylül 2025).

30- Ay Ak, B. R. ve Kart Aktaş, N. (2021). Analyzing the distribution and accessibility of neighborhood parks: the case of Istanbul-Maltepe district. (Der. S. Arslan Selçuk) *Architectural research current studies and future trends* (s. 101-122) içinde.

31- Pala, Ö., Acar, S., (2024). [sciencedirect.com/science/article/abs/pii/S0264275124002373](https://www.sciencedirect.com/science/article/abs/pii/S0264275124002373) (Erişim tarihi: 13 Eylül 2025).

32- Ay Ak, B. R. ve Kart Aktaş, N. a.g.y.

33- Haksevenler, B. H. G. *Towards carbon neutral cities: an insight for Istanbul, Turkey*. onlinelibrary.wiley.com/doi/10.1002/sd.3154?af=R (Erişim tarihi: 13 Eylül 2025).

34- A.g.y.

35- GAZBİR. 2024. *2024 Doğalgaz dağıtım sektörü raporu*. gazbir.org.tr/GAZBIR-2024-Yili-Dogal-Gaz-Dagitim-Sektoru-Raporu/ (Erişim tarihi: 13 Eylül 2025).

36- İGDAŞ'tan elde edilen doğalgaz verileri tüketimi verileridir. Doğalgaz fatura tutarlarına ilişkin bir veriye erişilememiştir.

37- İGDAŞ (2023-2024) Maltepe ilçesi doğalgaz tüketim verileri.

38- AYEDAŞ, 2023-2024 yılları Maltepe ilçesinde elektrik tüketimi.

39- A.g.y.

40- A.g.y.

41- Meteoroloji Genel Müdürlüğü 2024 yılı sıcaklık ve yağış değerlendirmesi basın açıklaması. mgm.gov.tr/FILES/Haberler/2025/13.01.2024ensicakyl.pdf (Erişim tarihi: 13 Eylül 2025).

42- AYEDAŞ (2023-2024). a.g.y.

43- Grafiklerde ve tablolarda sunulan yüzdelik değerler, yuvarlama işlemleri nedeniyle toplamda yüzde 100'e ulaşmayabilir. Bu durum istatistiksel hesaplamalarda olağan bir durum olup, verilerin genel dağılımını etkilememektedir.

44- Avrupa Birliği Enerji Yoksulluğu Danışma Merkezi. *Enerji yoksulluğu göstergeleri*. energy-poverty.ec.europa.eu/epah-indicators. (Erişim tarihi: 17 Ekim 2025).

45- İBB (2020). *Maltepe olası deprem kayıp tahminleri kaptacı*. deprezmemin.ibb.istanbul/uploads/prefix-maltepe-666ad611188dc.pdf (Erişim tarihi: 16 Eylül 2025).

46- TÜİK (2024). Konut istatistikleri. nip.tuik.gov.tr/?value=KonutIstatistikleri. (Erişim tarihi: 16 Eylül 2025).

47- Günay, S., Kayacan, B. a.g.y.

48- Tek kişilik hanelerdeki gözlem sayısının düşük olması (n=52) nedeniyle veri anlamlılık sınırlarının

dışında kalmıştır. Bu nedenle tek bireyli hanelere ilişkin değerlendirme yapılmamıştır.

49- İklim Haber. (2025, 21 Ağustos) *Yeni Rapor: Türkiye'deki temmuz sıcakları elektrik tüketiminde rekoru beraberinde getirdi*. iklimhaber.org/yeni-rapor-turkiyede-ki-temmuz-sicaklari-elektrik-tuketiminde-rekoru-beraberinde-getirdi/ (Erişim tarihi: 16 Eylül 2025).

50- AYEDAŞ (2023-2024). a.g.y.

51- **Soru:** Sızce doğalgaz, kömür, petrol gibi fosil yakıtlar yerine güneş, rüzgâr gibi yenilenebilir enerji kaynakları kullanmaya başlasak elektrik fiyatları nasıl etkilendir?

